T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SUİ SHU (SUİ HANEDANI TARİHİ)
67. BÖLÜM, 32. BİYOGRAFİ
PEİ JU KISMI
TERCÜME VE DEĞERLENDİRME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

FURKAN ACAR

KOCAELİ, 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SUİ SHU (SUİ HANEDANI TARİHİ)
67. BÖLÜM, 32. BİYOGRAFİ
PEİ JU KISMI
TERCÜME VE DEĞERLENDİRME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

FURKAN ACAR

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMA ORSOY

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
10.06.2020, 13

KOCAELİ, 2020

ÖNSÖZ

Sui Hanedanı'nın (581-618) Göktürk Devleti'ne (552-630) karşı izleyeceği politika oluşturulurken, genel itibariyle iki diplomat etkili olmuştur. Bunlar Zhangsun Sheng (551-609) ve Pei Ju'dür (547-627). *Sui Shu (Sui Hanedanı Tarihi)* içinde yer alan biyografisini çevirmeye çalıştığımız Pei Ju, özellikle Sui Hanedanı döneminde en üst mevkilere kadar yükselmiş olan bir devlet adamıdır. Göktürk ve Çin tarihi için son derece kritik bir dönemde yaşayıp, bu iki devletin ilişkilerini kendi devleti lehine yönlendirmeyi başarmıştır. Onun siyasi hayatını incelemek, Sui Hanedanı'nın kuzey politikasını ve Göktürkler üzerinde hakimiyet kurma çabasını anlamak açısından son derece önemlidir.

Öte yandan bu çalışmada, Pei Ju biyografisindeki bilgilerden yola çıkılarak, bir Çinli devlet adamının nasıl yetiştiği, ne tür meziyetlere sahip olması gerektiği, hangi aşamalardan geçerek devlet kademelerinde nasıl yükseldiği; hükümdarı izleyeceği politikalarda nasıl yönlendirdiği ve ne derece etkili olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Beni Pei Ju biyografisi üzerine çalışmaya yönlendiren, gerek kaynak temininde gerekse fikir bazında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam *Dr. Öğr. Üyesi* Sema Orsoy'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Çince dil seviyemi geliştirmem ve kaynak araştırması yapmam için karşılıksız burs sağlayan Tayvan Milli Eğitim Bakanlığı'na teşekkürlerimi sunarım.

Ülkeme döndükten sonra, Çin kaynakları ve Çin kültürüyle aramdaki kilometrelerce mesafeyi ortadan kaldırarak, bana her türlü desteği sunan değerli dostum Liu Ping-sung'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, araştırmamı tamamlayabilmem için vatanından uzak kalmayı göze alan, gerek yurtdışında gerekse yurtiçinde her türlü fedakârlığa katlanarak desteğini esirgemeyen sevgili eşim Dilek Acar'a minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

İÇİNDEKİLER ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

KISALTMALAR ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. Coğrafya 1

2. Dönemin Siyasi Durumu 2

3. Pei Ju'nün Türk ve Çin Tarihi Açısından Önemi 4

4. Kaynak Tenkidi 6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PEİ JU BİYOGRAFİSİNİN AÇIKLAMALI TERCÜMESİ: *SUİ SHU,* 67. BÖLÜM, 32. BİYOGRAFİ **10**

İKİNCİ BÖLÜM

2. *JİU TANG SHU (ESKİ TANG HANEDANI TARİHİ)* VE *XİN TANG SHU*'DA *(YENİ TANG HANEDANI TARİHİ)* YER ALAN *SUİ SHU*'DAKİ PEİ JU BİYOGRAFİSİNE EKLENEN KISIMLARIN TERCÜMESİ **40**

2. 1. *JİU TANG SHU*, 63. BÖLÜM, 13. BİYOGRAFİ 40

2. 2. *XİN TANG SHU*, 100. BÖLÜM, 25. BİYOGRAFİ 42

SONUÇ **45**

KAYNAKÇA **55**

EKLER **57**

1. ORİJİNAL METİNLER **58**

1. 1. *Sui Shu,* 67. Bölüm, 32. Biyografi, Pei Ju Kısmı (ss. 1419-1427) 58

1. 2. *Jiu Tang Shu,* 63. Bölüm, 13. Biyografi, Pei Ju Kısmı (s. 1922) 68

1. 3. *Xin Tang Shu,* 100. Bölüm, 25. Biyografi, Pei Ju Kısmı (ss. 2591-2592) . 70

2. TABLOLAR **73**

2. 1. Transkripsiyon Tablosu 74

2. 2. Çin Hanedanlarının Saltanat Devreleri (581-649) 75

2. 3. Göktürk Kağanları Listesi (542-630) 76

3. HARİTALAR **77**

3. 1. Sui Hanedanı Döneminde (581-618) Çin ve Türkistan 78

3. 2. Pei Ju'ye Göre VI. Yüzyılda İpek Yolu 79

3. 3. VI. ve VII. Yüzyılda Çin'deki Bazı Devlet, Hanedan ve Eyaletler 80

ÖZGEÇMİŞ **81**

ÖZET

Sui Hanedanı (581-618) kuruluşundan itibaren, Göktürkler arasına atılan nifak tohumlarını desteklemişti. Onların bu bölme ve ayrıştırma politikası, bazı diplomatlar tarafından yürütülmüştü. Bu uğurda en önemli işlerden biri Pei Ju'ye düşmüştü. Pei Ju İpek Yolu üzerindeki pazarlara giderek, gelen yabancı tüccarlardan bilgi toplamış ve bu sayede Batı Bölgeleri'yle ilgili raporlar hazırlamıştı. Onun hazırladığı raporlar sayesinde, Sui Hanedanı aleyhine faaliyet yürüten Dayi Prenses öldürtülmüş, Tölesler Çin tarafına çekilmiş ve Chuluo Kağan'ın (603-611) Çin'e sığınması sağlanmıştı. Bundan başka Tuyuhunların gücü kırılmış, Turfan ve Hami gibi şehirler Çin'e bağlanmıştı. Diğer yandan İpek Yolu üzerindeki vaha şehirlerini ele geçirmek isteyen Pei Ju, bu çevreler hakkında son derece önemli bir eser yazmıştı. Eserde bölgedeki halkların ekonomik, siyasi, askerî, sosyal ve kültürel niteliklerini anlatan Pei Ju, onları hakimiyet altına almak için yapılması gerekenleri de sıralamıştı. Ne yazık ki günümüze ulaşamayan bu eser, Sui Hanedanı'nın Göktürkler üzerine izlediği siyaseti yönlendirdiği gibi; Tang Hanedanı (618-907) dönemine gelindiğinde, İmparator Taizong'un (627-649) Orta Asya'nın içlerine kadar uzanan bölgeleri egemenlik altına alarak idari teşkilat kurmasına da yardımcı olmuştu. Türk tarihi için son derece kritik bir dönemde rol oynayan Pei Ju'nün biyografisinde yer alan bilgilerin, bundan sonra yapılacak çalışmalara yol gösterici olması ümidini taşımaktayız.

Anahtar Kelimeler: *Pei Ju, Xiyu (Batı Bölgeleri), Sui Hanedanı, Tang Hanedanı, Göktürkler, İpek Yolu*

ABSTRACT

Since the founding of the Sui Dynasty (581-618), it has supported the seed of hypocrisy thrown among the Göktürks. Their policy of division and separation was conducted by some diplomats. One of the most important jobs for this propaganda was managed by Pei Ju. Pei Ju travelled across all the markets of Silk Road route, collected information of foreign traders, thus prepared reports on the Western Regions. Due to his reports; Dayi Princess who was operating against the Sui Dynasty was killed, Töles's were pulled to the Chinese side and Chuluo Kağan (603-611) took refuge in China. Furthermore, the Tuyuhuns lost their power, and cities such as Turfan and Hami were connected to China. On the other hand, Pei Ju, who wants to take over the oasis cities on the Silk Road, wrote a very important work about these circles. Pei Ju, who described the economic, political, military, social and cultural qualities of the peoples in the region, also outlined what needs to be done to take control of them. Unfortunately, his work, which does not survived to the present day as is directed by the Sui Dynasty for the politics to follows on Göktürks; By the time of the Tang Dynasty (618-907), it also helped the Emperor Taizong (627-649) establish an administrative agency by dominating the regions that have encomraned Central Asia. We hope that the information contained in Pei Ju's biography, which played a crucial role in Turkish history at a critical time, will be a guide to the work to be done next.

Keywords: *Pei Ju, Xiyu (Western Region), Sui Dynasty, Tang Dynasty, The Göktürk, Silk Road*

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

a.y. : Aynı yer

b. : Baskı sayısı

bkz. : Bakınız

BS : *Bei Shi*

BS PJ : *Bei Shi Pei Ju Biyografisi*

CFYG : *Ce Fu Yuan Gui*

Çev. : Çeviren

dn. : Dipnot

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

HS : *Han Shu*

JTS : *Jiu Tang Shu*

JTS PJ : *Jiu Tang Shu Pei Ju Biyografisi*

km : Kilometre

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

s. : Sayfa

SJ : *Shi Ji*

ss. : Sayfa aralığı

SS : *Sui Shu*

SS PJ : *Sui Shu Pei Ju Biyografisi*

TDK : Türk Dil Kurumu Basımevi

TTK : Türk Tarih Kurumu Basımevi

vd. : Ve diğerleri

XTS : *Xin Tang Shu*

XTS PJ : *Xin Tang Shu Pei Ju Biyografisi*

yy. : Yüzyıl

ZZTJ : *Zi Zhi Tong Jian*

GİRİŞ

1. Coğrafya

Tarih boyunca Çin dediğimiz coğrafyanın sınırları değişiklik göstermiştir. Bu bölge bazen Sarı Nehir havzasıyla sınırlı kalmış, bazen de Türkistan ve Kore'ye kadar genişlemiştir. Çalışmamızın konu edindiği Sui Hanedanı döneminde, Çin coğrafyası doğuda Sarı Deniz'den batıda Gansu koridorunun uçlarına; kuzeyde Çin Seddi'nin ötesindeki Ordos bölgesinden güneyde Güney Çin Denizi'ne kadar ulaşır ve bugün Çin'e bağlı olan Doğu Türkistan ve Tibet gibi bölgeleri dışarıda bırakır. Başından beri çeşitli etnik grupların yaşadığı bu büyük bölgenin insanları[1], asırlar geçtikçe karışarak aynı dili konuşan, aynı yazıyı yazan ve aynı kültürü paylaşan insanlar haline gelmişlerdir.[2]

Bu büyük coğrafya bazı doğal sınırlarla ayrılarak farklı özelliklere sahip olmuştur. Büyük Kunlun Dağları'nın doğudaki paraleli olan Qin Dağları, Doğu Çin Ovası'na kadar uzanır. Sarı Nehir ve Yangzi Nehri'nin arasından akarak doğuda Sarı Deniz'e dökülen Huai Nehri ile birlikte bu dağlar, Çin'i kuzey ve güney olmak üzere iki büyük kısma ayırır. Adı geçen bu dağ ve nehirler iklimi, dili, kültürü ve siyaseti ayırmayı başarmıştır. Kuzeyin iklimi karasaldır. Kışın soğuk, yazın sıcaktır. İlkbaharda birkaç gün yağan yağmurlar; Temmuz, Ağustos aylarında denizden gelen nemin etkisiyle bollaşır ve sürekli hale gelir. Buna karşın güney daha sulak, nemli ve verimlidir.[3]

Mançurya'dan güneye inerek Shandong-Shanxi arasında uzanan Xishan (Batı Dağı) kuzey bölgesini ikiye ayırır. Buranın doğusu daha sulak ve verimlidir. Batısında ise bozkır karakteri taşıyan Gansu eyaleti vardır. Burası Çin'den Türkistan'a doğru uzanan ince bir koridordur. Kuzeyde Gobi Çölü'yle, güneyde Güney Tibet Dağları'yla çevrilidir. Burası Çin'den batıya açılan ticaret yollarının başladığı yerdir. Bu nedenle askerî, siyasi ve ekonomik açıdan son derece stratejik bir öneme sahiptir.[4]

---

[1] VI. yüzyılda bile güneyde Çinlileşmemiş köylü gruplar vardı. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, 3. b, Ankara, TTK, 1995, s. 187.
[2] Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 1.
[3] Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 1-10.
[4] Eberhard, *a.y.*

Buradan batıya doğru gidildikçe Turfan, Hami ve Hoten gibi Türkistan'ın vaha şehirleri başlar. Bunlar bazen Göktürk hâkimiyetine girmiş, bazen Çin etkisinde kalmış; fırsatını bulduğunda da bağımsız hareket edebilmiştir. İpek Yolu boyunca kurulmuş olan bu şehirler, her zaman ticaretin; dolayısıyla zenginliğin toplandığı bölgeler olmuştur. Tarihin her döneminde olduğu gibi, bu dönemde de devletlerin ekonomik büyümesi uluslararası ticarete dayanıyordu. Bu yüzden adı geçen sahalar devletlerin maddi ve siyasi emellerinin odak noktası olmuştur.

Göktürklerin kurulduğu Orta Asya, Kore'den Macaristan'a kadar uzanan geniş bozkır kuşağının parçasıdır. Güneyde Gobi Çölü ve Pamir Dağları'ndan, kuzeyde karanlık ormanlara; doğuda Kerulen Nehri'nden batıda Ceyhun Nehri'ne kadar uzanır. İklimin son derece sert yaşandığı bu bölgede; yazın kavurucu sıcaklar, kışın dondurucu soğuklar yaşanır. Kıtlık ve kuraklık gibi felaketler eksik olmaz. Tarıma hayli elverişsiz olmasına karşın; at, sığır, koyun ve deve gibi hayvanların yetiştirilmesine son derece uygundur. Bu bağlamda Bozkır devletleri, yerleşik ve tarıma dayalı Çin medeniyetiyle birbirini tamamlar niteliktedir. Ne var ki bu durum, verimli ticari faaliyetlere zemin hazırladığı gibi, amansız savaşlara ve yağma akınlarına da yol açmıştır.[5]

2. Dönemin Siyasi Durumu

Göktürk ve Çin tarihleri her zaman birbirine paralel yollar izlemiştir. Birinin zayıflığı diğerinin güçlenmesiyle, birinin yıkılışı ötekinin parlamasıyla meydana gelmiştir. Göktürk Devleti kurulduktan sonra yaklaşık otuz yıl boyunca Kuzey Çin'i baskı altına almıştır. Tabgaç Devleti'nin (386-557) parçalanmasından sonra kurulan Zhou (557-581) ve Kuzey Qi (550-577) gibi hanedanlar üzerinde mutlak üstünlük kurmuş, sonrasında tüm Çin'i birleştiren Sui Hanedanı'nın ilk yıllarında da bu üstünlüğü sürdürmüştür. Ancak Taspar Kağan'ın (572-581) ölümünden sonra çıkan taht kavgaları ve Zhangsun Sheng'ın 長孫晟 faaliyetleri sonucunda Göktürkler zayıflarken, Çin güçlenmiş ve Sui Hanedanı tüm ülkeyi birleştirebilmiştir.[6]

[5] Louis Ligeti, *Bilinmeyen İç Asya* (Çev. Sadrettin Karatay), 3. b, Ankara, TDK, 2011, ss.13-18; Rene Grousset, *Stepler İmparatorluğu* (Çev. Halil İnalcık), Ankara, TTK, 2011, ss.1-10.
[6] Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I-II-III,* Ankara, TTK, 2012, ss. 16-38; Liu Mau-tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri* (Çev. Ersel Kayaoğlu, Deniz Banoğlu), Selenge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 19-67; Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 172-175, 191-197.

Bu dönemde kendisine kurt başlı sancak sunulup *Büyük Kağan* olarak selamlanan Tardu, bağımsızlığını ilan ederek 581 yılında Göktürkleri doğu ve batı olmak üzere ikiye bölmüştür. Yine İşbara Kağan'ın (582-587) otoritesinden hoşnutsuz olan ve Doğu Göktürk tahtında hak iddia eden Daluobian 大邏便, Sui Hanedanı'yla temasa geçerek İşbara Kağan'a karşı ayaklanmış ve Tardu Kağan'a (576-600) sığınmıştır. Biyografide Göktürklerle ilgili verilen bilgiler bundan sonra başlamaktadır. Baga Kağan'ın (587-588) oğlu olup *Tuli Kağan* 突利可汗 unvanını alan Rangan 染干, Zhangsun Sheng'ın desteğiyle Doulan Kağan'a 都藍可汗 (588-600) isyan etmiş; Sui İmparatoru'na sığındıktan sonra da, Çin'de yaşarken, *Qimin Kağan* 啟民可汗 (603-609) unvanıyla Göktürk Kağanı ilan edilmişti. Daha sonra Göktürk ülkesinde yaşanan otorite boşluğundan yararlanılarak, buraya gönderilip Türk boylarının ona itaat etmesi sağlanmıştır. Çin medeniyetinin sıkı bir hayranı olan bu kağanın döneminde, Sui Hanedanı'nın Göktürkler üzerindeki kontrolü hat safhaya ulaşmıştır.[7]

Yine bu dönemde, Pei Ju'nün 裴矩 Dunhuang ve Zhangye gibi ticaret şehirlerinde giriştiği Batı Bölgeleri[8] hakkında bilgi toplama faaliyeti, dönemin siyasi iklimini, Göktürklerin durumunu ve Sui Hanedanı'nın onlara bakışını gözler önüne sermektedir. Bu dönemde Sui Hanedanı, kuzeyden gelebilecek herhangi bir tehlike olmadığına kanaat getirmiş ve gözünü adı geçen zengin vaha şehirlerine çevirmiştir. Pei Ju'nün buralarda elde ettiği bilgiler, Sui Hanedanı'nın kuzey politikasının belirlenmesine katkı sağlamıştır.

Ne var ki Çin'in Göktürkler üzerindeki hâkimiyeti uzun sürmemiştir. 611 yılında Koreliler ve 615 yılında Doğu Göktürkleri karşısında alınan ağır yenilgiler, 617 yılında birtakım isyanların çıkmasına neden olmuş ve bu isyanlar Tang Hanedanı'nın 618 yılında kurulmasından yıllar sonra sona erebilmiştir. Göktürkler başta Çin'in bu karışık durumundan yararlanmayı bilmiş ve Çin başkentini kuşatabilecek kadar

[7] Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 37-63; Liu, *a.g.e.*, ss. 73-102.
[8] Çin'e göre kuzeybatıda bulunan, Doğu Türkistan ve onun kuzeyi ile batısında kalan geniş topraklar. Ayşe Onat, *Han Hanedanı Tarihinde "Batı Bölgeleri"*, Ankara, TTK, 2012, s. 13, dn. 1.

güçlenmiştir. Ancak sonrasında rüzgar tersine dönmüş ve 630 yılına gelindiğinde, Tang Hanedanı'nın Orta Asya üzerindeki hakimiyet devri başlamıştır.[9]

3. Pei Ju'nün Türk ve Çin Tarihi Açısından Önemi

Kâşif ve seyyahlar tarih boyunca ilerlemenin tetikleyicisi olmuşlardır. Farklı medeniyetlerin karşılaşması, yeni ticari faaliyetlere, yeni siyasi, askerî ve kültürel atılımlara yol açmıştır. Çin'de de durum farklı değildir. Zhang Qian 張騫, Fa Xian 法顯, Song Yun 宋雲, Zhangsun Sheng, Pei Ju ve Xuan Zang 玄奘 gibi isimlerin uzak ülkeler hakkında elde ettikleri bilgiler, Çin'in geleceğini değiştiren gelişmelere neden olmuştur. Bunun ilk örneği Zhang Qian'dir. Kuzeydeki amansız düşmanlarına karşı elinden bir şey gelmeyen Han İmparatoru, çareyi eski dostları Yuezhilarla ittifak kurmakta bulmuş; bu birlikteliği sağlamak amacıyla da M.Ö. 138 yılında Zhang Qian'i görevlendirmiştir. Sefer amacına ulaşmasa da, uzun yolculuğunun ardından Orta Asya hakkında coğrafi, ekonomik, toplumsal ve askerî bilgilerle dönen Zhang Qian, ilerleyen yıllarda Çin'e, Asya Hunları karşısında tarihinde ilk kez üstünlük kurma fırsatı sunmuştur. Diğer yandan bu seyyah, Çinlilerin İpek Yolu'nun varlığını keşfetmesini sağlayarak, belki de Çin politikasının günümüze kadar değişmeden gelen temellerini atmıştır.[10]

Zhang Qian'den asırlar sonra, 580 yılında Ötüken'e[11] varan Zhangsun Sheng, Göktürklerin yaşadıkları coğrafyayı, askerî taktiklerini, ekonomik ve sosyal hayatlarını, dini inançlarını; devlet adamlarının güçlü ve zayıf yönlerini öğrenerek ülkesine dönmüş ve İmparator Wen'e 文帝 (581-604) ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Bu rapor doğrultusunda belirlenen Göktürk politikası sayesinde, Göktürkler ikiye bölünmüş; çıkan iç karışıklıklar sonucunda daha da parçalanarak gücü kırılmış ve sonunda her biri Sui Hanedanı'na bağlanmak zorunda kalmıştır.[12]

---

[9] Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 65-67 ve 101; Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 196-197; Edouard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri* (Çev. Mustafa Koç), İstanbul, Selenge Yayınları, 2007, s. 327.

[10] Zhang Qian'in rapor ve biyografisi için bkz. Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, 2. b, Cilt 2, Ankara, TTK, 2015, ss. 1-10; Pulat Otkan, *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, ss. 95-115; Onat, *a.g.e.*, ss. 79-90.

[11] Bkz. Harita 1, yer 60.

[12] Zhangsun Sheng hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 36-38; Ahmet Taşağıl, *Gök-Türk Ülkesine Gelen Çinli Elçilerin Raporlarına Göre Gök-Türk-Çin İlişkileri (552-630),* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988, ss. 46-66; Liu, *a.g.e.*, ss. 133-148.

Çalışmamıza konu olan Pei Ju de bu kâşifler grubunun bir parçası olmayı başarmıştır. Biyografilerden anlaşıldığı kadarıyla; esasen tarihçi olan bu zat, çeşitli bakanlıklar başta olmak üzere, önemli devlet kademelerinde görev almış olmasına karşın, ününü Batı Bölgeleri hakkında yazdığı eser sayesinde kazanmıştır. O zamanlar Çin'in kuzeybatısında, İpek Yolu'nun başladığı bölgelerde bulunan Dunhuang ve Zhangye gibi şehirlerde büyük pazarlar kuruluyor ve çevredeki birçok ülkeden gelen tüccarlarla ticari faaliyette bulunuluyordu. Elbette ticaretin yaşandığı her yerde olduğu gibi, burada da kervanlar yanlarında uzak coğrafyalar hakkında bilgiler de taşıyordu. Pei Ju bu pazarlarda bazen kendi makamıyla, bazen de tüccar kılığına girerek, Çin'in batısındaki ülkelerin siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal durumları hakkında istihbarat topluyordu. Daha sonra Pei Ju, buralarda elde ettiği bilgilerle *Xiyu Tuji* 西域圖記 *(Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)* adlı eseri yazmış ve İmparator'a sunmuştu. Yaptığı sunumda eserini nasıl ve niçin yazdığını anlatan Pei Ju; ayrıca İpek Yolu'nun tüm güzergâhlarını açıklamış ve bu zengin bölgelere hâkim olmak için yapılması gerekenleri sıralamıştır.

Onun bu şekilde edindiği bilgiler sayesinde kurulan politikalar, Zhangsun Sheng'ın başlattığı işi tamamlar nitelikte olmuştur. Yine o da Göktürklerin birçok zümresini birbirine düşürmüş, Chuluo Kağan'ın 處羅可汗 Çin'e sığınmasını sağlamış, Tölesleri Tuyuhunlara saldırtarak güçlerini kırmış ve Turfan, Hami gibi Türkistan şehirlerinin Çin'e bağlanmasını sağlamıştır. Ancak Pei Ju'nün getirdiği bilgilerin asıl hasadı daha sonra toplanacaktır. Çin tarihine kuşkusuz en parlak dönemini yaşatan Tang İmparatoru Taizong'un 太宗, onun sağladığı bilgiler üzerine inşa ettiği dış siyaset sayesinde Çin, Türkistan üzerinde daha önce hiç olmadığı kadar baskı kurabilmiş ve Maveraünnehr'e kadar uzanan idari teşkilatı kurabilmiştir.[13]

Tercüme ettiğimiz biyografilerde, yukarıda sözünü ettiğimiz sunumdan başka; Pei Ju'nün aile geçmişi sayılmış, çocukken iyi bir eğitim aldığı söylenmiş; ardından Kuzey Qi ve Zhou dönemlerinde aldığı görevler sıralanarak, 627 yılında ölümüne kadarki yaşam öyküsü anlatılmıştır. Daha sonra Pei Ju'nün yazdığı eserlerden söz edilmiş ve tarihçinin notuyla biyografi tamamlanmıştır.

[13] Bu teşkilat hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gülnar Kara, "Tang Hanedanı'nın Türk Topraklarını Hakimiyet Altına Alma Çabaları", *Bilig*, Sayı 84, (Kış 2018), ss. 45-67.

Bununla birlikte, biyografilerde Göktürk tarihiyle ilgili birçok bilgi vardır. 581 ve 625 yılları arasını aydınlatan bu bilgilere, Pei Ju'nün hayatına dokunduğu ölçüde yer verilmiştir.

4. Kaynak Tenkidi

Pei Ju'nün biyografisi dört ayrı kaynakta yer almaktadır. Bunlar; *Sui Shu (Sui Hanedanı Tarihi)*, 67. Bölüm, 32. Biyografi (ss. 1419-1427); *Jiu Tang Shu (Eski Tang Hanedanı Tarihi)*, 63. Bölüm, 13. Biyografi (ss.1919-1922); X*in Tang Shu (Yeni Tang Hanedanı Tarihi),* 100. Bölüm, 25. Biyografi (ss. 2588-2592) ve *Bei Shi (Kuzey Hanedanları Tarihi),* 38. Bölüm 26. Biyografi (ss. 1089-1097)'dir. Yine *Zi Zhi Tong Jian*'in 177, 178, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 189, 191 ve 192. bölümlerinde Pei Ju ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bunların en eskisi olan *SS,* 629-636 yılları arasında yazılmıştır ve Sui Hanedanı'nın hüküm sürdüğü 581-618 yılları arasını kapsamaktadır. 659 yılında yazılan *BS*'da; *SS, Wei Shu (Wei Hanedanı Tarihi), Bei Qi Shu (Kuzey Qi Hanedanı Tarihi)* ve *Zhou Shu (Zhou Hanedanı Tarihi)* birleştirilerek özetlenmiştir. *JTS* 945 yılında yazılmış olup, Tang Hanedanı'nın 618 yılından 907 yılına kadarki tarihi konu edilmiştir. 1044-1061 yılları arasında yazılan *XTS* ise, *JTS*'nun yetersiz bulunması nedeniyle, Tang Hanedanı tarihinin yeniden yazılma ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1065 yılında Sima Guang'ın editörlüğünde yazımına başlanıp 1089 yılında tamamlanan *ZZTJ* de kronolojik bir tarih kitabı hüviyetindedir.[14]

SS'nun yazıldığı dönemde Pei Ju yeni ölmüştü ve hatırası hâlâ zihinlerdeydi. Bu bakımdan buradaki biyografi çağdaş kaynak niteliğindedir. Diğer yıllıklardaki biyografilerde, aradan geçen uzun yıllar nedeniyle bazı değişiklikler olmuştur. Bunlar bazı kişi ve yer adlarının yazımındaki farklılıklardan, bazı cümlelerin farklı kelimelerle ifade edilmesinden ve yapılan birtakım ek ve açıklayıcı cümlelerden ibarettir. Bundan başka *BS*'da, *SS*'daki biyografi aynen tekrar edilmiş; *JTS* ve *XTS*'da ise, *SS*'daki bilgiler özetlendikten sonra, Pei Ju'nün Sui Hanedanı yıkıldıktan sonraki hayatı eklenmiştir. Bu iki metindeki birkaç sayfadan ibaret ilaveler (*JTS,* s. 1922; X*TS,* ss. 2591-2592) değişik olayları da barındırmaktadır. Bu durum, adı geçen yıllıklar

[14] Çin resmî hanedan kayıtları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sema Orsoy, "Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine Ait Monografiler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 1, (2002), ss. 554-572.

yazılırken, Pei Ju'nün hayatı hakkında farklı kaynakların da incelendiğini göstermektedir.

Tüm bu önemine rağmen bu biyografi, ülkemizde gereken bilimsel ilgiyi görmemiştir. Ülkemizde Pei Ju ile ilgili ilk çalışma Bahaeddin Ögel tarafından yapılmıştır. Ögel, "Fulin" kelimesini incelediği eserinde; ilgili kelimenin ilk kez bu biyografide geçmesi nedeniyle biyografiden alıntılar yapmış, metinde geçen Kuzey İpek Yolu güzergâhını inceleyerek Fulin'in nereye tekabül ettiğini ortaya çıkarmıştır.[15] Bunun dışında, bazı çeviri farklılıklarını göz ardı edecek olursak, biyografinin en iyi ve tek neşrini Ahmet Taşağıl yapmıştır. Taşağıl, *SS*'daki biyografinin Göktürkler ve İpek Yolu'yla ilgili bölümlerinin çevirisini okuyucuya sunmuş; ardından Pei Ju'nün tasvir ettiği İpek Yolu'nu haritaya dökmeye çalışmıştır.[16]

Yabancı tarihçiler ise metni incelemeye çok önceleri başlamıştır. Alman âlimlerden Fritz Jäger [17] biyografinin tüm metnini yayınlamış, Ferdinand von Richthofen [18] ise metindeki İpek Yolu güzergâhlarını incelemiştir. Yine Alman Friedrich Hirth [19] ve İngiliz Herbert Allen Giles [20] Pei Ju hakkında kısa değerlendirmeler yapmışlardır. Ne yazık ki bu çalışmalar henüz dilimize çevrilmemiştir. Bundan başka Liu Mau-tsai [21] Türkçeye de çevrilen eserinde biyografinin Göktürklerle ilgili kısımlarının kısa bir özetini yayınlanmıştır. Yine Edouard Chavannes [22] biyografide geçen Türkistan'la ilgili bilgileri, Wolfram Eberhard[23] ise Pei Ju'nün Türkistan siyasetini kısaca değerlendirmişlerdir.

Avrupa'da yapılan bu çalışmalara karşın, Türk tarihi için kıymetli bilgiler içeren bu biyografi, bugüne kadar ülkemizde gerektiği şekilde incelenmemiştir. Bizi bu biyografi üzerine çalışmaya iten işte bu durumdur. Amacımız Göktürk tarihinin

[15] Bahaeddin Ögel, "Göktürk Yazıtlarının "Apurım"ları ve "Fu-Lin" Problemi", *Belleten*, Sayı 33, (1945), ss. 76-79.
[16] Taşağıl, *a.g.t.*, ss. 69-84 ve harita.
[17] Fritz Jäger, *Leben und Werke des P'ei Kü*, OZ, 1920.
[18] Ferdinand von Richthofen, *China*, Cilt 1, ss. 529-530.
[19] Friedrich Hirth, "Uber Die Chinesischen Quellen Zur Kenntniss Central-Asiens Unter Der Herrschaft Der Sassaniden Etwa İn Der Zeit 500 Bis 650", *Wiener Zeitschrift Für Die Künde Des Morgenlandes*, 10, (1896), ss. 228-229.
[20] Herbert Allen Giles, *A Chinese Biographical Dictionary*, New York, Paragon Book Gallery, 1898, ss. 620-621, madde: 1628.
[21] Liu, *a.g.e.*, ss. 120-123.
[22] Chavannes, *a.g.e.*, s. 42, dn. 10.
[23] Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 195-196.

oldukça kritik bir dönemini aydınlatan bu metni, açık ve anlaşılır şekilde tarihçilerin hizmetine sunmaktır.

Tezi hazırlarken, yirmi dört tarihin bir araya getirilerek yayınlandığı *Ershisishi Quanyi* [24] adlı külliyatı kullandık. Bu eserde Klasik Çinceyle yazılmış orijinal metinlerin yanında, Çağdaş Çince karşılıklarının da verilmesi işimizi kolaylaştırdı. Klasik Çincenin yapısından kaynaklanan; özne, nesne ya da zaman kipleri gibi unsurların belirsiz olduğu bazı muğlak cümlelerin çevirisinde ve eksik yazılmış kelimelerin anlaşılmasında, Çağdaş Çinceye aktarılmış metinlerden yararlandık. Bununla birlikte, orijinal metinle farklılık gösteren ya da fazlasıyla yorum katılmış bazı cümle aktarımlarıyla karşılaştığımız için, bu Çağdaş Çince metinlerin kullanımında dikkatli davrandık.

Çalışmamızın ilk bölümünde, biyografinin ilk ve en uzun versiyonu olan *SS*'daki metni esas aldık. Biyografinin yer aldığı diğer yıllıklardaki metinlerde farklılık varsa, bunu dipnotta açıkladık. *SS*'daki biyografide olmayıp, *JTS* ve *XTS*'daki biyografilerde yer alan ve Pei Ju'nün Sui Hanedanı yıkıldıktan sonraki hayatına yer veren bölümlerin çevirisini ikinci bölümde yaptık. Nihayet sonuç bölümünde; biyografilerden edindiğimiz bilgiler ışığında, Pei Ju'nün yaşamı, karakteri, aldığı eğitim, getirildiği makamlar, siyasi ve askerî alanda yaptığı işler; tarihçiliği ve yazdığı eserler üzerine bir değerlendirme yaptık.

Metin okunurken, biyografinin Çinliler tarafından kendi bakış açılarıyla yazıldığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda yabancıların söz konusu olduğu birçok yerde küçümseyici cümleler görülmektedir. Çinlilerin Göktürklere bakışının görülebilmesi için, yaptığımız çeviride orijinal metinlere sadık kalmaya çalışarak, cümlelere müdahale etmedik. Gerekli düzeltme ve açıklamayı dipnotlarda verdik. Bununla birlikte, gerekli gördüğümüz kimi yerlerde anlamı ve akıcılığı sağlamak amacıyla köşeli parantez içinde [ ] eklemeler yaptık. Yine bazı isim, unvan ve terimlerin Türkçesini veya açıklamasını parantez içinde ve yaklaşık işaretiyle (~) verdik. Bundan başka metnin birçok yerinde olaylar arasında kopukluk vardır. Cümleler zaman, mekân ya da olay değişse de, konunun devam ettiği izlenimi verecek şekilde

[24] Xu Jialu, An Pingqiu, Sun Yongzhang, *Ershisishi Quanyi*, 24 Cilt, Shanghai, Hanyu Da Cidian Chuban She, 2004.

sıralanmıştır. Buralarda aradaki olay örgüsünü dipnotlarla tamamlayarak konu bütünlüğünü sağlanmaya çalıştık. Yine yazarın anlatım tarzı gereği, bazı önemli olaylar üstü kapalı biçimde anlatılmıştır. Bunların da açıklamasını dipnot vererek yaptık.

Çince isimlerin yazımında günümüzde daha yaygın kullanılan ve daha anlaşılır olan Pinyin sistemini kullandık. Yer adlarının bulunmasında Zang Lisu'nun yer adları sözlüğüne[25] ve www.osgeo.cn adlı sitede bulunan dönemsel haritalara başvurduk. Buralarda bulamadığımız yer adlarının konumlarını ve varsa günümüzdeki adlarını, diğer kaynaklarda geçen tariflerden ve tarihçilerin görüşlerinden yararlanarak harita[26] üzerinde tespit etmeye çalıştık. Böylece ek olarak verdiğimiz haritalar ortaya çıktı. Bunlardan ilki metinde geçen ülke, şehir, dağ, nehir ve kabile adlarını, ikincisi tarif edilen İpek Yolu güzergâhlarını, üçüncüsü de metinde geçen Çin'deki eyalet, bölge ve devletleri göstermektedir. Unvanlar için Charles O. Hucker'ın unvanlar sözlüğü[27] başta olmak üzere, R. H. Mathews'un genel sözlüğüne[28] ve Kangxi'nin yanı sıra, birçok Çince sözlüğün veri tabanına aktarıldığı www.zdic.net adlı siteye başvurduk. Unvanın bugün yaygın olarak kullanılan bir karşılığı varsa onu tercih ettik. Aksi halde dipnotta açıklamakla yetindik.

[25] Zang Lisu, *Zhonguo Gu Jin Di Ming Da Cidian*, Taibei, 1982.
[26] Harita 1 ve Harita 3 için, https://cografyaharita.com adlı internet sitesinden edindiğimiz dilsiz haritaları kullandık. Harita 2 için ise, güzergâhların topografik özeliklerinin de görülebilmesi için, https://google.com.tr/maps adlı internet sitesinden aldığımız fotoğrafı kullandık.
[27] Charles O. Hucker, *A Dictionary Of Official Titles İn İmperial China,* Taipei, Smc Publishing İnc, 1995.
[28] R. H. Mathews, *Chinese-English Dictionary*, 13. b. Shanghai, 1975.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PEİ JU BİYOGRAFİSİNİN AÇIKLAMALI TERCÜMESİ: *SUİ SHU,* 67. BÖLÜM, 32. BİYOGRAFİ

Pei Ju'nün asıl adı[29] Hongda'dır 弘大 ve Hedong[30] Wenxi[31] şehrindendir. Dedesi [Pei] Ta[32] 裴他, Wei [Hanedanı] başkentinde[33] görev yapan bir *Bakan*dı.[34] Babası [Pei] Nezhi 裴訥之, Qi Veliaht Prensi'nin memurlarındandı. [Pei] Ju bebek yaşta yetim kaldı. [Buna karşın] büyüyene dek iyi bir eğitim aldı. Saray adabını seviyordu ve entrikandı. Amcası[35] [Pei] Rangzhi 裴讓之, [Pei] Ju'ye şöyle demişti[36]: "Ruhunu ve aklını izlemen, ehil olman için yeterlidir. Resmî ve yüksek bir makam istiyorsan, dünya işlerinin gerektirdiği becerilere sahip olmalısın." [Böylece] [Pei] Ju, dikkatini dünya işlerine vermeye başladı. Qi *Beiping Kralı*[37] 北平王 [Xiao] Zhen[38] 蕭貞, Sizhou[39] *Genel Valisi* 牧 olduğunda, [Pei Ju] orduda görev almayı reddedip, Gaoping *Kralı*'nın[40] 高平王 kâtipliğine geçti. Qi [Hanedanı] yıkılınca başka makama

[29] Eski devirlerde Çin'de 20 yaşına giren kişiye yeni bir isim verme geleneği vardı. Kişinin ailesi dışındaki herkes ona bu isimle hitap eder ve eski ismi kullanmazdı. Burada bu geleneğe atıf yapılmaktadır. Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, Ankara, TTK, 2004, s. 100, dn. 13.

[30] Shanxi'de, Sarı Nehir'in doğusunda. Zang *a.g.e.,* s. 514. *XTS PJ*, s. 2588'de Wenxi şehrinin Jiangzhou'da olduğu yazmaktadır. Burası da yine Shanxi'deki Xinjiang şehrinin güneybatısına 10 km mesafededir. Zang, *a.g.e.*, s. 932. Muhtemelen *XTS*'nun yazıldığı dönemde aradan yaklaşık dört yüz yıl geçmesi nedeniyle bölgenin adı değişmiştir.

[31] Shanxi'deki Wenxi şehrinin güneybatı kısmındaki eski şehirdir. Sui döneminde Ganquan vadisine taşınmıştır. Zang, *a.g.e.*, s. 1119. Yukarıda adı geçen Hedong vilayetinin batı tarafındadır. Bkz. Harita 1, yer 1.

[32] *JTS PJ*, s. 1919'da bu im "Tuo" 佗 şeklinde yazılmıştır.

[33] Muhtemelen Luoyang şehridir. 494 yılında Wei İmparatoru Wen, Ruanruanlar karşısında hezimete uğrayınca başkenti Luoyang'a taşımıştı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 168; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü,* 32. b, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s. 90. Luoyang için bkz. Harita 1, yer 2.

[34] *Bakan* olarak çevirdiğimiz *Shangshu* 尚書 unvanı için bkz. dn. 70. Ayrıca *JTS PJ*, s. 1919'da Hou (Sonraki) Wei [döneminde] Dongjingzhou'un valisi olduğu yazmaktadır.

[35] Babasının ağabeyi.

[36] *JTS PJ*, s. 1919'da buna "Amcası Rangzhi tarafından büyütüldüğü; büyüdüğünde bilge ve ünlü biri olduğu" da eklenmiştir.

[37] Shandong'un kuzeyinde bulunan prenslik. Bkz. Harita 1, yer 3.

[38] Kuzey Qi İmparatoru'nun oğludur.

[39] Henan dolayları. Zang, *a.g.e.*, s. 198. Bkz. Harita 3.

[40] Kuzey Qi Hanedanı'na bağlı olan ve Shandong'daki Jinxiang vilayetinin 5 km kadar kuzeybatısında bulunan prenslik. Zang, *a.g.e.*, s. 772. Bkz. Harita 1, yer 4.

geçemedi. *Gaozu*[41] 高祖 Dingzhou'un[42] yönetimini ele alınca, [Pei Ju'yü] arşivi düzenlemek üzere çağırdı. [*Gaozu*] ona son derece samimi ve saygılı davrandı. [Daha sonra Pei Ju], annesinin cenazesi için görevden ayrıldı.[43]

Gaozu [Zhou Hanedanı'nda (557-581)] *Xiang*[44] 相 olduğunda, hemen elçi gönderip onu çağırttı ve Xiangfu[45] arşivinde görevlendirdi. [*Gaozu*] tahtı teslim aldığında, [onu] resmi makama terfi ettirip memurlara rapor sunmakla görevlendirdi. Chen[46] seferinde (588)[47] *Yuanshuai Jishi*lara[48] 元帥記室 önderlik etti. Danyang'ı[49] ezmesiyle birlikte; *Jin Kralı* Guang[50] 晉王廣, [Pei] Ju ve Gao Jiong'a 高熲 Chen [Hanedanı'nın] harita ve nüfus kayıtlarını toplamalarını[51] emretti.[52] Ertesi yıl emre uyarak Lingnan'ı[53] teftişe çıktı.[54] Ne var ki [bu sırada] Gao Zhihui 高智慧, Wang Wenjin 汪文進 ve diğerleri bir araya gelerek isyan başlatmış, Wu[55] ve Yue[56] yollarını tutmuş oldukları için; [Pei Ju] ilerleyemedi.[57] İmparator için [Pei] Ju'yü yola çıkarmak

---

[41] Sui Wendi'nin unvanı. Bkz. Tablo 2.
[42] Dingzhou şehri bugün Jiangxi'deki Linchuan ilçesinin kuzeyindedir. Zang, *a.g.e.*, s. 452. Bkz. Harita 1, yer 5.
[43] *JTS PJ*, s. 1919; *XTS PJ*, s. 2588. *BS PJ*, ss. 1089-1090'da dede ve babasından bahsedilmemektedir. Bu bilgiler *ZZTJ*'de yer almamaktadır.
[44] Bugünkü anlamda "başbakan" diyebileceğimiz, imparatorun altında tüm devlet işlerini yürüten kişi. https://www.zdic.net/hans/%E7%9B%B8/4.1.2019.
[45] *Xiang*'ın yaşayıp devlet işlerini yürüttüğü konutu. https://www.zdic.net/hans/%E7%9B%B8%E5%BA%9C/4.1.2019.
[46] Chen Hanedanı (557-588): Güney Çin'de hüküm süren ve Çinlilerle birlikte henüz Çinlileşmemiş başka etnik guruplara da dayanan hanedan. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 186.
[47] Sui Hanedanı önce Hou (Sonraki) Liang Beyliği'ni (502-556) ortadan kaldırmış, sonrasında Chen Hanedanı'nı egemenlik altına almıştı. Böylece üç yüz atmış yıl sonra Çin yeniden tek bir idare altında birleşmiş oluyordu. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 187.
[48] Başkomutana refakat ederek sefer hakkında notlar tutan resmî tarihçi. Hucker, *a.g.e.*, s 133.
[49] Henan'daki Danshui Nehri'nin güneyinde. Zang, *a.g.e.*, ss. 107-108. Bkz. Harita 1, yer 6.
[50] Müstakbel Sui İmparatoru Yangdi 煬帝 (605-617). Bkz. Tablo 2.
[51] *JTS PJ*, s. 1919'da buna "kütüphaneyi tasnif etme emri aldıkları"; *ZZTJ* 177, s. 18'de ise "Chen Hanedanı'na ait hazineyi mühürlediği ve başkentin tüm zenginliğine el koyduğu" eklenmiştir. Öte yandan, bu savaşlar sırasında bazı devlet adamları Göktürk ordusundan yararlanmayı teklif etmişti. Fakat İmparator Wen, Göktürklerin Çin'in güneyindeki dağ ve nehirleri bilmediğini ileri sürerek kabul etmemişti. Taşağıl, *a.g.e.*, s. 50.
[52] *JTS PJ*, s. 1919.
[53] Güney Çin'de dağ silsilesi. Wuling'in güneyinde. Guangdong'dan Guangxi'ye kadar uzanır. Zang, *a.g.e.*, s. 1276. Bkz. Harita 1.
[54] *XTS PJ*, s. 2588'de teftiş olayının Jiangzuo alındıktan sonra olduğu yazmaktadır. Jiangzuo, Yangzi Nehri'nin doğusunda, Jiangsu dolaylarındadır. Zang, *a.g.e.*, s. 324.
[55] Güneydoğu Çin'deki Kuzey Jiangsu ve Güney Zhejiang'ı içine alan eski bir bölge adı. Bkz. Harita 3.
[56] Güneybatı Çin'de Vietnam'ı da içine alan eski bir bölge adı. Bkz. Harita 3.
[57] Chen bakiyelerinde Sui Hanedanı'nın ülkelerine egemen olmasına karşı hoşnutsuzluk olduğu görülmektedir. Sözü geçen isyanlar bununla ilgili olmalıdır. Bunda, girişteki coğrafya bölümünde bahsettiğimiz üzere, kuzey ve güney Çin'de uzun yıllar farklı seyirde izleyen siyasetin getirdiği ayrım da etkili olmuş olabilir. Bkz. s. 1.

zordu. [Buna rağmen] [Pei] Ju bir an önce yola çıkmayı talep edince, İmparator ona izin verdi. [Pei Ju] Nankang'a[58] giderek birkaç bin asker topladı. O sırada Li[59] Komutanı Wang Zhongxuan 王仲宣, Guangzhou'a[60] doğru ilerliyordu. Komutanlarından Zhou Shiju'yü 周師舉 Donghengzhou'u[61] kuşatmak üzere gönderdi. [Pei] Ju ile Başkomutan Lu Yuan 鹿愿 [de] hemen oraya gittiler. İsyancılar dokuz karargâh kurmuş, Dayuling'de[62] konuşlanmışlardı. Birbirlerini destekleyecek kadar yakın değillerdi. [Pei] Ju saldırıya geçip onları bozguna uğrattı. İsyancılar korkuya kapılmıştı. Donghengzhou'u terk ederek Yuanchangling'i[63] işgal ettiler. [Pei Ju] onları tekrar mağlup ederek, nihayetinde [Zhou] Shiju'nün kafasını kesti. Nanhai'dan[64] ilerleyerek Guangzhou'a yardım sağladı. [Wang] Zhongxuan korkuya kapıldı. [Sonuçta] yenilgiye uğrayıp dağıldılar. [Pei] Ju yirmiden fazla bölgede güvenlik ve huzuru sağladı. Ardından isyancı liderleri *İl Valisi* 刺史 ve *İlçe Sulh Hâkimi* 縣令 yapma konusunda emir aldı.[65] Dönüp [bunları] rapor ettiğinde, İmparator çok sevindi. [İsyancıların] saraya çıkıp ona (İmparator'a) hizmet etmelerini emretti. [Ardından] Gao Jiong ve Yang Su'ya 楊素 dönüp şöyle dedi: "Wei Guang 韋洸 yirmi bin askere komuta ederken, [Wu] Ling'i[66] aşmakta geç kaldı. Ben onun askeri az olduğundan dolayı hep endişe ettim. [Neyse ki] Pei Ju üç bin yorgun erle doğruca Nankang'a[67] gitti. Onun gibi bir bakanım varken, daha niçin endişeleneyim!" [İmparator] başarılarına karşılık [Pei Ju'yü] komutanlığa[68] getirdi. *Wenxi Xiangong*[69]

[58] Jiangxi'deki Nankang şehrinin güneybatısında. Zang, *a.g.e.*, s. 592. Bkz. Harita 1, yer 7.
[59] Hainan ile Guangdong'un güneydoğusu ve Guangxi'nin güneybatısındaki kıyılara yayılmış bir etnik grup. https://www.zdic.net/hans/%E4%BF%9A/19.1.2020.
[60] Bugünkü Kanton eyaletinin merkezi. https://osgeo.cn/map/10.12.2019. Bkz. Harita 1, yer 8.
[61] Guangdong'daki Qujiang şehri. Zang, *a.g.e.*, s. 892. Bkz. Harita 1, yer 9.
[62] Güney Çin'de sıradağ. Jiangxi'deki Dayu şehrinin güneyinde. Zang, *a.g.e.*, s. 74. Bkz. Harita 1.
[63] Henan'ın Qinyang şehrinde bulunan Yuanchang adlı köy civarında olmalıdır. Zang, *a.g.e.*, s. 683. Bkz. Harita 1.
[64] Guangzhou'un batısında. https://osgeo.cn/map/10.12.2019. Bkz. Harita 1, yer 10.
[65] Yeni ele geçirilen bu bölgede, isyancılar pasifize edilerek Sui Hanedanı'nın otoritesinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.
[66] Dayuling'i de içine alan ve beş dağdan oluşan silsile. Zang, *a.g.e.*, s. 118. Dayuling için Bkz. dn. 62.
[67] *BS PJ*, s. 1090'da burası "Nanhai" şeklinde yazılmıştır. Nankang daha güneyde bulunan bu şehirle karıştırılmış; ya da yalnızca yazım hatası yapılmış olabilir.
[68] "Komutan" olarak çevirdiğimiz *Kaifu* 開府 kelimesi, iki bin kişilik garnizonu yöneten komutana verilen özel bir unvanı ifade etmektedir. Hucker, *a.g.e.*, ss. 274-275.
[69] Wenxi şehri için bkz. dn. 31. Xiangong, il yöneticiliğini ifade eden bir asalet unvanıdır. Hucker, *a.g.e.*, s. 241.

聞喜縣公 unvanını verdi ve iki bin parça mal ihsan etti. Sonra *Minbu Shilang* 民部侍郎, hemen ardından [da] *Neishi Shilang*[70] 內史侍郎 makamına getirdi.[71]

O zaman Göktürkler güçlü ve zengindi. Doulan Kağan, Yuwen[72] ailesinin kızlarından olan Dayi Prenses'le[73] 大義公主 evlenmişti. O zamandan itibaren [Göktürkler], birçok kez sınırlara saldırdılar. Sonra Prensesle [Sui Hanedanı'na] tâbi Soğdlar gizlice işbirliği yaptılar.[74] Zhangsun Sheng bu olayı ilk ortaya çıkaran kişi oldu.[75] [Bunun üzerine Pei] Ju elçi göndererek Yuwen soyunun (Dayi Prenses) herkesin gözü önünde öldürülmesi konusunda Doulan'ın ikna edilmesini önerdi.[76]

---

[70] Merkezi hükümeti (Liubu 六部) oluşturan altı bakanlık şunlardan oluşuyordu:

a. *Libu Shangshu* 吏部尚書: Personel Bakanı
b. *Minbu Shangshu* 民部尚書 (Tang döneminden sonra *Hubu* 戶部): Maliye Bakanı
c. *Libu Shangshu* 禮部尚書: Protokol Bakanı
d. *Bingbu Shangshu* 兵部尚書: Savaş Bakanı
e. *Xingbu Shangshu* 刑部尚書: Adalet Bakanı
f. *Gongbu Shangshu* 工部尚書: Kamu Bakanı

Ancak bu altı bakanlık fiilen işleri yürütmüyordu. İşleri yürütenler bu bakanların *Shilang* 侍郎 unvanlı vekilleriydi. Hep birlikte *başvekâleti* oluşturan bu vekillerin başında *Neishi Shilang* bulunuyor ve başvekâlete başkanlık ediyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mathews, *a.g.e.*, s. 598, 804; Hucker, *a.g.e.*, ss. 306-307, 333, 350, 426-427; Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 198-200.

[71] *XTS PJ*, ss. 2588-2589; *BS PJ*, s. 1090; *ZZTJ* 177, ss. 76-78. Bu olaylar *JTS PJ*'de bulunmamaktadır.

[72] Zhou Hanedanı'nın aile adı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 170-171.

[73] Qian Jin Prenses 千金公主, 580 yılında Zhou Hanedanı tarafından gelin olarak Taspar Kağan'a gönderilmişti. Sonrasında Sui İmparatoru tarafından *Dayi Prenses* unvanı verilmiş ve sırasıyla İşbara, Baga ve Doulan Kağan'la evlenerek Sui Hanedanı döneminde de siyasi pozisyonunu sürdürmüştü. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 36-39, 44-45; Liu, *a.g.e.*, ss. 67-68, 74-75.

[74] Chen Hanedanı'nın yıkılıp Sui Hanedanı'nın tüm Çin'e hâkim olmasıyla birlikte, Yang Qin gibi bazı Sui muhalifleri Göktürklere kaçarak Dayi Prenses'in yanına sığınmıştı. Kendisi de Sui Hanedanı tarafından yıkılan Zhou Hanedanı'na mensup olan ve amcası vasıtasıyla Chen Hanedanı'yla akraba olan bu Prenses, Sui Hanedanı'ndan nefret ediyor ve onun muhalifleriyle işbirliği yapıp Doulan Kağan'ı onlara karşı kışkırtıyordu. Dayi Prenses'in etrafında bu şekilde Sui karşıtı bir gurup oluşunca; Sui İmparatoru Göktürklere gönderdiği hediyeleri azaltmış, Doulan Kağan ise gönderdiği yıllık vergiyi keserek Çin sınırlarına akınlar düzenlemişti. *ZZTJ* 178, s. 21; Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 50-51.

[75] Dayi Prenses, Soğdlu An Suijia ve Çinli Yang Qin ile işbirliği içindeydi. Bunlar hazırladıkları planlarla Doulan Kağan üzerinde etkili oluyor ve Sui Hanedanı'nı zor duruma sokuyorlardı. İmparator Wen, durum aleyhine dönünce *Araba Süvarileri Başkomutanı* Zhangsun Sheng'ı Ötüken'e göndermiş; ancak o burada pek olumlu karşılanmamıştı. Bunun üzerine başkente dönen Zhangsun Sheng, durumu İmparator'a anlatmış; İmparator da Yang Qin'i arama göreviyle, bu kez onu resmî olarak göndermişti. Ne var ki Doulan Kağan bunu kabul etmeyerek ona "Tüm misafirleri kontrol ettim ama böyle birine rastlamadım." demişti. Bunun üzerine Zhangsun Sheng, toygunlardan birine rüşvet vererek Yang Qin'in orada olduğunu ortaya çıkarmış; gece yarısı onu saklandığı yerde yakalatarak Doulan Kağan'a göstermişti. Böylece prensesin gizli işlerini ortaya çıkarmış oluyordu. Sonuç olarak halk bu durumdan çok utanmış ve Doulan Kağan An Suijia ve adamlarını tutuklatarak Zhangsun Sheng'a teslim etmek zorunda kalmıştı. *ZZTJ*, *a.y.*; Taşağıl, *a.g.t.*, s. 57; *a.g.e.*, ss. 50-53; Liu, *a.g.e.*, s. 140.

[76] *ZZTJ*, *a.y.* Liu prensesin Soğdlarla olan siyasi ilişkilerine başka türlü bir anlam yüklemiş ve bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "Dayi Prenses maiyetindeki bir Hu'yla (barbar) ilişkiye girip, bu skandal Zhangsun Sheng tarafından ortaya çıkarılınca; Pei Ju, Yuwen Prensesi'nin halkın gözü önünde idamı için Doulan Kağan'ı ikna etmek üzere, İmparatordan kendisini elçi olarak yollamasını rica etti." Liu, *a.g.e.*, s. 120.

Sonuç olarak, prenses dediği şekilde öldürüldü (593).[77] Sonra Doulan ile Tuli Kağan arasında düşmanlık oluştu. Defalarca sınır kalelerine saldırdılar.[78] [İmparator] Taiping[79] *Gong*[80] 太平公 Shi Wansui'in[81] 史萬歲 *Harekât Ordusu Başkomutanı* olarak Dingxiang[82] yoluna çıkmasını ve [Pei] Ju'nün *Harekât Ordusu Yüksek Memuru*[83] olmasını buyurdu. [Sonuç olarak] Tardu Kağan'ı Çin Seddi'nin dışında mağlup ettiler (603).[84] [Ancak Shi] Wansui idam edildi ve başarıları kayda

[77] *CFYG* ve *ZZTJ*'e göre prensesin öldürülmesi şu şekilde olmuştur: Baga Kağan'ın oğlu Rangan, Tuli Kağan unvanını almış, kuzey bölgelerinde hüküm sürüyordu. 593 yılında Çin'e elçi göndererek evlilik talebinde bulunmuştu. İmparator Pei Ju'yü göndererek, Tuli Kağan'ın elçisine "Dayi Prenses'i öldürürse evlilik işinin gerçekleşeceğini" söylemişti. Bunun üzerine Tuli Kağan, Doulan Kağan hakkında çeşitli iftiralar yaymıştı. Olanlara kızan Doulan Kağan, Dayi Prenses'i çadırında öldürtmüştü. *ZZTJ* 178, s. 21; Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 52-53, 124, 159-160; Liu, *a.g.e.*, ss. 83-84. Zhangsun Sheng'ın biyografisinde ise "Zhangsun Sheng'ın gizlice Ötüken'e giderek Dayi Prenses'i öldürdüğü" yazmaktadır. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 57; Liu, *a.g.e.*, s. 140. Metinde Pei Ju'nün planının uygulandığı yazdığı için, ilk anlatının doğru olduğu kanısındayız. Bununla birlikte Taşağıl, cümleleri birbirine karıştırarak olayı şöyle anlatmıştır: "Pei Ju İmparatordan, Doulan'a Zhangsun Sheng'ı elçi olarak gönderip durumu hakana anlatarak prensesi öldürtmesini rica etti. İmparator Pei Ju'nün dediklerini kabul etti ve Dayi Prenses görüldüğü yerde [Zhangsun Sheng tarafından] öldürüldü." Taşağıl, *a.g.t.*, s. 69.

[78] Tuli Kağan Anyi Prenses'le 安義 evlendirilmiş ve Sui İmparatoru tarafından Doulan Kağan'a göre daha fazla hürmet görmüştü. Sui İmparatoru bu şekilde Doulan Kağan'ı bertaraf ederek Göktürk tahtına Tuli Kağan'ı oturtmak istiyordu. *ZZTJ*, *a.y.* Doulan Kağan bu yöndeki çabaları öğrenince 597, 598 ve 599 yıllarında Çin'e büyük seferler yapmıştı. Fakat Tuli Kağan, Sui Hanedanı lehine casusluk yapıyor ve her defasında sefer hazırlıklarını Sui İmparatoru'na bildiriyordu. Böylece Çin orduları zamanında hazırlık yapıyor ve akınlar başarısız oluyordu. 599 yılı seferlerinde Sui ordularının duraksamasından yararlanan Doulan Kağan, Batı Göktürk Kağanı Tardu ile ittifak kurmuştu. Birlikte Tuli Kağan ve yanındaki Zhangsun Sheng'a saldırarak onları bozguna uğratmışlardı. Bunun üzerine Tuli Kağan, yanında kalan beş süvari ve Zhangsun Sheng ile birlikte hızlıca Çin'e kaçmıştı. Tuli Kağan'ın mağlup edilmesinden sonra, Çin'e yönelen müşterek Göktürk akınlarında belli başarılar elde edilse de, sonrasında Çin karşı saldırıya geçmişti. Nitekim 599 yılında Doulan Kağan Gao Gong tarafından, Tardu Kağan da Yang Su tarafından mağlup edilmişti. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 53-57; Liu, *a.g.e.*, ss. 87-89, 124-125.

[79] Shanxi'deki Fen Nehri dolaylarındaki şehrin kuzeydoğusuna yaklaşık 13.5 km mesafedeki şehir ya da bölge. Zang, *a.g.e.*, s. 140. Bkz. Harita 1, yer 11.

[80] *Gong*: Dük ya da bey düzeyinde bir soyluluk unvanı. Hucker, *a.g.e.*, s. 290.

[81] Taşağıl, Shi Wansui'in soyadını unvana dâhil ederek unvanı "Gongshi" şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 69.

[82] İç Moğolistan'daki Hohhot şehrinin doğusunda. Zang, *a.g.e.*, s. 454. Bkz. Harita 1, yer 12.

[83] "Yüksek memur" olarak çevirdiğimiz *Changshi* 長史 kelimesi, askerî seferlerde ordu komutanına yardımcı olan sivil bir yöneticiyi ifade etmektedir. Hucker, *a.g.e.*, s. 244. Liu bu makamı "Emir subayı" olarak çevirmiştir. Liu, *a.g.e.*, s. 121.

[84] Doulan Kağan 600 yılında kendi adamları tarafından öldürülünce; Tardu, *Bujia* (bilge) unvanını alarak kendini tüm Göktürk ülkesinin kağanı ilan etmişti. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 53-57, 100; Liu, *a.g.e.*, ss. 84-89. Bu nedenle Tardu Kağan'ın mağlubiyeti, Göktürk ülkesinde otorite boşluğuna neden olmuş ve Qimin Kağan'ın Göktürk tahtına oturması için gereken ortamı hazırlamıştı.

geçirilmedi.[85] İmparator, Qimin[86] Kağan henüz tabi olduğu için, [Pei] Ju'ye onu teselli etmesini emretti.[87] [Pei Ju] döndüğünde *Shangshu zuo cheng*[88] 尚書左丞 oldu.[89]

O yıl (602), Kraliçe Wen Xian 文獻皇后 vefat etti. Taichang'da[90] 太常 eskiden [bu] törenin [nasıl yapıldığına dair bir] kayıt yoktu. [Pei] Ju ile Niu Hong[91] 牛弘, müzakere ederek "Qi Geleneklerine"[92] uygun şekilde buna (cenazenin şekline) karar verdiler. [Daha sonra Pei Ju] *Libu Shilang*[93] makamına getirildi ve işinin ehli olmasıyla tanındı.[94]

---

[85] Shi Wansui'in biyografisinde ölüm nedeni şöyle anlatılmaktadır: "Yang Su (diğer bir ordu komutanı), Shi Wansui'in elde ettiği başarıları küçümseyerek şöyle dedi: 'Göktürkler zaten Shi Wansui birşey yapmadan önce teslim olmuşlardı. Sınır bölgesine de yağma için değil, sürülerini otlatmak için gelmişlerdi.' Bunun üzerine Shi Wansui'in elde ettiği başarılar ödüllendirilmedi. Daha sonra kendisine, azledilen *Veliaht Prens* Yang Yong ile ilişki içerisinde olduğu şeklinde iftira atılınca, 600 yılında idam edildi." Liu, *a.g.e.,* s. 125. Bununla birlikte, *XTS PJ*, s. 2589'da "Pei Ju'nün başarıları kayda geçirilmedi." yazmaktadır. Muhtemelen XTS'nun yazarı cümleyi yanlış değerlendirmiştir. Diğer yandan Taşağıl, galibiyeti Pei Ju'ye atfederek, Shi Wansui'in yaptığı savaşlarda yenildiğini yazmış ve başarılarının göz ardı edilmesini de yanlış değerlendirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.,* s. 70.

[86] Bu unvan *BS PJ*, s. 1090'da "Qiren" 啟人 şeklinde yazılmıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi; Tuli Kağan, Doulan ve Tardu Kağan'ın ortak kuvvetleri tarafından bozguna uğrayarak Çin'e sığınmıştı. Daha sonra Sui İmparatoru tarafından Göktürk Kağanı ilan edilmiş; böylece İmparator kendisine "güvenilir" anlamına gelen "Qimin" unvanını vermişti. Adı geçen "Qimin" 啟民 unvanında ve "Minbu Shangshu" 民部尚書 (Maliye Bakanı) gibi unvanlarda geçen "min" 民 hecesi, sonraki yıllarda yazılan *BS* ve *Tong Dian* gibi bazı eserlerde değiştirilerek "Qiren" ve "Hubu Shangshu" 戶部尚書 şeklinde yazılmıştır. Bkz. dn. 309. Taşağıl ve Hucker bu durumu, Tang Hanedanı'nın ünlü imparatoru Taizong'un adı olan "Li Shimin" 李世民 kelimesinin sonundaki "min" hecesiyle aynı olduğu ve bu durumun karışıklığa neden olduğu gerekçesiyle değiştirildiği şeklinde açıklamıştır. Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 56-57, 100; Hucker, *a.g.e.*, s. Ancak adı geçen kağanın unvanı, çok sonraları yazılan *JTS* ve *XTS* gibi eserlerde yine "Qimin" şeklinde yazılmıştır. O tarihte karışıklığa neden olan şeyin, sonraki tarihlerde de olması gerekir ki bu olmamıştır. Ayrıca *SS* bizzat Taizong döneminde yazılmıştır ve bu dönemde bile bir karışıklığa neden olmamış olması, sonraki tarihlerde olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

[87] Qimin Kağan'ın Göktürk ülkesine gönderilmesinden bahsediyor olmalıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 56-57. Diğer yandan Taşağıl, bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "İmparator Wen önceleri Qimin Kağan ile ittifak halindeydi. Bu yüzden Pei Ju'ye, gidip Qimin'i [Doulan ve Tardu'ya karşı yeterince desteklenmediğinden dolayı] teskin ve teselli etmesini emretti." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.,* s. 70.

[88] Dışişleri Bakanı Sol Yardımcısı. Hucker, *a.g.e.,* s. 522.

[89] *BS PJ,* s. 1090. Bu olaylar *JTS PJ*'de yer almamaktadır. *XTS PJ*, s. 2589'da ise, Dayi Prenses ve Qimin Kağan olayları atlanmıştır.

[90] İmparatorluk tapınağındaki ve diğer yerlerdeki kurban ve diğer devlet törenlerini yöneten birim. Başkanının altında kurban kasabı, müzik yöneticisi, imparatorluk araştırmacısı ve astrolog gibi yardımcılar çalışırdı. Çeşitli dönemlerde bazı atama işlerinde, adayların makama uygun olup olmadığını da incelemiştir. Hucker, *a.g.e.,* s. 476.

[91] *BS PJ*, s. 1091'de bunlara Li Baiyao 李百藥 da eklenmiştir. Li Baiyao (565-648): Sui ve Tang dönemlerinde görev almış yazar ve tarihçi. Bei Qi Shu'nun editörü.

[92] Bu ifadenin metinde tırnak içinde gösterilmesi özel bir eserin adı olduğunu çağrıştırsa da, hiçbir yerde böyle bir esere rastlayamadık.

[93] Personel Bakanı Vekili. Hucker, *a.g.e.*, s. 306. Ayrıca bkz. dn. 70.

[94] *BS PJ,* s. 1091. Bu olaylar *JTS PJ, XTS PJ* ve *ZZTJ*'de yer almamaktadır.

Yangdi 煬帝 (605-617) tahta çıktı.[95] [Yeni başkent olarak] Dongdu'yu[96] inşa ettirdi.[97] [Pei] Ju şehirdeki hükümet konağının dekorasyonunu yönetti ve doksan günde tamamladı. O zaman Batı Bölgeleri'ndeki bütün yabancılar sık sık Zhangye'ye[98] gelip Çin[99] ile karşılıklı ticaret yapıyordu. İmparator [Pei] Ju'ye bu işi idare etmesini emretti. [Pei] Ju İmparator'un uzun vadedeki asıl hedefini anlamıştı.[100] Her milletten tüccarlar geldiğinde[101], [Pei] Ju onların aklını çelip, kendi ülkelerinin geleneklerini, dağ ve nehirlerinin zorluk ve kolaylıklarını[102] anlatmalarını emretti.[103] [Böylece] *"Xiyu Tuji"*[104] [adlı] üç bölümden oluşan [eseri] yazdı ve saraya gelerek İmparator'a sundu.[105] [Kitabı] sunarken şöyle dedi:

[95] Eskiden doğuda Kuzey Qi ve güneyde Chen Hanedanı'nın bulunduğu topraklar, şimdi *Jin Kralı* unvanı taşıyan Prens Guang'ın idaresindeydi. Bu prensle maiyeti, (belki de adı geçen bu hanedanların bakiyelerinin de etkisiyle) İmparator ve veliahdı ortadan kaldırarak, *Yangdi* adıyla tahta çıkmıştı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 193. Bu sırada Tölesler Çin sınırlarına saldırmıştı. İmparator General Feng Xiaoci'yı Dunhuang'da onları karşılamaya gönderse de başarılı olamamıştı. Daha sonra Tölesler elçi gönderip barış teklif etmiş; İmparator ise onları yatıştırmak üzere Pei Ju'yü görevlendirmişti. *ZZTJ* 180, s. 85; Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 120, 168.

[96] Luoyang'ın batı tarafındaki eski şehir. Zang, *a.g.e.*, s. 489; Mathews, *a.g.e.*, s. 945. Çin'in geleneksel doğu başkenti. Bkz. Harita 1, yer 13.

[97] Başkentin Luoyang'a taşınmasından bahsedilmektedir. Burada inşa edilen yeni şehirde yirmi yeni yerleşim yeri kurulmuş ve hanedan üyelerinin yanı sıra, üç bin aile de bu yerleşim yerlerine yerleştirilmiştir. *ZZTJ* 180, s. 84; Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 193-194.

[98] Gansu'daki Wuwei vilayetinin güneyinde. Zang, *a.g.e.*, s. 802. Bkz. Harita 1, yer 14.

[99] Zhonguo 中國: Eski devirlerden bu yana Çinlilerin kendi ülkelerini tanımlamak için kullandıkları bu ifade, *Merkez Ülke* anlamına gelmekte olup; Çin'in dünyaya bakışını ve kendini konumlandırdığı yeri işaret etmektedir. Buna göre; kuzey halkları *Di* 狄, batı halkları *Rong* 戎, güney halkları *Man* 蠻 ve doğu halkları *Yi* 夷 olarak adlandırılmış; Çin ise onların merkezinde kabul edilmiştir. Zang, *a.g.e.*, s. 103. Bkz. Harita 3.

[100] Bu hedef *JTS PJ*, s. 1919'da "Kuzeyli ve doğulu yabancıların topraklarını yutmak.", *XTS PJ*, s. 2589'da ise "Uzak coğrafyaları kontrol etmek." şeklinde açıklanmıştır.

[101] *BS PJ*, s. 1091'de bu yabancıların Hu (Soğd ya da genel olarak batılı) olduğu yazmaktadır. Taşağıl da bu cümleyi "hepsi tüccar olan Soğdlar" şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 70.

[102] *JTS PJ*, s. 1919'da buna "liderlerinin aile adları, soyları; ürettikleri mallar, elbise ve figürler" de eklenmiştir.

[103] Taşağıl, Pei Ju'nün bilgi toplama faaliyetinin 608 yılının ikinci yarısında gerçekleştiğini yazmıştır. Ancak biyografinin devamında 607 yılı olaylarından bahsettiğine göre (bkz. s. 25), Pei Ju bu faaliyetleri 607 yılında ya da daha önce yürütmüş olmalıdır. Bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, s. 168.

[104] *Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları* anlamına gelmektedir. Taşağıl iki ayrı yerde "Batı Bölgeleri'nin Haritası" ve "Batı Bölgeleri Plan ve Hatıraları" şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, ss. 70, 72-73.

[105] *JTS PJ*, ss. 1919-1920; *XTS PJ*, s. 2589; *BS PJ*, s. 1091; *ZZTJ* 180, s. 84. *JTS PJ* ve *XTS PJ*'de başkentin taşınması yer almamaktadır.

"Bendeniz duydum ki; Yu[106] 禹 dokuz eyalet[107] belirlemiş, [Sarı] Nehir'in Jishi [dağını][108] aşmasını sağlamış[109]; Qin [Hanedanı][110] Liuguo'yu[111] topraklarına katmış, Lintao'a[112] kadar istihkâm kurmuş.[113] Böylece batılı soysuzları[114], uzak yerlerde yaşayan yabanileri tanımışız. Onlara görgü kurallarını (Çin geleneklerini) öğretmekte yetersiz kalınmış. Klasik kitaplar buna çok az yer ayırmış. Han Hanedanı (M.Ö. 206-M.S. 8) kurulmasından itibaren, [Sarı] Nehir'in[115] sağına (batı) doğru yayılmış[116] ve [burada bulunan] otuz altı ülkeye isim vermeye başlamış.[117] Onların torunları parçalanarak elli beş krallık haline

[106] Efsanevi Xia Hanedanı'nın (M.Ö. 21. ve 16. yy.) kurucusu. https://www.zdic.net/hans/%E7%A6%B9/5.1.2020.

[107] "*Zhou*" 州 kelimesi -belli dönemlerde değişmekle birlikte- eyalet, bölge, şehir ya da birkaç şehirden oluşan birliği ifade etmek için kullanılırdı. Hucker, *a.g.e.*, s. 178. Burada Sarı Nehir havzasının idari bölgelere ayrılmasından söz ettiği için, eyalet olarak çevirdik.

[108] Hoten'in güneyindedir. Ögel, *a.g.e.*, s. 6. Bkz. Harita 1.

[109] Han İmparatoru Xiaowu 孝武 (M.Ö. 104-87) döneminde Çinliler, Sarı Nehir'in kaynağını bulmak için araştırmalar yapmış ve nehrin Jishi Dağı'nın bulunduğu yerden çıktığını keşfetmişti. Diğer yandan insanlar, Doğu Türkistan'daki Tarim Nehri'nin, Lopnor Gölü'ne döküldükten sonra, toprak altından akmaya devam ederek güneydeki Jishi Dağı'nda ortaya çıktığını ve bu nehrin Sarı Nehir olduğunu düşünüyordu. Ögel, *a.g.e.*, ss. 6, 12, 58; Otkan, *a.g.e.*, ss. 97, 107; Onat, *a.g.e.*, ss. 14. Efsaneye göre, coğrafyayı bu şekilde şekillendiren kişi adı geçen Xia Yu'ydü. Xia Yu nehirleri ve su yollarını kontrol etmiş; bu başarısına karşılık, bir diğer efsanevi kral Shun'dan Xia Hanedanı'nı kurma konusunda icazet almıştı. https://www.zdic.net/h ans/%E7%A6%B9/5.1.2020. Burada bu olaylara atıf yapılmaktadır.

[110] Qin Hanedanı: M.Ö. 221-206 yıllarında hüküm sürmüş ve bugüne dek Çin'e adını vermeyi başarmış olan hanedan. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 77-83.

[111] Savaşan Devletler Dönemi'nde Çin'de yedi ayrı beylik bulunuyordu. "Altı ülke" anlamına gelen bu ifade, Qin Beyliği'nin dışında kalan ve Shandong'da bulunan altı beyliği ifade etmektedir. Bu beylikler Qi, Chu, Yan, Han, Zhao ve Wei beylikleridir. Daha sonra Qin Beyliği tüm bu beylikleri egemenlik altına alarak, Savaşan Devletler Dönemi'ne son vermiş ve tarihte ilk kez tüm Çin'i tek idare altında birleştirmeyi başarmıştır. Otkan, *a.g.e.*, s. 64; Onat vd., *a.g.e.*, s. 5.

[112] Gansu'daki Dingxi bölgesinde bir şehir. Bkz. Harita 1, yer 15.

[113] Qin Hanedanı kurulmadan önce, Hun ve Qiang kavimleri Gansu'dan Shanxi'ye kadar olan bölgelerde dağınık halde yaşıyorlardı. Qin Shi Huangdi (M.Ö. 221-210) Çin'in siyasi birliğini sağladıktan sonra, adı geçen kavimleri bu topraklardan sürerek Çin Seddi'ni yaptırmıştı. Ancak bu set batıda Lintao'un sınırlarını aşmıyordu. Ögel, *a.g.e.*, s. 13; Otkan, *a.y.*; Onat, *a.g.e.*, s. 16.

[114] "Soysuz" şeklinde çevirdiğimiz "zazhong" kelimesi, anne ve babası farklı milletten olan çocukları veya gayrimeşru yollardan dünyaya gelen çocukları ifade etmekte olup küfür niteliği taşımaktadır. https://www.zdic.net/hans/%E9B%9C%E7%A8%AE/19/1/2020.

[115] Gansu'dan başlayarak Çin'in doğusunda Sarı Deniz'e dökülen ve Çin medeniyetini ortaya çıkaran nehir.

[116] Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Han Hanedanı döneminde Gansu ve Ordos bölgelerinde hâlâ Hunlar hüküm sürüyordu. Han İmparatoru Xiaowu, tahta çıktığı ilk yıldan itibaren Hunlar üzerine bir dizi taarruz hareketine girişmiş ve onları bu bölgelerden çıkarmıştı. Daha sonra boşaltılan bu topraklarda Wuwei, Zhangye ve Dunhuang gibi şehirleri kurarak, Çinlileri buralara yerleştirmişti. Ögel, *a.g.e.*, s. 13; Onat, *a.g.e.*, ss. 16-17. Yukarıdaki cümlelerde buna işaret edilmektedir.

[117] İlk kez Batı Bölgeleri'yle temas kuran Çinliler, karşılaştıkları bu şehir devletlerini adlandırmaya başlamışlar.

gelmişler.[118] Yine [Han döneminde] içinde yaşayıp askerlik hizmetinde bulunmaları için, sınır valilikleri ve sınır garnizonları kurulmuş.[119] Buna rağmen ihanet etmiş ve bağlılıklarını yitirmişler. Sayısız savaş yaşanmış. Hou (Sonraki) Han döneminde (M.S. 25-220) bu memurlar birçok kez ortadan kaldırılmış.[120]

Her ne kadar Dayuan'den (Fergana)[121] bu taraflara kadar aile sayılarını az çok bilsek de, ülkelerin hepsinin dağ ve nehirlerinin adları yoktu. Aile adlarına, iklimlerine, giyim kuşamlarına, yasalarına ve ürettikleri mallara gelecek olursak; hiç biri derlenip kayıt altına alınmamış ve insanlar asla duymamışlar.[122] Ayrıca yıllar birbirini kovalamış, nesiller uzaklaşmış ve [buna] askerî seferlerde ölenler de eklenmiş olduğu için, her birinin iniş ve çıkışları olmuş. Belki bölge eski bir ülke olsa da, adı bugünkü haliyle değişmiş; [ya da] insanlar belki o eski boylardan gelmese de, geçmişteki adı devam

[118] Batı Bölgeleri'nde bulunan, etrafı surlarla çevrili şehirlerden söz edilmektedir. Çinli komutan Li Guangli'nin 李廣利 M.Ö. 104 ve 101 yıllarında Fergana üzerine yaptığı seferlerden sonra, bu şehir devletleriyle karşılıklı elçilik münasebetleri kurulmuş; böylece adı geçen devletler Çin'e tâbi olmuştu. Ögel, *a.g.e.*, s. 13; Otkan, *a.g.e.*, ss. 89-91; Onat, *a.g.e.*, ss. 90-95.

[119] Buralar Han idaresine girince, bugün Doğu Türkistan'ın güneyindeki Tarim havzasında bulunan şehirlere, tarımla uğraşmak üzere yüzlerce Çinli asker yerleştirilmişti. Daha sonra bu askerleri korumak ve Batı Bölgeleri'ne giden elçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere "sınır valiliği" şeklinde tercüme ettiğimiz *Xiaowei* teşkilatı kurulmuştu. Batı Bölgeleri'ndeki halklar Çin'e tâbi olmak istediklerinde bu sınır valiliklerine yerleştiriliyordu. Buralarda kurulan garnizonlarda Çin'e sığınan yabancılardan asker olarak yararlanılıyordu. Ögel, *a.g.e.*, ss. 13-14; Onat, *a.g.e.*, ss. 17-18. Metinde buna işaret edilmektedir.

[120] Paragrafta geçen olaylar *HS*'nun Xiyu (Batı Bölgeleri) bölümünde daha ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Bkz. Ögel, *a.g.e.*, ss. 5-14; Onat, *a.g.e.*, ss. 13-18. Olayların akışı ve geçen isimler neredeyse aynıdır. Ancak *HS*'nun ifadeleri daha açık ve anlaşılırdır. Pei Ju'nün Batı Bölgeleri'yle ilgili araştırmalarında, bu eserlerden yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum biyografinin çeşitli yerlerinde de anlatılmıştır. Bkz. ss. 26, 44. Öte yandan Taşağıl bu paragrafı şöyle çevirmiştir: "Bendeniz duydu ki; Çin tarihinin ilk devirlerinde, Xia İmparatoru Yu'nün belirlediği dokuz eyaletin içine dâhil olmayan bölgelerde (Sarı Nehir havzasının dışı) Qin bölgesinde toplam altı küçük ülke var. Burada konakladım ve Tao Nehri'ni gezdim. Batılı yabancıların değişik boylarını tanımak için onlar gibi yaşamaya meyledip, bir sürü fedakârlığa katlanıp, bütün ibadet şekillerini öğretmeye çalıştıysam da başarılı olamadım. Bu konuya dair bilgiler kitaplarda yetersiz. Han Hanedanı zamanında Xing Ji adlı bir kişi nehrin sağ tarafından kaydetmeye başlamış; otuz altı ülke varmış, sonra buralarda elli beş krallık kurulmuş, bunlar tam olarak Çin'in idaresine alınmış, sonra sadakatsizlik gösterip isyan etmişler ve Çin'e saldırılarda bulunmuşlar. Hou Han zamanında Pin Fei, bu bölgenin resmi işlerine bakan kişi olmuş. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, ss. 70-71.

[121] Bkz. Harita 1, yer 16.

[122] Taşağıl bu cümleyi "Bilmesine rağmen kaydetmemiş." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 71.

ettirmişler. Üstelik yine halklar birbiriyle karışmış, sınırlar değişmiş.[123] Rongların ve Dilerin (batılı ve kuzeyli yabancılar) telaffuzları farklı [olduğu için], [bu] meseleleri ayrıntılarıyla incelemek zor.[124] Eski tarih kitaplarında[125] Yutian'in (Hoten)[126] kuzeyinde ve Congling'in (Pamirler) doğusunda [bulunan] otuzdan fazla ülke incelenmiş. Onların torunları birbirini katletmede daha da ileri gitmiş ve yalnız on tanesi ayakta kalabilmiş. Geri kalanlar tek biri bile kalmadan yok olup gitmiş. [Geriye sadece] boş tepe ve harabeler kalmış.[127] [Şimdi oraları] hatırlamak da tanımak da mümkün değil.

İmparator Göğün (Tanrı'nın) yarattığı her şeyi kabul etti. Çinlilerle yabancıları ayırmadan, tüm ülke halkına hükmetti ve hepsinin hayranlığını kazandı. Rüzgarın estiği, güneşin doğduğu uzak [topraklardan] gelip de haraç sunmayan kalmadı.[128] Bendeniz görevim gereği [onları] kabul edip ağırladığım zaman, sınır ticaretini denetleyip idare ettim. Kitap ve rivayetleri araştırıp inceledim.[129] Kuzeyli yabancılardan bilgi topladım. Belirsiz yerler olduğunda, sayısız insana sorup görüş aldım.[130] Kendi ülkelerinin giyim kuşam ve yaşam tarzına uygun olarak,

[123] Taşağıl bu cümleleri "Aradan çok zaman geçtikten sonra, kendi içlerinde birbirlerine düşerek perişan oldular. Büyük ihtimalle birer feodal devlet haline gelerek, eski isimlerini değiştirip şimdiki isimlerini almışlar. Yine muhtemelen insanları da eski insanları değil, çünkü halkların isimleri karışmış. Yer isimleri de değişmiş vaziyette." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 72.

[124] Taşağıl bu cümleyi "Aradan çok zaman geçtikten sonra, kendi içlerinde birbirlerine düşerek perişan oldular. Büyük ihtimalle birer feodal devlet haline gelerek, eski isimlerini değiştirip şimdiki isimlerini almışlar. Yine muhtemelen insanları da eski insanları değil, çünkü halkların isimleri karışmış. Yer isimleri de değişmiş vaziyette; Ronglar ile Dilerin sesleri farklı olduğu için bu işi tetkik etmek oldukça zordur." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 72.

[125] *HS*'nun Xiyu (Batı Bölgeleri) bölümü kastediliyor olmalıdır. Bu eser için bkz. Ögel, a.g.e., ss. 5-30; Onat**,** *a.g.e.*, ss. 11-78.

[126] Bkz. Harita 1, yer 17.

[127] Taşağıl burayı "Sadece askerlerin dolaştığı bir bölge haline gelmiş." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 72.

[128] Gelen tüccarlar ve halklar kastedilmektedir.

[129] Taşağıl bu cümleleri "Onların hükümdarı yeniden Çin ve diğer doğulu yabancılardan ayrılmadan, onların gelenek ve kanunlarından faydalanarak, halkına liderlik etti. Bu arada kendi kültürünü değiştirmeden devam ettirdi. Saraya geldiklerinden hepsi vergi getirmişlerdi. Uzaklara gidemediğim için, bu bilgileri şüpheli karşıladım. Kapalı olan pazarları araştırıp, kitaptaki biyografide anlattım." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 72.

[130] Taşağıl bu cümleleri: "Bütün Soğdları ziyaret ettim. Bilgiler hakkında endişem olduğunda halkın konuştuklarını aynen tercüme ettim." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 72.

kralından sıradan halkına kadar, hepsi görünüş ve tavrını ortaya koyduğu zaman, hemen kırmızı ve yeşil renklerde resmettim. [Böylece] *"Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)"* [adlı] toplam üç bölümden oluşan ve kırk dört[131] ülkeyi kapsayan [eser] meydana geldi. Yine buraların stratejik yerlerini ayrıntılarıyla [gösteren] başka haritalar da yaptım.[132] Xiqing'den başlayarak, Beihai'ın[133] güneyine kadar, neredeyse 20.000 li[134] (~ 8.820 km) [boyunca], bir uçtan diğer uca özgürce dolaştım. Kendimi büyük ve zengin bir tüccar gibi göstererek, [her yeri] gezip deneyimledim. Bu sayede her yönüyle bilmediğim hiçbir ülke kalmadı. Yine kuytu, ıssız ve uzak topraklar vardı. Sonunda gezip araştırma yapmanın zorluğunu anladım. Boş şeylere güvenemediğim için hatalar ettim.[135] Ve iki Çinliyle birlikte gidip, Batı Bölgeleri'yle [ilgili] metinleri[136] yazdık.[137] Büyük zahmetlerle yirmi otuz kadar halkın krallarının isim ve unvanlarını açıkladım. Şimdi burada, Batı Denizi'ne[138] [kadar] bin aileden daha kalabalık [bir grubun] bütün yararlı [şeylerini], ürettikleri değerli ve sıra dışı [malların] çoğunu derleyip yazdım. O dağda oturanların ülkesinin adı yoktu. Bununla birlikte

[131] *BS PJ*, s. 1092'de "45 ülke" yazmaktadır. Sadece burada geçtiğine göre, yazım hatası olmalıdır.
[132] Taşağıl muhtemelen "bie" 别 karakterinin anlamını yanlış değerlendirerek cümleyi "Çok zor olduğu için harita yapamadım." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 73.
[133] Kuzey Denizi: Baykal Gölü. Zang, *a.g.e.*, s. 185.
[134] Li: 441 metreye karşılık gelen Çin'in geleneksel uzunluk ölçüsü. Kara, *a.g.m.*, s. 544, dn. 10.
[135] Taşağıl bu cümleleri "Her ülkenin içinde tuzak olma ihtimali olduğundan, bazen uzak yerlere kaçarak saklandım. Boş, tehlikeli ve bilinmeyen şeylere güvenemezdim." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 73.
[136] *Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)* adlı eserinden bahsetmektedir.
[137] Biyografilerde Pei Ju'nün Batı Bölgeleri'ni bizzat gezdiğine dair tek bilgi burada geçmektedir. Diğer yerlerde eserini yazarken edindiği bilgileri Batı Bölgeleri'nden gelen elçilerden öğrendiği yazmaktadır. Dolayısıyla Pei Ju'nün yukarıda geçen sahaları bizzat gezip görmüş olabileceği gibi; bunları eserini İmparator'a takdim ederken söylediği için, kendini ve eserini yüceltmek amacıyla abartılı bir dil kullanmış olması da söz konusu olabilir.
[138] Akdeniz, Karadeniz, Hazar ve Aral Gölü ile Hint Okyanusu'nun genel adıdır. Bahsettiği coğrafyadan yola çıkılacak olursak, burada Hazar ya da Aral Gölü kastediliyor olmalıdır. Bununla birlikte bu sular o dönemde ayırt edilemiyor da olabilir.

kabileleri nispeten küçüktü. [Onların] da çoğu kaydedilmemişti.[139]

Dunhuang'dan[140] başlayarak Batı Denizi'ne ulaşan toplam üç yol vardır. Her birinin yaka ve kemer [gibi stratejik yerleri] vardır. Kuzey yolu Yiwu'dan (Hami)[141] başlar, Puleihai'daki (Barköl)[142] Töles karargâhını[143], [ardından] Göktürk Kağanı'nın merkezini[144] geçer, [sonra] Beiliu Nehri'ni[145] aşarak Fulin'e ulaşır ve Batı Denizi'nde sonra erer.[146] Ortadaki yol Gaochang'dan (Turfan)[147] [başlayarak] Yanqi'ye (Karaşar)[148], [oradan] Qiuci'ya (Kuca)[149], [sonra] Shule'ya (Kaşgar)[150] ulaşır;

[139] Bu ülke ve kabile hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Diğer yandan Taşağıl bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "Bu kabilelerin sayıları çok olduğu için ayrıca kaydetmeye gerek görmedim." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 73.

[140] Gansu'da. Bkz. Harita 1, yer 18; Harita 2, yer 1. Bu şehrin yazımı *BS PJ*, s. 1092'de küçük bir farklılık göstermekle birlikte anlam ve tonlaması tamamen aynıdır.

[141] Bkz. Harita 1, yer 19; Harita 2, yer 2.

[142] Doğu Türkistan'daki Zhenxi şehrinin kuzeybatısında. Zang, *a.g.e.*, s. 1126. Ögel, Turfan'ın güneyinde bataklık gölü olduğunu söylese de, aslında bu şehrin kuzeydoğusundadır. Bkz. Ögel, *a.g.m.*, s. 77, dn. 68. Taşağıl da ondan alıntılamıştır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 73, dn. 182.

[143] *XTS PJ*, s. 2589'da "Pulei, Tiele" şeklinde, *BS PJ*, s. 1092'de ise "Puleihai, Tielebu" şeklinde sıralanarak verilmiştir. Ancak gölde bir yerleşim yeri olamayacağı için, bu şekilde çevirdik. Bkz. Harita 1, yer 20; Harita 2, yer 3.

[144] Batı Göktürk merkezinin bulunduğu Ektag. Bkz. Harita 1, yer 21; Harita 2, yer 4. Buranın tam konumu için bkz. Ögel, *a.g.m.*, s. 77, dn. 70; Ligeti, *a.g.e.*,ss. 69-70.

[145] Ögel "kuzeye giden bir nehir" şeklinde çevirmiş ve Ceyhun Nehri olması gerektiğini söylemiştir. Bkz. Ögel, *a.g.m.*, ss. 77-78. Taşağıl ise Kuca yakınlarında olduğunu yazmıştır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 74, dn. 184. Bu dönemde Göktürk ve Bizans devletleri arasında kurulan elçilik münasebetlerinde kullanılan yollar dikkate alınacak olursa, adı geçen nehrin, Ögel'in de dediği gibi, Ceyhun Nehri olması gerekir. Görünen o ki kuzey yolu; Ektag'dan sonra Seyhun Nehri'nin aşağı boylarını takip ederek Ceyhun Nehri'ni aşıyor, ardından Hazar Gölü'nün kuzeyine kıvrılarak Kırım'daki Bizans kolonilerine ve nihayet deniz yoluyla Konstantinopolis'e (İstanbul) ulaşıyordu. Göktürk ve Bizans elçilerinin kullandığı güzergâhlar için bkz. Ligeti, *a.g.e.*, ss. 62-73; Ali Ahmetbeyoğlu, "Bizans Tarihçisi Menandros'un Türkler (Gök-Türkler) Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih Dergisi*, Sayı 50, (2009/2), ss. 15-21.

[146] Metinde Beiliu Nehri ile Fulin arasındaki yol tarif edilmemiştir. 567 yılında Konstantinopolis'e (İstanbul) giden Soğd asıllı Göktürk elçilerini ve bunları takiben Göktürklere gelen Zemarkos ve Valentinos gibi Bizans elçilerini göz önünde bulundurursak, kuzey yolunun Soğdlar ve Türkler tarafından bilindiği malumdur. Nitekim Pei Ju de bu yolla ilgili bilgileri tüccar Soğdlardan edinmiş olmalıdır. Bu bakımdan metinde geçen Fulin, Kırım'daki Bizans kolonilerini, Konstantinopolis'i (İstanbul) ya da doğrudan Bizans'ı belirtmelidir. Batı Denizi ise Karadeniz olmalıdır. Ancak Pei Ju'nün buraları bizzat görülmeden tarif ettiği göz önünde bulundurulursa, Aral ya da Hazar Gölü'nün işaret edildiği veya Çin'e göre uzak batıda yer alan bu suların ayırt edilemediği düşünülebilir. Fulin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ögel, *a.g.m.*, ss. 78-79. Ayrıca bkz. Harita 2, yer 5.

[147] Bkz. Harita 1, yer 22; Harita 2, yer 6.

[148] Bkz. Harita 1, yer 23; Harita 2, yer 7.

[149] Bkz. Harita 1, yer 24; Harita 2, yer 8.

[150] Bkz. Harita 1, yer 25; Harita 2, yer 9.

Congling'i (Pamirler)[151] aştıktan [sonra sırasıyla] Pohan'i[152], Suduishanaguo'yu[153], Kangguo'yu (Semerkant)[154], Caoguo'yu (İştihan)[155], Heguo'yu[156], Büyük ve Küçük Anguo'yu[157] ve Muguo'yu[158] geçerek İran'a ulaşır ve Batı Denizi'nde sona erer. Güney yolu Shanshan'dan[159] başlar; Hoten'i[160], Zhujubo[161] ve Hepantuo'yu[162] [geçer]; Pamirleri aştıktan sonra yine Humi'yi[163], Tuhuoluo'yu (Toharistan)[164], Yida'yı (Eftalit

[151] Bkz. Harita 1.

[152] Chavannes Çin kaynaklarının verdiği bilgilerin örtüşmemesi nedeniyle onları bir kenara bırakmış ve fonetik benzerliklerinden yola çıkarak Pohan'i Fergana'yla bağdaştırmıştır. Bununla birlikte, Fergana olmasa bile, mutlaka Fergana'nın doğu kısmında olacağını söylemiştir. Chavannes, *a.g.e.,* s. 196, dn. 181. Metinde Fergana için Dayuan ifadesi kullanıldığı için, buranın başka yer olması gerekir. Ancak Pohan ile Fergana arasındaki ünsüz seslerin fonetik benzerliği ve metinde tarif edilen konumun Fergana'ya uyması, Chavannes'ın hiç olmazsa ikinci görüşünü doğrular niteliktedir. Dolayısıyla güzergâh açısından en uygun yer Fergana'nın doğusundaki Andican gibi görünmektedir. Bkz. Harita 1, yer 26; Harita 2, yer 10.

[153] Satruşana adının Çinceleşmiş halidir. Babür burayı Ura Tepe ile özdeşleştirmiştir. Asıl adının Usruşna olup Usruş da denildiğini belirtmiştir. Bkz. Babur, *Vekayi Babur'un Hatıratı* (Çev. Reşit Rahmeti Arat), 2. b, Cilt 1, Ankara, TTK, 1987, ss. 7-8; Chavannes, *a.g.e.*, s. 189. Diğer yandan *SJ* ve *HS*'da bu şehrin adı Ershi şeklinde yazılmıştır. Bkz. Ögel, *a.g.e.,* ss. 60, 61; Otkan, *a.g.e.*, ss. 89, 91-93, 108, 109; Onat, *a.g.e.*, ss. 88, 90, 95. Ayrıca bkz. Harita 1, yer 27; Harita 2, yer 11.

[154] Kangguo belli dönemlerde Semerkant ile birlikte bütün Maveraünnehr'i de ifade etmiştir. Bu nedenle Büyük Anguo (Buhara), Caoguo (İştihan) ve Heguo (Kette Kurgan) gibi şehirler Maveraünnehr içinde yer aldığı için, burada kastedilen Semerkant şehri olmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chavannes, *a.g.e.*, ss. 182-185. Ayrıca bkz. Harita 1, yer 28; Harita 2, yer 12.

[155] Bkz. Harita 1, yer. 29; Harita 2, yer 13.

[156] Günümüzde Semerkant ile Buhara arasında yer alan Kette Kurgan ilçesidir. Kuşanya da denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chavannes, *a.g.e.*, s. 197. Ayrıca bkz. Harita 1, yer 30; Harita 2, yer 14.

[157] Büyük Anguo Buhara'dır (Bkz. Harita 1, yer 32; Harita 2, yer 16). Buranın kuzeydoğusunda Küçük Anguo vardır. Burası da Kargan şehridir (Bkz. Harita 1, yer 31; Harita 2, yer 15). Ayrıntılı bilgi için bkz. Chavannes, *a.g.e.*, ss. 187-188; Wolfram Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 7-8, (1940-1942), s. 146.

[158] Türkmenistan'ın doğusundaki Türkmenabat şehri. Bkz. Harita 1, yer 33; Harita 2, yer 17. *XTS PJ*, s. 2589'da burası "Mu'nun tüm ülkeleri" şeklinde yazılmıştır.

[159] Gansu'daki Shanshan (Piçan) ilçesinin güneydoğusunda bulunan antik Loulan şehridir. Zang, *a.g.e.*, s. 1203; Onat, *a.g.e.*, s. 20, dn. 73. Taşağıl burayı "Turfan'ın güneybatısında bir yer adı" olarak açıklasa da, aslında doğusundadır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 74. Ayrıca Bkz. Harita 1, yer 34; Harita 2, yer 18.

[160] Bkz. Harita 2, yer 19.

[161] Bugün Doğu Türkistan'daki Kağılık/Kargalık ilçesi. Chavannes, *a.g.e.*, s. 171. Bkz. Harita 1, yer 35; Harita 2, yer 20. Ögel burayı atlamış.

[162] Taş Kurgan. Chavannes, *a.g.e.*, s. 172. Bkz. Harita 1, yer 36; Harita 2, yer 21. Taşağıl "Zhujubo hepantuo" şeklinde tek ülke gibi gösterip Hoten'in batısında olduğunu söylemiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 74.

[163] Bugün Afganistan'ın kuzeydoğusundaki Pamir ve Hindikuş Dağları arasında kalan Vahan Koridoru. Eberhard, *a.g.m.*, ss. 158-159. Bkz. Harita 1, yer 37; Harita 2, yer 22. Ögel burayı atlamış.

[164] Toharistan ifadesi çok geniş bir bölgeyi ifade etmektedir. Ancak güzergâh dikkate alındığında, burada kast edilenin Kunduz şehri olduğu kanısındayız. Bkz. harita 1, yer 38; Harita 2, yer 23.

Ülkesi)[165], Fanyan'i[166] (Bamyan), Caoguo'yu[167] geçerek Bei Poluomenguo'ya (Kuzey Hindistan) ulaşır ve Batı Denizi'nde son bulur. Bu üç yol [üzerindeki] tüm ülkelerin [ayrıca] kendi [ara] yolları da vardır. Güneyden kuzeye [her yerle] irtibat kurulabilir. Bununla birlikte, Dong Nuguo[168] ve Nan Poluomenguo (Güney Hindistan) gibi [ülkeler] takip edilerek her yere ulaşılabilir[169]. Bu nedenle biliyoruz ki; Hami, Turfan ve Shanshan; Batı Bölgeleri'nin kapısıdır. Daima [tüm yollar] Dunhuang'da birleşir. Burası yolların boğazıdır.

Ülkemizin güçlü ve adil olması için, komutan ve erlerin cesur ve güçlü [olması gerekir]. [Bunun için], puslu nehirde yüzer gibi (gizlice) bayrağı dikmeliyiz. Kunlun[170] [Dağları'nı] aştıktan sonra atı mahmuzlarız. [Her şey] avucunun içinde döndürmek kadar kolay; gidilemeyecek neresi var ki! Fakat

[165] Eftalitler 557 yılında Göktürk-Sasani ortak harekâtı sonucunda yıkılmıştır. Ancak kaynaklar, Sui Hanedanı döneminde Eftalit bakiyelerinin tekrar ortaya çıktığını yazmaktadır. Yine Tang Hanedanı döneminde, 729 yılında Tang Hanedanı'na bağlı Toharistan Prensi Kutluk Sir Tardu'ya *Eftalit Kralı* unvanı verilmiş; daha sonra 748 yılında Eftalitler Çin sarayına elçi göndermişlerdi. Dolayısıyla burada onların hatırasından değil, ardıllarından söz edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chavannes, *a.g.e.*, ss. 181, 183, 221-225, 323-324, 376, 400; Eberhard (1996), *a.g.e.*, s. 106; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 14; Kafesoğlu, *a.g.e.*, ss. 83-87; Grousset, *a.g.e.*, ss. 83-96. Eftalitlerin iki başkenti vardı. Bunlar Bamyin ve Belh şehirleriydi. Chavannes, *a.g.e.*, ss. 251. Güzergâh dikkate alındığında, metinde kastedilenin Belh şehri olduğu kanaatindeyiz. Bkz. Harita 1, yer 39; Harita 2, yer 24.

[166] Bugün Afganistan'daki Kabil ile Pencap şehirleri arasındadır. Bkz. Harita 1, yer 40; Harita 2, yer 25.

[167] Bu şehrin telaffuzu yukarıdakiyle aynı olsa da yazımı farklıdır. Bununla birlikte, Afganistan'da bulunan Gazne ya da Kabil şehirlerinden biri olmalıdır. Güzergâha bakılacak olursa Gazne olmalıdır. Bkz. Harita 1, yer 41; Harita 2, yer 26.

[168] Nuguo kadın ülkesi anlamına gelmekte olup Tibet'in batısında bulunmaktadır. Burası ile ilgili *SS*'daki monografinin çevirisi için bkz. Sema Orsoy, "Türkistan Bölgesi'nde Küçük Bir Şehir Devleti: Nü Guo (Kadın Ülkesi)", Şu kitapta: Ed. Münevver Tekcan, *Kadın Kitabı*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2013, ss. 77-92. Ayrıca bkz. Harita 1, yer 42; Harita 2, yer 27. Bu dönemde Marco Polo gibi batılı yazarlar, Akdeniz'deki bir adada bulunan kadın ülkesinden bahsetmiştir. Metinde geçen Dong Nuguo (Doğu Kadın Ülkesi) ifadesi, Nuguo'nun doğusundan bahsediyor olabileceği gibi, Ögel'in söylediği şekilde batıdaki kadın ülkesine atıf yapıyor da olabilir. Ögel, *a.g.m.*, s. 73. Güzergâh açısından bu küçük ülkenin doğusunu ifade etmesi zor görünmektedir. Eski devirlerde efsanevi ve ilgi çekici bilgilerin böylesine uzak bölgeler söz konusu olsa bile, mesafeleri aşabildiği görülmüştür. Ancak burada bunu kabul etmek de zor görünüyor. Taşağıl ise, adı geçen ülkelerin doğusunda bulunduğu şeklinde açıklamıştır. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 75. Ancak coğrafi olarak doğusunda değil, güneyindedir. Belki de yalnızca bir coğrafya hatasıdır.

[169] Hindistan'ın güneydoğusundan Hint Okyanusu'na açılarak Kızıldeniz'e ve Basra Körfezi'ne giden deniz güzergâhından bahsetmektedir.

[170] Kunlun Dağları: Tibet'in kuzeyinden Gansu'daki Xining şehrinin batısına kadar uzanan sıradağ. Zang, *a.g.e.*, s. 794. Bkz. Harita 1.

Göktürkler ve Tuhunlar [171], Qiangların [172] [ve] Soğdların ülkelerini [Çin'den] ayırıyorlar.[173] Onlar buraların kontrolünü ellerinde tuttukları için, [Qiangların ve Soğdların] gönderdiği vergiler ulaşamıyor.[174] Şimdi tüccarlar gizlice [Qianglara ve Soğdlara] gönderilip hürmet edilmeli ve yükselmelerine önderlik edilmelidir. Umarım [bu şekilde] bize tâbi olurlar. Hiç kuşku yok ki, İmparator'un sevgisi [onları] kuşatıp terbiye eder. Işığı tüm gökyüzüne yayılır. Onları ikna edip yatıştırır. Huzuru ve güvenliği tesis eder. Bu yüzden, İmparator en iyi elçileri göndermelidir.[175] Savaş arabalarını harekete geçirmeden, tüm yabancılara boyun eğdirebilir; [Tuyu] hun ve [Tu] jueleri (Göktürkler) yok edebiliriz.[176] [Şu halde,] bugün burada Rongları (batılılar) Xia[177] (Çin) ile birleştirebiliriz! Bu cümleleri yazıya geçirmeyiniz. [Zira İmparator'un] ihtişamını ifade edecek [söz] yoktur."[178]

---

[171] "Tuyuhun" kelimesinin farklı bir yazım şeklidir. Wolfram Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları* (Nimet Ulutuğ), 2. b, Ankara, TTK, 1996, s. 103. Metnin devamında ve diğer metinlerde Tuyuhun şeklinde yazılmıştır. Bu nedenle olsa gerek ki; Taşağıl yanlış yazıldığını söylemiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 75, dn. 208.

[172] En eski devirlerden beri Tibet'in kuzeydoğusunda yaşamış, Tibetlilerin atası hüviyetindeki etnik gruplardan biridir. Daha çok Türk ve Moğol unsurlarıyla karışmışlardır. XI. yüzyılda kuzeybatı Çin'de Tangut Devleti'ni kurmuşlardır. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 137; (1996), *a.g.e.*, s. 127. Qiangların M.S. V. yüzyıla kadar olan faaliyetleri için bkz. Sema Orsoy, *Çin Kaynaklarına Göre M.S. V. Yüzyıl Başlarına Kadar Orta Asya'da Ti ve Ch'iang Kavimleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

[173] Önceleri Gansu'da oturan Tuyuhunlar, daha sonra batıya çekilerek Qiangların üzerinde hakimiyet kurmuşlardı. Eberhard (1996), *a.g.e.*, s. 103. Soğdlar ise Göktürklere bağlıydı.

[174] Taşağıl Qiang ve Soğdları tek ülke sanarak Tibet'in kuzeydoğusunda bulunduğunu belirtmiş ve cümleyi şöyle çevirmiştir: "Fakat Göktürkler ile Tuhunların ülkeleri Qiang Soğdlarının ülkesinde ayrılıyorlar ve onlar burasını (Kunlun) ellerinde tutuyorlar." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, ss. 75-76 ve dn. 209.

[175] "Chenqie" 臣妾 kelimesi "vasal, köle ve cariye" gibi anlamlara gelmektedir. Taşağıl, kelimenin bağlamdaki anlamını yanlış değerlendirerek şöyle çevirmiştir: "Arzu edenlere cariyelerle hissi bir şekilde yaklaşılmalı, onları yola getirecek şekilde hizmet edilmelidir. Bu arada imparator bizzat elçi göndererek dostluk tesis etmelidir." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 76.

[176] *BS PJ*, s. 1093'te Tuyuhunlar es geçilmiştir. Taşağıl ise bu cümleleri şöyle çevirmiştir: "Batıdaki yabancıları harekete geçirdikten sonra, Soğdları kullanarak Tuyuhun ve Göktürkleri karıştırıp yıkabiliriz. Eskisi gibi olmalarını önlemek için kendi kültürlerinden uzaklaştırmalıyız." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 76.

[177] O dönemde Çin için daha yaygın olarak "Zhongguo" 中國 kelimesi kullanılıyordu. Burada Pei Ju, "Zhongguo" yerine daha arkaik bir söylem olan "Xia" 夏 kelimesini kullanarak, Çin ile batılı halklarının tarihî mücadelesine atıf yapmış; böylece yaptığı işin niteliğini ortaya koymaya çalışmıştır.

[178] *JTS PJ*, ss. 1919-1920; *XTS PJ*, s. 2589; *BS PJ*, ss. 1091-1093; *ZZTJ* 180, s. 84. *JTS PJ*, *XTS PJ* ve *ZZTJ*'de kısa bir özet halindedir. Taşağıl sunumun son bölümüyle ilgili *ZZTJ*'de bulunan cümleleri

İmparator çok sevindi. [Pei Ju'ye] beş yüz parça mal (ipek) bağışladı. Her gün [Pei] Ju'yü huzuruna çağırıp, bizzat Batı Bölgeleri'nin işlerini danıştı. [Pei] Ju batılı yabancıların ne kadar hazinesi varsa hepsini defalarca anlattı ve Tuyuhunların kolayca yutulabileceğinden bahsetti. Böylece İmparator ona hayran kaldı. Batı Bölgeleri'yle temas kurma ve dört bir yandaki yabancıları kontrol etme planları yaptı. Tüm bu işler için [Pei Ju'yü] görevlendirdi.[179]

[Pei Ju] *Minbu Shilang*[180] makamına getirildi.[181] Bu işi eline almadan[182], Huangmen Shilang[183] 黃門侍郎 makamına atandı.[184] İmparator [Pei] Ju'ye tekrar Zhangye'ye gidip, batılıların ondan fazla ülkesinden gelen yabancıları etkilemesini (bilgi toplamasını, Çin lehine propaganda yapmasını ve onları saraya getirmesini[185]) emretti. Daye saltanat devresinin 3. yılında (607, 8. ay[186]), İmparator Hengyue'de[187] kurban töreni düzenledi. [Pei Ju sayesinde, bu ülkelerin] hepsi gelerek, kurban törenine yardım ettiler.[188] İmparator [Sarı] Nehir'in sağ (batı) tarafını teftişe çıkmaya hazırlanırken, [Pei] Ju'ye tekrar Dunhuang'a gitmesini emretti. [Pei] Ju Turfan *Kralı* Qu Boya'ya 麴伯雅, Hami *Tudun Şadı*'na 吐屯設 ve diğerlerine elçiler gönderip

---

şöyle çevirmiştir: "Becerikli ve hırslı savaşçıları Mengfang ile Kunlun arasına yığalım, o zaman eli tersine çevirmek gibi kolay olur. Fakat Göktürkler ve Tuyuhunlar, Qianglarla Huların ülkesini ayrı idare ediyorlar. Onların önünü tıkadıkları için, Çin ile vergi münasebeti kurulamıyor. Şimdi tacirleri gizlice hürmetlerini sundular. Enselerinden çekilip başlarını kaldırarak, alçak gönüllülükle bağlanmak istiyorlar. Eğer elbise giydirilip teskin edilirlerse, barış içinde dost olarak kalacaklar." Bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, s. 168.

[179] *JTS PJ*, s. 1920; *XTS PJ*, s. 2589; *BS PJ*, s. 1093; *ZZTJ* 180, s. 84. *ZZTJ*'de ayrıca; Qin Shi Huangdi ve Han Xiaowu dönemlerine atıf yapılarak, İmparator'un onların Batı Bölgeleri'ndeki başarılarına derin bir hayranlık duyduğu yazılmıştır. Böylece İmparator'un, Batı Bölgeleri politikasını uygulamakla, Çin tarihinin bu en meşhur ve başarılı iki imparatorunun izinden gittiği belirtilmek istenmiştir.

[180] Maliye Bakanı Vekili. Bkz. dn. 70.

[181] Bu bilgi *BS PJ*'de yer almamaktadır.

[182] Taşağıl burayı "Başarılı olamadığı için" şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 76.

[183] "Huangmen" kelimesi; saray memuru, hadım ya da harem ağası gibi anlamlara gelmektedir. Mathews, *a.g.e.*, s. 341. Burada muhtemelen saray çalışanlarını yöneten kişiyi ifade etmektedir.

[184] *JTS PJ*, s. 1920 ve *XTS PJ*, s. 2589'da "Bu şekilde hükümete katıldığı" eklenmiştir.

[185] *ZZTJ* 180, s. 84.

[186] *ZZTJ* 181, s. 14.

[187] *XTS PJ*, s. 2589'da bu dağın adı Hengshan (Dağı) şeklinde yazılmıştır. Shanxi'de bulunan ve Çinliler tarafından kutsal kabul edilen Wuyue'nin (Beş Zirve) kuzey sırtıdır. Zang, *a.g.e.*, s. 621. Çinliler buranın ruhların istirahat ettiği yer olduğuna inanırdı. İlk Zhou (M.Ö. 1046-256) ve Han dönemi törenleri hakkında verilen bilgilerden; dağın tepesinde yalnız imparatorun çıkabildiği sunaklar olduğu, bu sunaklarda Gök'e, atalara ve diğer ilahlara çeşitli yiyeceklerle ipek gibi değerli mallardan oluşan kurbanlar sunulduğu anlaşılmaktadır. İsenbike Togan, Gülnar Kara, Cahide Baysal, *Eski Tang Tarihi*, Ankara, TTK, 2005, s. 215; Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 173-174.

[188] *ZZTJ*'de ayrıca; batılı yabancıların birbiri ardına şehir ve eyaletlerden geçtikleri, yorgun halde hediye vermeye geldikleri, milyonlarca parayı saçıp savururcasına harcadıkları ve tüm bunların Pei Ju'nün eseri olduğu yazmaktadır. *ZZTJ* 180, s. 84.

büyük kazançlar vaat ederek onları ikna etti ve elçilerinin saraya gelmesine (vergi getirmesine) önderlik etti. İmparator [ülkenin] batısını teftişe çıkıp, Yanzhishan'da[189] konakladığı sırada; Turfan *Kralı*, Hami *Şadı* ve maiyetleri, batılı halkların yirmi yedi ülkesinden [temsilcisiler] ile birlikte [gelip] yolun sol tarafına [dizilerek İmparator'u] selamladılar. Hepsine altın ve yeşim taşı[190] [takılar] takmaları, ipekli ve yünlü [elbiseler] giymeleri; güzel kokan ağaçlar yakıp müzik çalmaları; şarkı söyleyip dans ederek eğlenmeleri emredildi. Yine Wuweili[191] ve Zhangyeli genç erkek ve kızlara ortamı iyice süzmeleri (insanların giyim, kuşam, varlık; tavır ve meyillerini incelemeleri) emredildi. Süvariler etrafı bir uçtan diğer uca birkaç on li[192] kuşattı. Böylece [herkese] Çin'in ihtişamı gösterilmiş [oluyordu]. İmparator gördüklerinden hayli memnun oldu.[193]

Nihayet Tuyuhunlar yıkıldı.[194] Topraklarımız birkaç bin li[195] genişledi.[196] Üstelik [Pei Ju de bizzat] ordu gönderip sınırları savundu.[197] Her yıl gönderilen vergi milyonlar ölçüsündeydi. Bütün yabancılar korkuya kapıldı. [Saraya gelip] haraç sunanlar birbirini izledi.[198] İmparator [Pei] Ju'nün huzur ve hayat verici stratejileri[199]

---

[189] Gansu'da bir dağ. Zhangye'nin doğusunda. Zang, *a.g.e.*, s. 1226.
[190] *JTS PJ*, s. 1920'de "altın ve inci" yazmaktadır.
[191] Gansu'daki Yanzhishan'in doğusunda bir şehir. Zang, *a.g.e.*, s. 505. Bkz. Harita 1, yer 43.
[192] Bkz. dn. 134.
[193] *JTS PJ*, s. 1920; *XTS PJ*, ss. 2589-2590; *BS PJ*, s. 1093. *ZZTJ* 181, s. 28'de şöyle bir ekleme yapılmıştır: "[Wuweili ve Zhangyeli gençlerin raporlarına göre;] elbise, araba ve atlar pek parlak değildi (batılı halkların durumları kötüydü). Şehir ve eyaletler denetlenebilir ve yönetilebilir durumdaydı. Tudun Şad Batı Bölgeleri'nden yaklaşık 1.000 li büyüklüğünde bir araziyi İmparator'a sununca, İmparator çok memnun oldu. [Ardından] Xihai, Heyuan, Shanshan ve Qiemo gibi idari bölgeler kuruldu. 11. yılda suçlular muhafız olarak buraya sürüldü. Daha sonra Liu Quan'e, Heyuan garnizonunu kurması, bu toprakları tarıma açması; böylece Tuyuhunları uzak tutarak Batı Bölgeleri'ne giden yollarla temas kurması emredildi."
[194] Tuyuhunlar 663 yılında bir başka Tibetli grup olan Tufanlar tarafından yıkılmıştır. Eberhard (1996), *a.g.e.*, s. 103. Dolayısıyla burada geçen "yıkıldı" ifadesini, "bozguna uğratıldı" ya da "ağır bir yenilgi aldı" şeklinde anlamanın daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Nitekim metnin devamında yine Tuyuhunlardan bahsedilmektedir. Bkz. s. 32.
[195] Bkz. dn. 134.
[196] *JTS PJ*, s. 1920'de buna "Ordunun savaş ve tedarik masraflarının geri kazanıldığı" eklenmiştir.
[197] Taşağıl burayı "Savaş için gönderilen askerler de başarılı olmuştu." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 78.
[198] *ZZTJ*'de şöyle bir ekleme yapılmıştır: "Xijing'deki bütün şehirlerden, kuzeybatıdaki bütün bölgelerden, Çin Seddi'nin dışından her yıl milyonlarca vergi geldi. Zor ve uzak yerlerden geçildi ve mallar yağma edildi. İnsan ve hayvanlar buraya ulaşamadan öldü. Eyalet ve şehirlerin hepsi onların aileleri tarafından saldırıya uğradı. Sonunda halk işsiz kaldı. [Böylece] batı ilk önce ıstırap çekti." *ZZTJ* 181, s. 30.
[199] *XTS PJ*, s. 2590'da "uzlaşmacı stratejileri" yazmaktadır.

olduğunu söyledi[200] ve ona *Yin Qing Guangludaifu*[201] 銀青光禄大夫 unvanını verdi.[202]

O kış, İmparator Dongdu'ya[203] gittiğinde[204] Man (güneyli yabancılar) ve Yilerden (doğulu yabancılar) haraç sunmaya gelen çok olduğu için, [Pei] Ju İmparator'u taklit ederek şehirde büyük bir şölen [düzenlenmesini] emretti. Dört bir yandaki özel ve hayret verici yetenekleri bir araya getirdi.[205] Duanmenjie'de (yolu)[206] düzenlenen [şölende]; parlak ve işlemeli ipekliler giyip, altın ve yeşim taşı küpeler takanların [sayısı] yaklaşık yüz bindi.[207] Yine birçok memur ile halktan genç kız ve erkeklerin sıralı biçimde bambu gölgeliklere oturmalarını ve burayı etraflıca [izleyip] incelemelerini emretti. [Man ve Yilerin] hepsi canlı ve güzel giyinmişti. [Şölen] bir ay sürdükten sonra sona erdi. Ardından çadır içinde üç pazar yeri kurulmasını, içki ve yiyeceklerin en iyi şekilde sergilenmesini emretti.[208] [Daha sonra] yabancıları, Man ve Yilerin halkla alışveriş yapmasını denetlemek üzere gönderdi.[209] Gittikleri her yerde, oturmaya davet edilmelerini emretti. Sarhoş olup [karınları] doyduktan sonra dağıldılar.[210] Man ve Yiler Çin'in olağanüstülüğünü iç çekerek anlatılar.[211] [Bunun

[200] Taşağıl burayı "İmparator Pei Ju'ye bu işi göğsünde taşıyarak başardı, dedi." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 78.
[201] "Gümüş Mühür ve Mavi Kurdele Sahibi İmparatorluk Eğlencelerinin Büyük Ustası" olarak ifade edilen, sivil memurlara verilen bir saygınlık unvanı. Hucker, *a.g.e.*, s. 581.
[202] *XTS PJ*, ss. 2589-2590; *BS PJ*, s. 1093; *ZZTJ* 181, s. 30. *JTS PJ*, s. 1920'de cümle şöyle devam etmektedir: "[Durum böyleyken,] Çin neden karışsın ki!"
[203] Dongdu için bkz. dn. 96.
[204] *JTS PJ*, s. 1920'de "teftiş için gittiği" yazmakla birlikte, burası zaten başkentti. Dolayısıyla bu bir teftiş gezisi değildi ve ülkenin batısını teftişe çıkan imparator, başkente geri dönmüştü.
[205] Taşağıl, daha önce Türk, Tuyuhun ve Soğdların müziklerini ve sanatlarını öğrenmiş olduğunu belirterek bu cümleyi şöyle çevirmiştir: "Böylece Çin'in komşuları olan dört yabancının da garip sanatlarını öğrenmiş oluyordu." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 78.
[206] *JTS PJ*, s. 1920'de "Şölenin Luoyi şehrinde yapıldığı" yazmaktadır. Luoyi, Henan'daki Luoyang şehrinin batısına 2.5 km mesafededir. Zang, *a.g.e.*, s. 640. Duanmenjie'nin yerini sözlüklerde bulamadık. Ancak diğerinin yerine kullanıldığına göre, Luoyi ile aynı ya da yakın bir yer olmalıdır. Bkz. Harita 1, yer 44.
[207] *JTS PJ*, s. 1920'de cümle şöyle devam etmektedir: "Balık ve ejderha dansları yapıp güreştiler. Bütün batılı ve kuzeyli yabancılar [şölenden] övgüyle bahsetti."
[208] *XTS PJ*, s. 2590'da cümle şöyle devam etmektedir: "Etler ağaçlara asıldı (Çok fazla et ikram edildiği kast edilmektedir.). Yabancılar halkla ticaret yapmakta serbest bırakıldı."
[209] Taşağıl bu cümleyi "Yiler ile Manler halk ile ticaret yapmaya çıktılar." şeklinde çevirmiş. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79.
[210] *XTS PJ*, s. 2590'da "Birbirlerini eğlendirdiler." yazmaktadır.
[211] Taşağıl bu cümleyi "Manler ile Yiler Çin'in olağanüstü misafirperverliğinden bağırarak söz ettiler." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79. *XTS PJ*, s. 2590'da ise bu cümle "Çin'in ölümsüz ve muhteşem İmparator'un ülkesi olduğunu söylediler." şeklinde yazılmıştır.

üzerine] İmparator onun (Pei Ju'nün) sadakatini övdü.[212] Yuwen Shu 宇文述 ile Niu Hong'a dönerek şöyle dedi: "Pei Ju benim niyetimi çok iyi anlıyor. Arz ettiklerinin hepsini benim fikrim sayıyorum. [Ben] daha [fikrimi] söylememişken, daima [Pei] Ju'den duyarım. Kuşkusuz ülkeye özenle hizmet etmese, nasıl böyle olur!"[213]

İmparator, General Xue Shixiong'u 薛世雄 Hami şehrine gönderdi.[214] [Pei] Ju'ye [de onunla] birlikte gidip burayı idare etmesini emretti. [Bu sırada] [Pei] Ju, Batı Bölgeleri'ndeki tüm ülkeler için alay edercesine şöyle dedi: "*Göğün Oğlu* 天子 yabancılarla ticaret yaparken uzakta kaldığından dolayı, Hami'yi savunuyor (aslında ele geçirmek için saldırıyor); hepsi bu!" [Batı Bölgeleri'ndeki ülkelerin] her birinin [ele geçirmek için] uygun olduğunu ve bir daha [Çin'e] kafa tutamayacaklarını düşünüyor.[215] [Pei Ju] saraya dönünce 400.000 parayla[216] ödüllendirildi. [Pei] Ju yine meseleyi anlamıştı. Shegui'e 射匱, isyan edip aniden Chuluo'ya saldırmasını emretti. [Olayın ayrıntıları] "Batı Göktürkleri Biyografisi"nde anlatılmıştır.[217] Daha sonra

[212] Taşağıl, Yuwen Shu'yu göz ardı ederek, "İmparator Pei Ju'nün tek başına yaptıklarını duyunca onun saygınlığını ilan etti." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79.

[213] *JTS PJ*, s. 1920; *XTS PJ*, s. 2590; *BS PJ*, ss. 1093-1094. *ZZTJ* 181, s. 42'de cümle şöyle devam etmektedir: "O zaman Pei Ju ile Sol Destek Garnizonu Başkomutanı Yuwen Shu, Neishi Shilang Yu Shiji, Yushi Dafu Pei Yun ve Guangludaifu Guo Yan'in hepsi dalkavukluk ederek ayrıcalık kazanmıştı. İmparator'a hizmet eder gibi görünmekte iyiydiler. Görünüş ve tavırları saraya uygundu. İmparatorluk muhafızları hep bunları taklit ederdi." Diğer yandan Taşağıl konuşmanın son cümlesini öznenin Pei Ju olduğunu düşünerek tercüme etmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79.

[214] Daha önce 608 yılının 7. ayında Pei Ju Tölesleri Tuyuhunlara saldırmaya ikna etmişti. Onların saldırısıyla Tuyuhunlara büyük bir darbe vurulmuş ve doğuya kaçan Tuyuhun Kağanı Fu Yun, elçi gönderip af dileyerek teslim olmuştu. *ZZTJ* 181, s. 13; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 169. Aynı yıl imparator, Qimin Kağan'ın yapılacak olan kuşatmaya destek vermesini istemiş; ancak Qimin Kağan, Hami'yi elinde bulunduran Tuyuhunların, oğlu Bagatur Şad'ın (daha sonra İl Kağan) annesinin ülkesi olması nedeniyle asker göndermemişti. Böylece Sui ordusunun gelemeyeceğini düşünen Hami ordusu, hazırlık yapmaktan vazgeçmişti. Bunun üzerine Xue Shixiong, hazırlıksız yakaladığı Hami şehrini ele geçirmişti. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 63, 89, 169-170.

[215] Taşağıl, tırnak işaretinden sonra gelen cümleyi Pei Ju'nün konuşmasına dâhil ederek şöyle çevirmiştir: "*Göğün Oğlu* yabancılarla münasebet kurup uzakları hakimiyet altına almak istiyor. Eğer Hami şehrini ele geçirirse, hiç biri bir daha gelip kafa tutamaz, dedi." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79. Bağlama bakılacak olursa, Taşağıl'ın çeviri mantığı doğru görünmektedir. Ancak biz metnin orijinal yapısını bozmamak için bu şekilde çevirdik.

[216] Bugün de genel itibariyle para anlamında kullanılan "qian" 錢 kelimesinin, o dönem için ne tür bir parayı ifade ettiği anlaşılamamakla birlikte; Sui Hanedanı döneminde kullanılan metal sikkelerden biri olduğu açıktır. Diğer yandan Taşağıl, "bakır para" olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 79.

[217] Adı geçen biyografide ve diğer kaynaklarda anlatıldığına göre, olay şu şekilde cereyan etmiştir: Chuluo Kağan Sir Tarduşların isyanı sonucunda ağır bir yenilgi almıştı. Diğer yandan Shegui de elçi göndererek evlilik teklif etmişti. Pei Ju Chuluo Kağan'ın düştüğü zor durumu ve annesinin Çinli olduğunu öğrenince, İmparator'a şöyle bir öneride bulunmuştu: "Chuluo saraya gelmiyor, çünkü gücüne güveniyor. Bendeniz onun ülkesini kolayca parçalayıp kontrol altına alabilecek bir plan yaptım. Shegui, Douliu'nun oğlu ve Tardu'nun torunudur. Soyu kağan soyundan geliyor. Ülkenin batı tarafını idare ediyordu. Şimdi makamını kaybettiğini ve Chuluo'ya tabi olduğunu duydum. Yardım sağlamak için (Çin desteğiyle başa geçmek için) gönderdiği elçi geldi. Onun elçisine güzel bir merasim

Chuluo, Shegui tarafından tacize uğradı ve nihayetinde elçileri takip ederek saraya geldi (612). İmparator çok sevindi; [Pei] Ju'ye samur kürk ile Batı Bölgeleri'nin değerli mallarından bağışladı.[218]

yapılmasını, cömert hediyelerle geri gönderilerek Shegui'nin *Büyük Kağan* olarak selamlanmasını arzu ediyorum. Böylece Göktürklerin gücü bölünür ve ikisi de bize bağlanır." İmparator bunu kabul etmiş ve Pei Ju'yü, Chuluo Kağan'ı yermek üzere, gece misafirlerin kaldığı konağa gönderip gizlice görüşmelerde bulundurmuştu. Ne var ki daha sonra, bu işte acele etmek istemeyen Sui İmparatoru, Cui Junsu'yu 崔君肅 elçi olarak Chuluo Kağan'a göndermişti. Chuluo Kağan, İmparator'un mektubunu almak için ayağa kalkmak istemeyince, Cui Junsu şöyle söylemişti: "Göktürkler aslında tek ülkeydi. Sonra anlaşmazlığa düşüp ikiye ayrıldılar. On senedir savaşmalarına rağmen birbirlerini yıkamadılar. Şu çok açık ki güçleri birbirine denktir. Ancak Qimin ile kabilesindeki milyonlarca insan, Göğün Oğlu'na gelerek mütevazı bedenlerini korudular. Elbette onlar kağanlarından nefret ediyorlardı. Kendi başlarına üstesinden gelemediler. Büyük ülkeden (Çin) ordu ödünç alarak birlikte kağanı yok ettiler. Hizmetkârlarınızın hepsi Qimin'e itaat etmek istiyorlar. Göğün oğlu müsaade ederse, ordu gönderip güneşi elde edebilirler (Batı Göktürklerine hâkim olabilir). Ne var ki Kağan'ın annesi olan Xiang Hanım, Batı Göktürk ülkesinin yıkılmasından korkuyor. Sabah akşam imparatorluk sarayını gözlüyor. Ağlayıp kederli gözlerle yalvarıyor. Sürüne sürüne af diliyor. Elçi gönderip tâbi olması için Kağan'ı çağırmak istiyor. Göğün Oğlu ona acıdığı için, size yeniden elçi gönderdi. Ancak şimdi Kağan böyle kibirli ve mağrur davrandığına göre, Xiang Hanım Göğün Oğlu'nu kandırmış oluyor. Bu durumda cesedi şehirde sergilenmeli. Kellesi ibret için sarayın avlusuna asılmalı. Gönderilen büyük Sui ordusu, Kağan'a saldırmak için, Doğu Göktürk ülkesine sayısız yardım ve destek sağlayacak ve gün doğmadan onu (Batı Göktürklerini) ortadan kaldıracak! Şu halde, sevgili annenizin emri, ona merhamet ederek vasal olduğunuzu ilan emenizdir." Bunun üzerine Chuluo Kağan, korkuyla ayağa kalkıp gözyaşları içinde iki kez yere eğilmiş, diz çökerek İmparator'un fermanını almıştı. Bunu takiben elçi göndererek İmparator'a kan terleyen atlardan sunmuştu. Diğer yandan Chuluo Kağan, Sui Hanedanı'nın düşmanı olan Tuyuhunlara saldırmayı da kabul etmişti. Böylece Hami seferinde Qimin Kağan'dan istediği desteği sağlayamayan Sui İmparatoru, bunu Chuluo Kağan ile telafi etmiş olacaktı. 611 yılında Tuyuhunlar üzerine sefere çıkan Sui İmparatoru, Shi Yu ve ağabeyi Wei Jie'yi göndererek Chuluo Kağan'ın Dadouba Geçidi'nde İmparator'un konvoyuyla buluşmasını istemişti. Kendisi istekli olsa da, devlet adamlarının karşı çıkması üzerine, Chuluo Kağan başka nedenler öne sürerek elçilerden özür dileyip gelemeyeceğini bildirmişti. Chuluo Kağan'ın gelmemesi üzerine, Pei Ju'nün yukarıda sözü edilen tavsiyesine uyularak Shegui'in elçileriyle görüşülmüştü. İmparator, elçilere Chuluo Kağan'ın olumsuz tutumunu bildirmiş; buna karşın Shegui'i överek, ordu gönderip Chuluo Kağan'ı yenerse, evliliğin gerçekleşeceğini ve onu *Büyük Kağan* olarak tahta çıkaracağını söylemişti. Ardından bambudan beyaz yelekli bir ok alıp elçiye veren İmparator "Bu iş bu okun gidişi gibi çabuk olmalıdır." demişti. Elçilerin dönüş yolu Chuluo Kağan'ın karargâhından geçiyordu. Chuluo Kağan okları sevdiği için elçileri alıkoymak istemiş, ancak onlar uydurdukları bahanelerle kurtulmayı başarmışlardı. Shegui tüm bunları duyunca çok sevinmiş; ordusunu gönderip Chuluo Kağan'a baskın yapmıştı. Sonuçta bozguna uğrayan Chuluo Kağan, karısı ve çocuklarını bırakıp sağdan soldan topladığı bin kadar süvariyle doğuya yürümek istemiş; ancak yol boyunca soyguncularla karşılaştığı için, bir süre Turfan'daki Luoman Dağı'na saklanmıştı. Turfan *kralı* Qu Boya durumu Sui İmparatoru'na bildirince, İmparator Pei Ju ile Chuluo Kağan'ın annesi Xiang'ı hızlıca Yumen Geçidi'ndeki Jinchang şehrine göndermişti. Pei Ju daha önce 608 yılında da elçi göndererek Chuluo Kağan'ı annesini kucaklamaya davet etmişti. Neticede Xiang, Çin'in zenginliğini ve kendisine nasıl baktıklarını anlatarak Çin'e itaat etmesini istemişti. Bunun üzerine Chuluo Kağan, hoşnutsuz bir halde saraya gelerek tâbi olmuştu. İmparator çok mutlu olmuş ve ona çok sayıda hediye bağışlamıştı. Daha sonra yine İmparator, Chuluo Kağan'ın şerefine ziyafet vermişti. Ziyafette ihtişamlı sofralar hazırlanmış, meşhur Chen kadınları şarkı söylemiş, muhteşem ipek kumaşlar gözleri kamaştırırken, müzik aletleri de kulakların pasını silmişti. Böylece Chuluo Kağan'ın hoşnutsuz yüz ifadesi son bulmuş ve Chuluo yerlere kapanarak hürmet göstermişti. *ZZTJ* 181, ss. 5, 60; Chavannes, *a.g.e.*, ss. 43-46; Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 89-90, 107-108, 133-134, 168-171. Sui ve Tang hanedanlarına önemli hizmetlerde bulunan Chuluo Kağan, 619 yılında Shibi Kağan'ın isteği üzerine öldürülmüştür. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 202; Chavannes, *a.g.e.*, s. 50.

[218] *JTS PJ*, s. 1920; *XTS PJ*, s. 2590; *BS PJ*, s. 1094.

[Pei Ju] Çin Seddi'nin kuzeyini teftişe çıkan İmparator'a eşlik etti ve [İmparator ile birlikte] Qimin'in otağını ziyaret etti (607 yılı, 8. ay)[219]. O zaman, Gaoli'nin[220] gönderdiği elçiler, çoktan Göktürklerle temasa geçmişti. Qimin [onları] gizlemeye cesaret edemedi ve İmparator'un huzuruna çıkardı. Bunun üzerine [Pei] Ju, durumu değerlendirerek şöyle bir öneride bulundu: "Kore toprakları aslında Guzhuguo[221] 孤竹國 (ülkesi) idi. Zhou[222] Hanedanı burayı [yönetmesi için] Ji Zi'ya[223] 箕子 vermiş (M.Ö. 1121)[224]; Han döneminde bölünerek üç idari bölge haline getirilmiş, Jin Hanedanı[225] da Liaodong'u[226] topraklarına katmıştı. Bugün artık bize bağlı değil, ayrı bir ülke oldu. Bu yüzden önceki imparator onlardan nefret ediyordu. Uzun süre üzerlerine sefere çıkmak istemişti. Ne var ki Yang Liang 楊諒 yozlaşmış olduğu için, gönderdiği ordu başarısız oldu.[227] [Ancak] siz Majestelerinin zamanında nasıl olur da alınamaz! [Bir zamanlar] başına başlık, beline kemer takan [insanların] (Çinliler) toprağı, bu yabanilerin (Koreliler) elinde kalmaya devam mı edecek? Şimdi onların elçileri Göktürkleri ziyaret etti. Bütün ülkesi [Çin'e] boyun eğmiş olan Qimin'i bizzat gördüler. Şüphesiz İmparator'un ruhunun uzaklara kadar ulaşan azametinden korktular. Endişeye kapıldılar ve bir an önce kaçmayı düşünüyorlar. [Şu halde] onları (Korelileri) saraya gelmeye mecbur etmek [istiyorsanız, elçilerin ülkelerine] dönmelerine izin vermelisiniz."[228] İmparator "Nasıl?" diye sorunca, [Pei] Ju şöyle dedi: "Lütfen onların elçilerine yüz yüze buyruk verin. Bırakın ülkelerine dönsünler.

[219] Taşağıl, *a.g.e.*, s. 132.
[220] Gaoli o dönemde Kore'deki üç devletten en büyüğüdür. Göktürklerle ittifak kurarak Çin'in tüm kuzey sınırını kuşatma altına almak istiyorlardı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 195.
[221] Shandong'dan İç Moğolistan'a kadar uzanan eski bir bölge adı. Zang, *a.g.e.*, s. 448. Bkz. Harita 3. *XTS PJ*, s. 2590'da "Huzhuguo" şeklinde yazılmıştır.
[222] İlk Zhou Hanedanı.
[223] Zhou döneminin ilk zamanlarında yaşamış bir devlet adamı.
[224] Liu, *a.g.e.*, s. 121.
[225] Taşağıl, Doğu Jin Hanedanı (317-419) olduğunu yazmıştır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 80.
[226] Doğuda Çin Seddi'nin bittiği yerde, Sarı Deniz ile Liao Nehri arasındaki yarımada. Bkz. Harita 1, yer 45.
[227] Taşağıl bu cümleleri "Bunların bir devleti İmparator Wen'in hastalıktan ölmesi nedeniyle savaş yapmak istiyordu. Fakat Çinli General Yang Liang ordusunu vaktinde harekete geçiremediği için Korelilere karşı başarısız oldular." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 80.
[228] Liu konuşanın son kısmını şöyle çevirmiştir: "Şimdi onların elçisi Türklere nezaket ziyareti yaptı ve Qimin Kağan'ın ülkesinin Çin kültürünün etkisinde olduğunu kendi gözleriyle gördü. Siz majestelerinin gücü yayılacak diye muhakkak korkuyordur. Bu yüzden de zamanında harekete geçip tebaanız olamazsa, erken bir felakete sürüklenmekten endişe ediyor. Kore'yi tehdit ederek bize saygılarını sunmak üzere gelmeye zorlarsak, bunu başarırız." Bkz. Liu, *a.g.e.*, s. 122. Taşağıl ise şöyle bir çeviri yapmıştır: "Şimdi onların elçileri Göktürk ülkesinde Qimin'den yakınlık görecek, beraber değişecekler. Ruhunuzun parlaklığı uzaklara kadar gidecek, baygın vaziyete düşecekler, o zaman perişan olarak sarayımıza gelmeye mecbur olacaklardır." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 80-81.

Krallarına derhal huzurunuza gelmesini emrettiğinizi bildirsinler. Aksi halde, Göktürkleri sevk ederek onları cezalandırırız." İmparator bunu kabul etti.[229] [Ancak Gaoli *Kralı*] Gaoyuan 高元, emre itaat etmeyerek Liao'a[230] saldırı planlarını yürürlüğe koydu.[231] [Diğer yandan] kraliyet ordusu [da] Liao'a ulaştı. [Pei Ju] kendi rütbesiyle cesur ve parlak komutan ve memurlara komuta etti.[232] Ertesi yıl yine [emre] uyarak Liaodong'a geldi. *Bingbu Shilang*[233] Hu Sizheng 斛斯政 [başarısız olarak] Kore'ye kaçınca; İmparator [Pei] Ju'ye aynı anda askerî işleri [de] yürütmesini emretti. [Pei Ju] Liao savaşında her yönden başarılı oldu (yaşanan bozgunu telafi etti). [Bu başarılarından dolayı] *You Guangludaifu*[234] 右光禄大夫 unvanı verildi.[235]

O zamanlar İmparatorluğun kanun ve düzeni bozulmuştu. İnsanların çoğu ihanet içindeydi. *Zuo Yi Wei Da Jiangjun*[236] 左翊衛大將軍 Yuwen Shu, *Neishi Shilang*[237] Yu Shiji 虞世基 gibiler devlet işlerini yürütüyordu. Sivil ve askerî yetkililerin çoğu rüşvet almakla tanınır olmuştu.[238] Bir tek [Pei] Ju ahlakına sadık kalmıştı. Rüşvet almak [gibi] kirli bir ünü yoktu.[239] Bu nedenle [de] herkesin övgüsünü kazanmıştı.[240]

[Pei Ju] Zhuojun'e[241] döndüğünde; İmparator, Yang Xuangan 楊玄感 [isyanı] yeni bastırıldığı için, [Pei] Ju'ye Long'un[242] sağında (batı) kontrolü sağlamasını emretti. Bunun üzerine [Pei Ju], Huining'e[243] giderek Hesana[244] kabilesine resmî

[229] *ZZTJ* 181, s. 54; CFYG'den naklen Taşağıl, *a.g.e.*, s. 132.
[230] Bkz. Harita 3.
[231] 611 yılında başlayan Kore Savaşı, bir yıldan uzun sürmüş ve sonunda Sui ordularının mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 132-133; Chavannes, *a.g.e.*, s. 48, dn. 19.
[232] Taşağıl "Wangshi" ifadesini özel isim sanarak şöyle çevirmiştir: "Wang Shi, Liao'a giderek buradaki genç silahşorları bir araya toplayıp organize ettikten sonra geri döndü." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 81.
[233] Savaş Bakanı Vekili. Hucker, *a.g.e.*, ss. 384-385. Bkz. dn. 70.
[234] Muhteşem Büyük Usta: sivil memurlara verilen bir asalet unvanı. Hucker, *a.g.e.*, s. 288.
[235] *JTS PJ*, ss. 1920-1921; *XTS PJ*, s. 2590; *BS PJ*, s. 1094. Pei Ju'nün savaşta üstlendiği rol *ZZTJ*'de bulunmamaktadır.
[236] Sol Yedek Muhafızları Başkomutanı: Başkentte görevli yaygın bir askerî birim. Hucker, *a.g.e.*, s. 271.
[237] Bkz. dn. 70.
[238] *XTS PJ*, s. 2590'da "Memur atamaları rüşvet alınarak yapılıyordu." yazmaktadır.
[239] Pei Ju'nün rüşvet almaktan kaçındığına dair başka bir olay, *ZZTJ* 180, s. 58'de de yer almaktadır.
[240] *XTS PJ*, s. 2590; *BS PJ*, s. 1094. Bu olaylar *JTS PJ* ve *ZZTJ*'de yer almamaktadır.
[241] Zhuo başkentindeki hükümet konağı. Zang, *a.g.e.*, s. 821. Bkz. Harita 1, yer 46.
[242] Gansu'nun kısa adı. Bkz. Harita 3.
[243] Gansu'da. Bkz. Harita 1, yer 47.
[244] Chuluo Kağan, Gaoli Devleti ile yapılan savaşta Çin hesabına kazandığı başarılardan dolayı, 613 yılında *Hesana Kağan* 曷薩那可汗 unvanını almıştı. Burada Chuluo Kağan'a bağlı boylardan söz edilmektedir. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 91, 108.

ziyarette bulundu. [Ardından] Que Dadu (Kül Tardu) Şad'ı[245] 闕達度設 Tuyuhunlar üzerine gönderdi. [Kül Tardu Şad onları] defalarca yağmaladı ve [böylece] kabilesi zengin oldu.[246] [Pei Ju] dönüp durumu rapor ettiğinde, İmparator ona birçok şey ihsan etti.[247] Daha sonra [Pei Ju], kuzey yabancılarına askerî destek verme emri aldığı için, ordusuyla Huaiyuanzhen'e[248] geldi.[249]

[Pei] Ju Shibi Kağan'ın 始畢可汗 (609-619) askerî gücü git gide arttığı için, onun gücünü bölmeyi önerdi (615). [Buna göre; İmparator'la] aynı soydan gelen bir kız, onun (Shibi Kağan'ın) erkek kardeşi Chiji Şad 叱吉設 ile evlendirilecek ve [bu şad] *güney tarafının kağanı* yapılarak ödüllendirilecekti. [Ne var ki] Chiji, bunu kabul etmeye cesaret edemedi.[250] Bunu duyduktan sonra, Shibi'nin [Sui Hanedanı'na karşı] nefreti git gide büyüdü. [Bunun üzerine] [Pei] Ju, İmparator'a yeniden şöyle dedi: "Göktürkler aslında saf[251] insanlardır ve aralarını açmak kolaydır. Ancak içlerinde istisnasız hepsi zalim ve kurnaz olan çok sayıda Soğd var. Onları yönlendiriyorlar, hepsi bu. Bendeniz özellikle Shishu Huxi'nin 史蜀胡悉 oldukça plancı[252] olduğunu duydum. Shibi tarafından himaye ediliyor. İzin verin, onu tuzağa çekip öldüreyim." İmparator "Peki." dedi. Bunun üzerine [Pei] Ju, [Shishu] Huxi'ye adam gönderip şöyle dedi: "*Göğün Oğlu* çok sayıda değerli malı yola çıkardı. Şuan Mayi'de[253], bütün yabancılarla ticaret yapmak istiyor. Erken gelirseniz, iyi mallar alabilirsiniz." [Shishu] Huxi açgözlü olduğu için buna kandı. Shibi'ye haber vermeden, kabilesini ve tüm

[245] Chuluo Kağan'ın kardeşi. Sui Hanedanı'nın yıkılmasının ardından çıkan karışıklıklarda, ikamet ettiği Huining'de *Kül Kağan* unvanını alarak bağımsızlığını ilan etmişti. Yuwen Huaji ile ittifak kurmaya çalışsa da Huaji'nin mağlup olmasından sonra, başkent Chang'an'a gelerek yeni kurulan Tang Hanedanı'na itaat etmişti. Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 91, 108 ve 122. *JTS*'ya göre, Kül Tardu Şad'ın üç binden fazla süvarisi vardı. Chavannes, *a.g.e.*, s. 50; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 375. Chang'an için bkz. Harita 1, yer 61.
[246] Taşağıl, Hesana kabilesinin zengin olmasını, seferin ardından imparatorun verdiği mükâfatlara bağlamıştır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 82.
[247] *ZZTJ*, 182, 42.
[248] Sichuan'deki Chongqing şehrinin batısına 35 km mesafede. Zang, *a.g.e.*, s. 1343. Bkz. Harita 1, yer 48.
[249] *BS PJ*, s. 1095. Bu olaylar *JTS PJ* ve *XTS PJ*'de bulunmamaktadır. *ZZTJ*'de ise, paragrafın son cümlesi yer almamaktadır. Diğer yandan Taşağıl, "Huaiyuanzhen" ifadesini görmezden gelerek paragrafın son cümlesini şöyle çevirmiştir: "Pei Ju'yü uzaktaki askerî garnizonlara kuzey yabancılarının askerî durumlarını araştırması için gönderdi." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 82.
[250] Liu "Chiji" adını görmezden gelip "İmparator bu planı uygulamaya cesaret edemedi." şeklinde çevirmiştir. Bkz. Liu, *a.g.e.*, ss. 122-123.
[251] *XTS PJ*, s. 2590'da "dürüst ve basit" yazmaktadır.
[252] *XTS PJ*, s. 2590'da "becerikli" yazmaktadır.
[253] Shanxi'deki Shuo şehrinin kuzeydoğusuna 20 km mesafede. Zang, *a.g.e.*, s. 761. Bkz. Harita 1, yer 49.

çiftlik hayvanlarını önüne katıp, sınır ticaretine erken [başlamayı] umarak, gece gündüz durmadan yol aldı. [Bu sırada] [Pei] Ju ordusunu Mayi'de gizliyordu. Pusuya düşürüp onun kellesini uçurdu. [Ardından] Shibi'ye [İmparator'un ağzından[254]] haber göndererek şöyle dedi: "Shishu Huxi kabilesini alıp ansızın buraya geldi. Kağan'a isyan edeceklerini söyleyerek, [onu] kabul etmemi istedi. Göktürkler hâlihazırda bizim vasalımız olduğu ve onlar [size] ihanet ettiği için, hepsini öldürmem gerekiyordu. Şimdi çoktan kellelerini vurdurdum. Bu nedenle size haber veriyorum." [Ne var ki] Shibi de olanların farkındaydı ve bundan sonra saraya gelmedi (vergi göndermedi).[255] 11. yılda (615 Ekimi) İmparator kuzey [bölgelerini] teftişe çıkmıştı. [Bu sırada] Shibi, birkaç yüz bin süvariye komuta ederek, imparatoru Yanmen'de [256] kuşattı. [257] [İmparator] [Pei] Ju ve Yu Shiji'ye, her gece saray salonunda kalarak, danışman olarak beklemelerini emretti. Kuşatma açıldıktan sonra[258] [Pei Ju, İmparator'a] eşlik ederek Dongdu'ya[259] gitti. Tâbi durumdaki Shegui Kağan (611-618), yeğenini (ağabeyinin oğlu) batılı yabancıları ve tüm Soğdları yanına alarak, haraç sunmak üzere saraya gönderdi. [İmparator] [Pei] Ju'ye onları ağırlamasını ve [şereflerine] ziyafet vermesini emretti.[260]

[254] *ZZTJ* 182, s. 83. Taşağıl, haber gönderen kişinin Pei Ju değil, Sui İmparatoru olduğunu yazmaktadır. Bkz. Taşağıl, *a.g.t.,* s. 83.

[255] Taşağıl cümleyi yanlış değerlendirerek şöyle çevirmiştir: "Shibi onların durumunu öğrenince Çin'e saldırmaktan vazgeçti." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.,* s. 83.

[256] Shanxi'deki eski hükümet merkezi. Zang, *a.g.e.,* s. 964. Bkz. Harita 1, yer 50.

[257] Aslında Shibi Kağan İmparator'a baskın hazırlığı yaparken, Yicheng Prenses 義成公主 acele elçi gönderip İmparator'a haber vermiş; bunun üzerine İmparator hızlıca geri dönerek Yanmen kalesine sığınmıştı. Taşağıl, *a.g.e.,* s. 64, 172; Liu, *a.g.e.*, s. 103, dn. 409; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 104. İki ay süren bu kuşatma oldukça zorlu geçmişti. Halkın evleri yıkılarak istihkâm yapımında kullanılmıştı. Ayrıca kalenin içinde yüz elli bin asker ve sivil olmasına karşın, yalnızca yirmi günlük yiyecek kalmıştı. Bundan başka kalenin kırk bir burcunun otuz dokuzu Göktürklerin eline geçmişti. Artık Göktürklerin attığı oklar İmparator'un bulunduğu yere ulaşabiliyordu. İmparator'un, *Zhao Prensi* olan oğlu Yang Gao'ya 楊杲 sarılıp ağlamaktan gözleri şişmişti. Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 64, 171-173; Liu, *a.g.e.,* s. 103.

[258] İmparator Yicheng Prenses'e elçi gönderip yeniden yardım istemişti. Bunun üzerine Yicheng Prenses, Shibi Kağan'a elçi gönderip ülkenin kuzey bölgelerinde isyan çıktığını söylemişti. Öte yandan Li Shimin (müstakbel Taizong) büyük takviye kuvvetleri geliyormuş gibi göstermişti. Sonuçta Shibi Kağan, iki ay süren kuşatmayı Kasım ayında kaldırıp ülkesine dönmüştü. Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 65, 134, 173; Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 196; Chavannes, *a.g.e.*, s. 327; Liu, *a.g.e.,* s. 126.

[259] Dongdu için bkz. dn. 96.

[260] *XTS PJ*, ss. 2590-2591; *BS PJ*, s. 1095. Bu olaylar *JTS PJ*'de yer almamaktadır. Yanmen kuşatması ve Shegui olayı *ZZTJ*'de yer almamaktadır. Taşağıl cümleleri birbirine karıştırıp bir sonraki paragrafla birleştirerek şöyle çevirmiştir: "Shegui Kağan oğluna da kendisi gibi Çin'in hakimiyetine girmesini tavsiye etmişti. Oğlu da Çin sarayına vergi getirdiğinde, bu vergiyi Pei Ju aldı ve onu Jiangdugong'a götürdü." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.,* s. 84.

Daha sonra [Pei Ju], Jiangdu Gong[261] (sarayı) gezisinde [İmparator'a] eşlik etti. O zaman dört bir yana haydutlar üşüşmüştü.[262] Eyalet ve illerden [isyanları bastırmak için yapılan] planların başarısız olduğuna dair raporlar geliyordu. [Pei] Ju bunu anlatınca İmparator öfkeye kapıldı. [Pei] Ju'yü yabancı kavimleri kabul edip ağırlaması için başkente gönderse de, hastalığı yüzünden gidemedi.[263] Gönüllü ordu (Tang ihtilal ordusu[264]) [Hangu] Guan'e (geçit)[265] girince; İmparator, Yu Shiji'ye [Pei] Ju'nün konutuna giderek genel plan üzerinde müzakere etmelerini emretti. [Bunun üzerine] [Pei] Ju şöyle dedi: "Taiyuan'de[266] ayaklanma[267] var. Başkent ve çevresi güvenli değil. Kontrol etmek için uzak. Korkarım [bazı] fırsatları berbat ettik. Tek dileğim; imparatorluk arabasının erken dönmesi.[268] Ancak bu şekilde huzur sağlanabilir." [Pei] Ju yeniden işleri ele almaya başlamıştı. Çok geçmeden, cesur

[261] Jiangsu'daki aynı adlı şehrin güneybatısına 23 km mesafedeki saray. Zang, *a.g.e.*, s. 328. Bkz. Harita 1, yer 51.

[262] Uzun süren savaşlar ve büyük paralar harcanarak kurulan entrikalar çok pahalıya mal oluyordu. Büyük kanal inşaatları da çok masraflı olmuştu. Bununla birlikte İmparator Yang, son derece tutumlu olan babasının aksine fazla masraflıydı. Büyük saraylar inşa ettirmiş, bütün maiyetini yanına alarak tüm ülkede sonu gelmeyen geziler düzenlemişti. Tüm bunlar ekonomiyi çökertmişti. Bununla birlikte, Yanmen'deki kuşatma otoriteyi zayıflatmış ve ülkenin birçok yerinde isyanlar çıkmasına neden olmuştu. Bu isyanlar Shibi Kağan tarafından da askerî ve siyasi olarak destekleniyordu. (İsyanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 65-67 ve 101.) İmparator 616 yılında Luoyang'ı terk ederek başkenti daha güvenli olan güneydeki Jiangdu'ya taşımıştı. Yukarıda geçen "Jiangdu gezisi" buna işaret etmektedir. Bu kaçış bir aczin ifadesi olarak her yerde isyanların çıkmasına neden olmuştu. Nitekim İmparator Yang, 618 yılında Yuwen Huaji tarafından öldürtülünce, isyancılar cesaret bulmuş ve sonuçta Çin parçalanarak sayısız beyliğe ayrılmıştı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, ss. 196-197; Chavannes, *a.g.e.*, s. 327.

[263] *XTS PJ*, s. 2591'de azledildiği yazmaktadır. Bunun dışında Taşağıl, paragrafın buraya kadarki kısmını şöyle çevirmiştir: "Bütün ülkede isyan çıktığı zaman Pei Ju, İmparator'a bunları bastırmasının imkansız olduğunu söyledi. İmparator buna çok kızdı. Pei Ju'yü merkezdeki komutanlarla yabancıları birleştirmek için gönderdi. Pei Ju hasta olduğu için gidemedi. Yine de askerlerle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı." Bkz. Taşağıl, *a.g.t.*, s. 84.

[264] Li Shimin 615-616 yıllarında Shibi Kağan'la ilişki kurmuştu. Tang ihtilal hareketinin başında Li Yuan 李淵 olsa da, tüm fiili işleri oğlu Li Shimin yürütüyordu. 617'de Tang ordusu, Göktürklerle ittifak halinde Sui Hanedanı'nın ilk başkenti olan Chang'an'a girmiş ve buraya yerleşerek Yangdi'nin torunlarından birini kukla olarak tahta çıkarmıştı. 618'de onu tahttan feragat ettiren Li Yuan, *Gaozu* unvanıyla ilk Tang İmparatoru olarak tahta çıkmıştı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 197; Chavannes, *a.g.e.*, s. 327.

[265] Hangu Geçidi: Henan'daki Lingbao şehrinin güneybatısında. Zang, *a.g.e.*, ss. 430-431. Bkz. Harita 1, yer 52.

[266] Shanxi'de bir şehir. Zang, *a.g.e.*, s. 143. Bkz. Harita 1, yer 53.

[267] "Bian" 變 kelimesi "felaket, kaza" gibi anlamlara da gelmektedir. Bu durumda cümleyi "Taiyuan'de bir felaket yaşandı." şeklinde çevirmek de mümkündür.

[268] *XTS PJ*, s. 2591'de bu cümle "Sadece majestelerinin derhal batıya gitmesini rica ediyorum." şeklinde yazılmıştır.

karargâh komutanı Qu Tutong'un 屈突通 mağlup olduğu haberi geldi. [Pei] Ju bunu bildirince, İmparator'un benzi attı.[269]

[Pei] Ju her zaman çalışkan ve özenliydi. Hiçbir zaman devlet malına göz dikmedi. Bununla birlikte göğün altındaki[270] tüm kargaşayı[271] gördü. Korkarım kendi felaketini hazırladı.[272] Onun insanlara karşı tutumu, çoğunlukla makamından bekleneni aştı.[273] Bu yüzden hizmetçi [ya da] er[274] bile olsa, her zaman onların sevgisini kazandı.[275]

O zaman emir altındaki süvari ve savaşçıların çoğu kaçmıştı. İmparator bu durumdan endişelenerek [Pei] Ju'ye danışınca, [Pei] Ju şöyle cevap verdi: "Bugün imparatorluk arabası buraya geleli[276] iki yıl oldu.[277] [Bu] yiğitlerin hiçbirinin aile bağı yok. İnsanın uygun bir eşi olmayınca, uzun süre huzurunu koruyamaz. Bendeniz sizden komutan ve erlerin eş almalarına izin vermenizi rica ediyorum." İmparator büyük bir memnuniyetle şöyle dedi: "*Gong*[278] (Pei Ju) kuşkusuz çok zeki, bu ustaca bir plandır." Böylece [Pei] Ju'ye, komutan ve erlerin eş alma [işini] idare etmesini emretti. [Dokuzuncu ayda][279] [Pei] Ju Jiangdu sınırları içindeki dul ve bekâr kadınları toplayarak, hepsini saraya getirdi. Ardından komutan ve erleri istedikleri [kadını] seçmekte özgür bıraktı. [Üstelik kadınların] itiraflarını dinlediği için, daha önce zina etmiş kadınların yanı sıra, Budist ve Taocu rahibelerin de hepsini onlarla evlendirdi. Sonuç olarak yiğitler mutlu oldu. Hep birlikte "[Bu] Pei Gong'un[280] cömertliğidir." dediler.[281]

---

[269] *JTS PJ*, s. 1921; *XTS PJ*, s. 2591; *BS PJ*, s. 1095. Bu bilgiler *ZZTJ*'de yer almamaktadır.
[270] Tüm Çin ya da tüm dünya.
[271] Bu ifade *JTS PJ*, s. 1921'de "Göğün altının karışacağını gördü."; *XTS PJ*, s. 2591'de ise "Göğün altındaki doğru ve yanlışları gördü." şeklinde yazılmıştır.
[272] "Felaket" kelimesiyle tam olarak neyin kastedildiği anlaşılamamaktadır.
[273] *XTS PJ*, s. 2591'de "Onun bilginlere karşı muamelesi özellikle dürüst ve içtendi." yazmaktadır.
[274] *JTS PJ*, s. 1921'de "Düşük rütbeli memurlar" şeklinde genelleştirilmiştir.
[275] *JTS PJ*, s. 1921; *XTS PJ*, s. 2591; *BS PJ*, s. 1095. Bu değerlendirme *ZZTJ*'de bulunmamaktadır.
[276] *XTS PJ*, s. 2591'de bu cümle "Majesteleri atına binip buraları istila edeli" şeklinde yazılmıştır.
[277] Başkent 616 yılında Jiangdu'ya taşındığına göre, bu konuşma 618 yılında geçiyor olmalıdır. Bkz. dn. 262.
[278] Bkz. dn. 80.
[279] *ZZTJ* 184, s. 24.
[280] "*Gong* Pei Ju" ifadesinin kısaltılmış halidir. *Gong* unvanı için bkz. dn. 80.
[281] *XTS PJ*, s. 2591; *BS PJ*, s. 1096; *ZZTJ* 184, s. 24. *JTS PJ*, s. 1921'de şöyle bir ekleme yapılmıştır: "O zaman İmparator çoktan karmaşa ve gösterişte sınırı aşmıştı. [Pei] Ju hiçbir hatayı eleştirmedi. Yalızca dalkavukluk etmeyi seviyordu; başka bir şey değil."

Yuwen Huaji'nin 宇文化及 isyanı [sırasında] (618)[282], [Pei] Ju sabahleyin kalkmış saraya gidiyordu. Şehir kapısına geldiğinde, isyancılardan birkaç kişiyle karşılaştı. İsyancılar [Pei] Ju'nün atından yakalayıp [onu] Meng Jing'in 孟景 konutuna götürdüler ve "Pei Huangmen[283] için mesele yok." dediler. Çok geçmeden [Yuwen] Huaji, yüzden fazla süvariyle geldi. [Pei] Ju [onu] karşılayıp önünde saygıyla eğildi.[284] [Yuwen] Huaji onunla teskin edici konuştu. [Pei] Ju'ye protokol kurallarını belirlemesini emretti. *Qin Prensi* 秦王子 [Yang] Hao'yu 煬浩 tahta çıkardı. [Ardından] [Pei] Ju'yü *Shinei* 侍內 (Başbakan)[285] makamına getirdi. [Pei Ju] [Yuwen] Huaji'ye eşlik ederek [Sarı] Nehir'in kuzeyine gitti. [Yuwen Huaji] tahta el koyunca, [Pei] Ju'yü *Shangshu You Pushe*[286] 尚書右僕射 [makamına] terfi ettirdi ve *Guangludaifu*[287] unvanına yükseltti. [Ayrıca] *Caiguo Gong*[288] 蔡國公 [unvanını] verdi ve Hebeidao (yolu)[289] güvenlik şefi[290] yaptı.[291]

Yuwen Hanedanı yenilince [619][292], [Pei Ju] Dou Jiande[293] 竇建德 tarafından esir edildi. [Pei Ju] Sui Hanedanı'nın eski bakanı olduğu için, [Dou Jiande] ona son derece kibar davrandı. Sonra onu *Libu Shangshu*[294] yaptı ve çok geçmeden *Shangshu You Pushe* [makamına] getirdi. Bilhassa atama işlerini yönetti. [Dou] Jiande'nın soyu

[282] Sui Hanedanı'nın yıkılış döneminde ortaya çıkan isyancılardan biridir. Yuwen Huaji 618 yılında İmparator Yang'ı sarayda Linghou Xiangda'ya öldürtmüştür. Liu, *a.g.e.*, s. 161; Chavannes, *a.g.e.*, s. 48, dn. 21.
[283] "*Huangmen Shilang* Pei Ju" ifadesinin kısaltılmış halidir. *Huangmen Shilang* unvanı için bkz. dn. 183.
[284] *ZZTJ*'e göre; isyancıların Pei Ju'ye iyi davranmasının nedeni, yukarıda sözü edilen evlilik olayıdır. *ZZTJ* 185, s. 20.
[285] Hucker, *a.g.e.*, s. 428.
[286] Anlaşıldığı kadarıyla, üst düzey askerî atamalardan sorumlu bakan vekili. Hucker, *a.g.e.*, ss. 394, 412.
[287] Bkz. dn. 201 ve 234.
[288] Caiguo şimdiki güneybatı Shangcai'dadır. Bkz. Harita 1, yer 54. *Gong* unvanı için bkz. dn. 80.
[289] Sarı Nehir'in kuzey tarafları. Zang, *a.g.e.*, s. 513. Bkz. Harita 1, yer 55.
[290] Hucker, *a.g.e.*, s. 470.
[291] *XTS PJ*, s. 2591; *BS PJ*, s. 1096; *ZZTJ* 185, ss. 20-21. *JTS PJ*, s. 1921'de Yuwen Huaji'nin isyan edip İmparator'u katletmesi ve Pei Ju'yü *Shangshu You Pushe* makamına getirmesi yer alırken; diğer bilgiler atlanmıştır. Öte yandan paragrafın sonundaki üç unvan asalet unvanı olup fiilî bir yükümlülük getirmemekteydi.
[292] Jiangdu'da isyan çıktığı zaman, Yuwen Huaji Hebei'e varmış ve burada Dou Jiande tarafından yakalanarak öldürülmüştü. Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 108, 137; Chavannes, *a.g.e.*, s. 48, dn. 21; Liu, *a.g.e.*, s. 161.
[293] Bu dönemde ortaya çıkan isyancılardan biridir. Yuwen Huaji'nin kesik başını Chuluo Kağan'a sunarak ondan askerî destek almıştır. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *ZZTJ* 187, s. 23; 189, s. 33; Liu, *a.g.e.*, ss. 126, 322, 422-423; Taşağıl, *a.g.e.*, ss. 69, 109; Togan vd., *a.g.e.*, s. 100.
[294] Personel Bakanı. Bkz. dn. 70.

haydutlara dayanıyordu (soylu bir aileden gelmiyordu). Protokol ve seremonilerden anlamıyordu.[295] [Pei] Ju [onu] saray törenlerine hazırladı. On ay[296] geçmemişti ki, ferman ve yasaları tümüyle karşılıyordu ve [tam bir] kral hüviyetine bürünmüştü.[297] [Dou] Jiande çok mutlu oldu. Sık sık [Pei Ju'yü] ziyaret ederek fikirlerine başvurdu.[298] [Dou] Jiande [Sarı] Nehir'i geçip Menghaigong 孟海公 üzerine sefere çıktığında, [Pei] Ju ve Cao Dan[299] 曹旦 gibiler Mingzhou'da[300] ordunun gerisini beklediler. [Dou] Jiande Wulao'da[301] mağlup olunca[302], komutanlar kime tâbi olacaklarına emin olamadılar. Cao Dan'in *Yüksek Memuru*[303] Li Gongyan 李公淹, Büyük Tang [Hanedanı'nın] elçisi Wei Zheng[304] 魏徵 ve diğerleri, [Cao] Dan ile Qi Shanxing'i 齊善行 [Tang Hanedanı'na] bağlılık bildirmeye ikna ettiler. [Cao] Dan ve adamları bunu kabul ederek [Pei] Ju'ye; [Wei] Zheng ve [Li] Gongyan ile birlikte, [Cao] Dan ve [Dou Jiande'dan kalan] sekiz adet [yeşim] imparatorluk mührünü [Tang başkentine] götürmesini emrettiler.[305] [Böylece Taihang] Dağları'nın[306] doğusundaki topraklar

[295] *XTS PJ*, s. 2591'de buna "politik geçmişi olmadığı" da eklenmiştir.
[296] *XTS PJ*, s. 2591'de bu zaman "bir ay" olarak yazılmıştır.
[297] *JTS PJ*, s. 1921.
[298] *ZZTJ* 187, s. 23.
[299] Cao Dan, Dou Jiande'nın karısı Kraliçe Cao'nun kardeşidir. *BS PJ*, s. 1096'ya göre Pei Ju'nün komutası altındaydı.
[300] *BS PJ*, s. 1096'da "Luozhou" şeklinde yazılmıştır. Beijing, Tianjin, Hebei'in çoğu, Henan ve Shandong'un bir kısmını kapsayan eski bir eyalettir. Zang, *a.g.e.*, s. 647. Bkz. Harita 3.
[301] Henan'da olmalıdır. Liu, *a.g.e.*, s. 423, dn. 1618.
[302] Li Shimin 621 yılında Dou Jiande'yı bozguna uğratarak yakalamış; daha sonra 49 yaşındayken Chang'an'ın pazar yerinde idam ettirmişti. Togan vd., *a.g.e.*, s. 100; Chavannes, *a.g.e.*, ss. 51-52; Liu, *a.g.e.*, ss. 422-423; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 109.
[303] Bkz. dn. 83.
[304] 580-643 yılları arasında yaşamış, Tang devlet adamı ve tarihçisi. *SS*'nun editörü.
[305] Bu olaylar *ZZTJ*'de şöyle anlatılmaktadır: "Ordu dağıldıktan sonra, You Pushe Pei ju ve Xingtai Cao Dan ile başkomutan ve onun yüz memuru, Jiande'nın karısı Cao ile ülkenin sekiz mührünü [Tang Hanedanı'na] gönderdiler. Hatta Yuwen Huaji'nin elde ettiği hazineyi de ele geçirip Tang Hanedanı'na bağlanmayı talep ettiler. İmparator yaptıkları bu iyi işlerden dolayı, onları *Qin Kralı*'nın koruma alayına dâhil etti ve onlara pek çok ihsanda bulundu." *ZZTJ* 189, s. 33. *"Qin Kralı"* unvanı için bkz. dn. 327. *JTS PJ*, s. 1921'de ise, Cao Dan "kukla general" olarak nitelendirilmiş ve Dou Jiande'dan kalan ganimetler arasında, yine onun karısı da sayılmıştır.
[306] Henan'daki Jiyuan şehrinde başlayıp, Hebei-Shanxi arasında ilerleyen sıradağ. Zang, *a.g.e.*, s. 141. *JTS PJ*, s. 1921'de "Shandong'dan bu tarafa kadar boyun eğdiler." yazmaktadır. Öte yandan *SS*'daki ifade *JTS*'nun yazarları tarafından yanlış değerlendirilmiş; "Shan"dan sonra gelen "dong" altı çizilerek verildiği için karışıklığa yol açmış ve isme dâhil olduğu sanılmış olabilir. Ayrıca adı geçen sıradağ Shangdong'un batısındadır. Dolayısıyla her iki ihtimalde de ifade edilen coğrafya aynıdır.

Büyük Tang [Hanedanı'na] bağlandı. [Pei Ju] *Zuo Shuzi*[307] 左庶子 makamına atandı. [Ardından] *Zhanshi*[308] 詹事 ve *Minbu Shangshu*[309] makamlarına getirildi.[310]

Tarihçi[311] der ki[312]: [Yu] Shiji başlarda zarif ve sakin [olmasıyla] tanındı. Aynı zamanda yazdığı muhteşem eserler sayesinde saygı gördü. Devlet yıkıldı ve ordu esir düştü. Özellikle önemli fırsatlar yakalayıp yüksek makamlara getirildi. Gizli görevlere katıldı. Komuta çadırındaki planlarda yer aldı. [Buna rağmen] ülkenin kritik [zamanlarında asla] selameti düşünmedi. Hükümdar sislere gömülürken (devlet yıkılırken), uyarılara kulak veremedi. Aksine yine makamını sattı, hukuka ihanet etti. Parasını kirletmekten usanmadı (rüşvet aldı). [Sonunda] yüksekten düşüp hayatını kaybetti. Sonu bu şekilde olmuştur.

Pei Yun her zaman kötü ve hilekâr düşünceler barındırdı. İnsanların sözlerini çarpıtmakta ustaydı. Makamını insanlara zulmetmek için kullandı. Sadece kendi çıkarını önemsedi. Onu yok eden felaketi nasıl önleyebilirdi ki!

Pei Ju klasik tarih kitaplarında kapsamlı araştırmalar yaptı. Emrinde çalışanlara karşı oldukça hoşgörülüydü. [Onun] saygılı, çalışkan ve [asla] gevşemeyen [karakterinden] bahsedecek olursak; gece gündüz devlet işleriyle uğraştı, eski insanları araştırdı ve neredeyse sahip olmadığı hiçbir şey kalmadı. Devlet işlerinin içyüzünü biliyordu. Yıllarca birçok şey tecrübe etti. Tehlike ve karmaşanın ortasında yaşasa da, dürüst ve özenli istikametinden ödün vermedi. Ne mutlu [ona]! Bununla birlikte [İmparator'un] ihtiraslı hedeflerini benimsedi. Günler birbirini kovalarken, Turfan'ın saraya gelip [bağlılık bildirmesini] sağladı. Hami'yi topraklara kattı. Qiemo'da[313]

[307] Sözlüklerde bu makamın niteliği hakkında bir bilgiye ulaşamadık.
[308] Sarayda prenslerin eğitiminden sorumlu kişi. Mathews, *a.g.e.*, s. 16.
[309] Maliye Bakanı. Bkz. dn. 70. *BS PJ*, s. 1096'da bu unvan "*Hubu Shangshu"* şeklinde yazılmıştır. Bu kullanım hakkında bkz. dn. 86.
[310] *JTS PJ*, s.1921. *BS PJ*, s. 1096'da Menghaigong seferine yer verilmezken, paragrafın sonunda da öldüğü belirtilmiştir. Öte yandan Pei Ju'ye verilen makam ve unvanlarla ilgili olarak; *JTS PJ*, s. 1921'de "[Pei Ju] *Anyi Xiangong* yapılarak ödüllendirildi."; *XTS PJ*, s. 2591'de "[Pei Ju] *Dianzhongshiyushi* makamına yükseltildi, *Anyi Xiangong* unvanı verildi. Birçok makam değiştirdikten sonra, veliahdın *Zhanshi*'lığına ve *Jianjiao Shizhong* makamına geçti." yazmaktadır.
[311] "Tarihçi" olarak çevirdiğimiz *shichen* 史臣 unvanı, devlet arşivlerinin resmi sorumlusunu ifade etmektedir. Hucker, *a.g.e.*, s. 422.
[312] Buradan itibaren, tezimize konu olan Pei Ju biyografisi ve ondan önce yer alan Yu Shiji ile Pei Yun 裴蘊 biyografileri hakkında, tarihçi (muhtemelen *SS*'nun editörü) tarafından genel bir değerlendirmede bulunulmaktadır.
[313] Doğu Türkistan'da bir şehir ve etrafındaki bölge. Zang, *a.g.e.*, s. 176. Bkz. Harita 1, yer 56.

hububat depoladı.[314] Yumen [Geçidi'nden][315] ordu gönderdi.[316] [Hangu] Guan'in[317] (geçit) sağı (batı) çalkantılıydı; [bu da] önemli ölçüde [Pei] Ju'nün işiydi.

[314] Bu olay biyografide yer almamaktadır.
[315] Çin'in batıdaki son kalesi olan Yeşim Kapısı, Gansu'daki Dunhuang şehrinin batısına 75 km mesafedeki Yangguan'in (Geçit) kuzeybatısındadır. Zang, *a.g.e.*, s. 234. Bkz. Harita 1, yer 57.
[316] Tuyuhunlar üzerine yapılan harekâtları kastediyor olmalıdır.
[317] Bkz. dn. 265.

İKİNCİ BÖLÜM

2. *JİU TANG SHU (ESKİ TANG HANEDANI TARİHİ)* VE *XİN TANG SHU*'DA *(YENİ TANG HANEDANI TARİHİ)* YER ALAN *SUİ SHU*'DAKİ PEİ JU BİYOGRAFİSİNE EKLENEN KISIMLARIN TERCÜMESİ

2. 1. *JİU TANG SHU,* 63. BÖLÜM, 13. BİYOGRAFİ

Wude [saltanat devresinin] 5. yılında (622), [Pei Ju] veliahdın[318] *Zuo Shuzi*'lığına[319] getirilerek ödüllendirildi. Hemen ardından veliahdın *Zhanshi*'lığına[320] getirildi. Yu Shinan[321] 虞世南 (558-638) ile birlikte *"Ji Xiong Shu Yi"*yi[322] yazması ferman edildi. Tarihî hikâyeleri referans aldı. Tören kurallarına son derece uygundu. Bilginler tarafından takdir edildi ve bugüne kadar uygulandı. 8. yılda (625) bir yandan da hizmetçileri denetledi.[323] *Veliaht Prens* [Li] Jiancheng[324] 李建成 öldürüldükten sonra[325], onun ardılları Gongcheng'ı[326] savunmaya devam ettiler. *Qin Kralı*[327] ile savaşmaya kararlıydılar. Kral [Pei] Ju'yü onları ikna etmek üzere gönderince,

[318] Tang Hanedanı'nın ilk imparatoru Li Yuan'in büyük oğlu *Veliaht Prens* Li Jiancheng.
[319] Bkz. dn. 307.
[320] Bkz. dn. 308.
[321] Chen, Sui ve Tang dönemlerinde yaşamış politikacı, şair ve kaligraf. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Giles, *a.g.e.,* s. 959, madde: 2529.
[322] "*İyi ve Kötü Şans Seremonisi Kitabı"* şeklinde çevirebiliriz.
[323] Bu bilgiler *ZZTJ*'de bulunmamaktadır.
[324] Prensin adı *XTS PJ*, s. 2591'de "Yin" şeklinde yazılmıştır. Bkz. s. 43.
[325] 626 yılında İl Kağan önderliğindeki Doğu Göktürkleri, başkent Chang'an'a kadar ulaşmış; hatta şehri kuşatmıştı. Bu zor dönem Çin'de iktidar mücadelesini getirmişti. *Gaozu*'nun ikinci oğlu olan Li Shimin, *Jin Kralı* unvanını taşıyor ve orduya bizzat komuta ediyordu. Elde ettiği askerî başarılar Tang Hanedanı'nı ayakta tutsa da, artan şöhreti imparatoru ve diğer prensleri gölgelemeye başlamıştı. Nihayet aralarında veliahdın da bulunduğu kardeşleriyle Li Shimin arasında çatışma çıkmış ve bu çatışmalar Li Shimin'in galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Böylece Li Shimin kendisini zehirlemeye çalışan veliaht ağabeyini ve diğer tüm kardeşlerini aileleriyle birlikte öldürtmüştü. Eberhard (1995), *a.g.e.,* s. 204; Chavannes, *a.g.e.*, s. 328; Togan vd., *a.g.e.,* ss. 102-103.
[326] "Veliaht Şehri" anlamına gelip Huangcheng; yani "İmparator Şehri" de denirdi. Jiangsu'daki Jiangning şehrinin sınırları içindedir. Zang, *a.g.e.*, s. 692. Bkz. Harita 1, yer 58.
[327] Veliahdı öldüren kişi yukarıda belirttiğimiz gibi Li Shimin'di. Li Shimin *Jin Kralı* unvanıyla tanınıyordu. Ancak burada ve *XTS PJ*'de *Qin Kralı* olarak yazılmıştır (Bkz. s. 43). Bu unvan, *SS PJ*'de Yuwen Huaji'nin tahta çıkardığı kukla imparator Yang Hao'nun unvanında karşımıza çıkmıştı (Bkz. s. 36). Muhtemelen Tang ihtilalinden sonra Li Shimin'in yeni unvanı olmuştur.

veliahdın ordusu dağıldı.[328] Çok geçmeden *Minbu Shangshu*[329] makamına getirildi.[330] [Pei] Ju aşağı yukarı 80 yaşındaydı ve zihninin berraklığı asla zayıflamamıştı. Eski devlet geleneğine vâkıf olduğu için çok saygı gördü.

Taizong[331] tahta yeni çıktığında[332], hain (yolsuzluk yapan) devlet adamlarının önünü kesmekle uğraştı. Zamanında tüm devlet kademelerinin sicilini dinlemişti ve rüşvet alan çoktu. Bu nedenle adam gönderip değerli mallar sunarak onları sınadı. Memurlar hediye edilen ipeklerden bir top kabul ettiği zaman; Taizong öfkelenerek onları öldürmek isteyince, [Pei] Ju itiraz ederek şöyle dedi: "Bu insanlar rüşvet aldı. Doğrusu [en] ağır [şekilde] cezalandırılmaları uygundur. Ancak Majesteleri onları değerli mallarla sınayıp ölüm cezasına çarptırdı. Buna insanlara suç işlemeleri için tuzak kurmak denir. Korkarım [bu], ahlak ve görgünün tatbikine rehberlik etmez." Taizong onun söylediklerini kabul etti. Sonuç olarak çok sayıda memuru bir araya toplayıp onlara şöyle dedi: "Pei Ju bundan böyle her konuda saraya itiraz edebilir; benden izin alması gerekmez. Her iş böyleyse, göğün altını idare edememekten neden endişeleneyim?"[333]

[328] *ZZTJ* 191, s. 119.
[329] Maliye Bakanı. Bkz. dn. 70.
[330] *ZZTJ*'de anlatıldığına göre; bu sırada İl Kağan önderliğindeki Göktürk akınları son hızıyla devam ediyordu. Pei Ju 626 yılının 10. ayında bu akınların halk üzerinde yarattığı tahribatı telafi etmek için, İmparatora şöyle bir rapor sunmuştu: "Göktürklerin talanına maruz kalan her aileye, bir top ipek veriniz." Bunun üzerine İmparator şöyle demişti: "Ben adalet ve dürüstlükle hükmederim. Yalnız isme bakarak bağışta bulunursam, olanları tanzim etmem mümkün olmaz. Ailelerin bazıları küçük bazıları büyükken, nasıl aynı şeyi verebilirim ki!" Bunun üzerine yardımlar insan sayısına göre düzenlenmişti. *ZZTJ* 192, s. 14; Liu, *a.g.e.*, s. 330.
[331] Li Shimin'in tapınak adı. Bkz. Tablo 2.
[332] 627 yılında Li Shimin, kardeşlerini ortadan kaldırdıktan iki ay sonra, babası Li Yuan'i kendi lehine tahttan çekilmek zorunda bırakmıştı. Böylece Çin tarihine en parlak devrini yaşatacak olan Li Shimin, Taizong unvanıyla tahta çıkmış oluyordu. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 204; Chavannes, *a.g.e.*, s. 328; Togan vd., *a.g.e.*, ss. 102-103.
[333] *ZZTJ* 192, s. 22.

[Pei Ju] Zhenguan [334] [saltanat devresinin] ilk yılında (627) vefat etti. Jiangzhou[335] *Valiliği* ve Jing 敬 adı verildi.[336] "Kaiye Ping Chen Ji"[337] adlı on iki bölümden oluşan [eseri] yazarak, ölmeden önce teslim etti.[338]

Oğlu [Pei] Xuanji 裴宣機, Gaozong 高宗 zamanında (649-683) *Yin Qing Guangludaifu*[339] ve veliahdın *Zuo Zhonghu*'su[340] 左中護 olarak görev yaptı.

2. 2. *XİN TANG SHU*, 100. BÖLÜM, 25. BİYOGRAFİ

… [Dou] Jiande yenilip saraya getirildi (621). [Böylece Pei Ju] *Dianzhong Shiyushi*[341] 殿中侍御史 makamına yükseltildi ve *Anyi Xiangong*[342] 安邑縣公 unvanı verildi. Birçok makam değiştirdikten sonra, veliahdın *Zhanshi*'lığına[343] ve *Jianjiao Shizhong*[344] 檢校侍中 makamına geçti.[345]

[Doğu] Göktürkleri birçok kez sınırları ihlal edince[346], *Gaozu* Batı Göktürkleri ile ittifak yapmak üzere elçi gönderdi (625). Bunun üzerine [Batı] Göktürkleri evlilik talep etti.[347] İmparator şöyle dedi: "Onların yolu benimkinden ayrı.[348] Acil durumlarda kullanılamazlar. Ne yapmalıyız?" [Pei] Ju şöyle dedi: "Ne var ki kuzey barbarları (Doğu Göktürkleri) parlak bir dönem geçiriyorlar. Her yıl sınırlara ıstırap çektiriyorlar.

---

[334] Li Shimin'in saltanat devresi. Bkz. Tablo 2.
[335] Bkz. dn. 30.
[336] "Zeng" 贈 ve "shi" 謚 kelimeleri, öldükten sonra onursal olarak isim ya da makam vermek anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi eski devirlerde, Çin kültüründe önemli insanlara öldükten sonra onurlandırmak amacıyla isim ve unvan verme geleneği vardır.
[337] "*Chen Ovalarının Ticarete Açılmasına Dair Notlar"* şeklinde çevirebileceğimiz bu eser, *SS PJ*'den edindiğimiz bilgilere göre, Chen seferinde Pei Ju tarafından tutulan notları ve bunun ardından yine Pei Ju tarafından toplanan harita ve nüfus kayıtlarını içeriyor olmalıdır. Bkz. s. 11.
[338] Bu bilgiler *ZZTJ*'de bulunmamaktadır.
[339] Bkz. dn. 201.
[340] Sol Merkez Muhafızı.
[341] Sarayın denetiminden ve dış saldırılara karşı korunmasından sorumlu kişi. Hucker, *a.g.e.*, s. 502.
[342] Anyi şehri, Shanxi'deki Wenxi şehrinin doğusundadır. Bkz. Harita 1, yer 59. Xiangong unvanı için bkz. dn. 69.
[343] Bkz. dn. 308.
[344] Anlaşıldığı kadarıyla, yazı işlerinin denetiminden sorumlu memurların başı. Hucker, *a.g.e.*, s. 146, 423.
[345] Bu bilgiler *ZZTJ*'de yer almamaktadır.
[346] 621 yılında Chuluo Kağan'ın ölümünün ardından tahta çıkan İl Kağan, Sui kalıntılarını desteklemeye ve Çin seferlerini artırmaya başlamıştı. Bunun üzerine Tang Hanedanı'nın Batı Göktürkleriyle irtibat kumaya çalıştığını görüyoruz. Ne var ki bu çabalar sonuçsuz kalmış ve tüm bunların ardından İl Kağan, 624 yılında Chang'an'a kadar ulaşan büyük seferler yapmıştı. Eberhard (1995), *a.g.e.*, s. 202.
[347] Tong Yabgu Kağan 622 yılında elçi gönderip bir Tang prensesiyle evlenmeyi talep etmişti. *ZZTJ* 191, s. 47; Chavannes, *a.g.e.*, ss. 53, 86, 376-377.
[348] Batı Göktürklerinin uzakta olduğunu ifade etmektedir.

Şimdilik [Batı Göktürkleriyle] yakınlaşmaya razı olursak, dış yardım sağlayabiliriz. Doğrulamamı bekleyip onlarla görüşünüz." İmparator onun planını kabul etti.[349]

Veliaht Prens Yin 隱太子 yenildikten [sonra], ardılları Gongcheng'ı[350] savunmaya devam ettiler. *Qin Kralı*[351] (Müstakbel İmparator Taizong), [Pei] Ju'yü onları ikna etmek üzere gönderince, [o da] emre uydu. [Ardından] *Minbu Shangshu*[352] makamına terfi etti.[353]

Taizong tahta çıktı (627). Açgözlü memurlardan iğreniyordu. Onları en ağır şekilde cezalandırarak kontrolü sağlamak istiyordu. Bu yüzden gizlice adam gönderip bütün memurlara hediye sundu (rüşvet teklif etti). Bir memur[354] hediye edilen ipeği kabul edince, İmparator öfkeye kapılarak idam edilmesini emretti. [Pei] Ju şöyle dedi: "Memur rüşvet aldı. İdamı kuşkusuz uygundur. Ancak Majesteleri hileyle onu aldattı. Doğru yolla yaklaşılmadığı için, adı geçen aldatılmış insan suç işledi. Bu ahlaka uygun bir yol değildir." İmparator memnun olarak [bu olayı] bakanlara anlattı ve şöyle dedi: "[Pei] Ju bundan böyle her konuda saraya itiraz edebilir; benden izin alması gerekmez. Her iş bunun gibi olsa, göğün altında yoluna girmeyecek şey var mıdır?"[355]

80 yaşındaydı, zihni berraktı ve [hiçbir şeyi] unutmuyordu. Eski uygulamaları çok iyi biliyordu. [Bu yüzden] hâlâ çok saygı görüyordu. Zhenguan [saltanat

---

[349] Bu olay *CFYG*'de daha ayrıntılı verilmektedir: "8. yılın 4. ayında (625) [Tong] Yabgu Kağan evlilik teklifinde bulunduğu zaman İmparator *Gaozu*, Shızhong unvanlı Pei Ju'ye şöyle dedi: "Batı Göktürkleri ile biz çok uzağız. Herhangi bir tehlike olursa, birbirimize yardım edemeyiz. Şimdi gelip evlilik teklifinde bulundu, onun maksadı nedir?" buna karşılık Pei Ju: 'Saygıdeğer İmparator'un buyurduğu gibi, batı yabancılarının sancağı bizden uzaktadır. Ancak kuzey yabancıları güçlenerek sınırları taciz edebilirler. Evliliğin yapılmasına müsaade etmenizi tavsiye ederim. Yakın olması sebebiyle İl Kağan'ın elbisesini bununla bağlayalım. Bir iki yıl bekledikten sonra Çin'e karşı tek bağlarız. (Yani; şimdilik Yabgu Kağan ile ittifak kurarak İl Kağan'ın önünü keselim. Bir iki yıl sonra her ikisi de bize bağlanır.) Plan yapma zamanı.' dedi. Daha sonra İl Kağan, yolları keserek bu evliliğin yapılmasını engellemişti." Taşağıl, *a.g.e.,* s. 125. *ZZTJ*'de ise şöyle geçmektedir: "Batı Göktürk Tong Yabgu Kağan evlilik talep edince, İmparator Pei Ju'ye şöyle dedi: "Batı Göktürklerinin yolu çok uzak, acil durumlarda birbirimize yardım edemeyiz. Şimdi evlilik teklif ettiler. Ne düşünüyorsun?" Pei Ju şöyle cevap verdi: "Şuanda kuzeyli haydutlar (Doğu Göktürkleri) tam da güçlü bir devirdeler. Ülkemiz için bugünün stratejisi, uzakla dost olup yakına saldırmaktır. Bendeniz onların iyice güçlenmesi için, evliliğe onay vermeniz gerektiğini düşünüyorum. Birkaç yıl bekledikten sonra, tamamen kuzeyli barbarlarla uğraşırız. Daha sonra yavaş yavaş onlar (Batı Göktürkleri) için de uygun olana bakarız." *ZZTJ* 191, s. 47.

[350] Bkz. dn. 326.

[351] Bkz. dn. 317.

[352] Maliye Bakanı. Bkz. dn. 70.

[353] *ZZTJ* 191, s. 119.

[354] Memur anlamına gelen "li"吏 imi, çizgi unutularak "shi" 史 şeklinde yazılmıştır. Tarihçi anlamına gelen bu im, kafa karıştırıcı görünse de, kelime metnin devamında yine "li" memur şeklinde yazılmıştır. Bu da yanlış yazıldığı savını doğrulamaktadır.

[355] *ZZTJ* 192, s. 22.

devresinin] ilk yılında (627) vefat etti. [Ölümünün ardından] *Jiangzhou*[356] *Valisi* unvanıyla tevcih edildi ve *Jing* adı verildi.[357]

[356] Bkz. dn. 30.
[357] Bu bilgiler *ZZTJ*'de yer almamaktadır.

SONUÇ

Biyografisini tercüme ettiğimiz Pei Ju, Göktürk ve Çin devletleri arasındaki güç dengesinin Çin'e kaydığı bir dönemde faaliyet yürütmüş ve bu güç değişiminde oldukça önemli bir rol oynamıştı. 547 yılında doğan Pei Ju, devlet işlerine hiç yabancı olmayan bir aileden geliyordu. Ailesi daha önce kuzey Çin'de kurulan Wei (386-557), Kuzey Qi (550-577) ve Zhou (557-581) gibi hanedanlarda önemli görevler üstlenmişti. Pei Ju küçük yaşta yetim kalmasına rağmen, amcası tarafından büyütülmüş ve iyi bir eğitim alması sağlanmıştı. Yaşamı boyunca kâtiplik, arşivcilik ve savaş tarihçiliğinden başka; *Minbu Shangshu* (Maliye Bakanlığı), *Libu Shilang* (Protokol Bakanı Vekilliği) ve *Bingbu Shilang* (Savaş Bakanı Vekilliği) gibi teknik bilgiler gerektiren mevkilerde görev almıştı. Ayrıca Sui Hanedanı'nın (581-618) girdiği tüm savaşlara katılmış ve bu savaşlar hakkında eserler kaleme almıştı. Bunun yanında, yazdığı *Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)* adlı eserinde İpek Yolu'nun tüm güzergâhlarını tasvir etmişti. Tüm bunlar eski eserleri okuyup anlamayı, yaşadığı coğrafyadan ve çevresinden haberdar olmayı ve devlet işlerinin nasıl yürüdüğünü bilmeyi gerektirmektedir. Maalesef biyografilerde Pei Ju'nün nasıl bir eğitim aldığına dair ayrıntılı bilgi yoktur; ancak saydığımız hususlar, büyüyene dek aldığı eğitime ya da devlet hayatında kazandığı meziyetlere ışık tutar niteliktedir. Bununla birlikte, biyografinin başında yer alan ve eğitim hayatından bahseden kısımda geçen "Saray adabını seviyordu." cümlesi, Pei Ju'nün eğitimini sarayda almış olabileceğini düşündürmektedir. Babasının Kuzey Qi *Veliaht Prensi*'nin memuru olduğu ve Pei Ju'nün devlet hayatının ilk evrelerini Kuzey Qi prenslerinin saraylarında geçirdiği düşünülecek olursa; Pei Ju'nün eğitim aldığı bu sarayın, Kuzey Qi Hanedanı'nın prenslik saraylarından biri olması muhtemeldir.

Buralarda aldığı eğitim, Pei Ju'yü her hükümdarın yanında görmek isteyeceği, dürüst, çalışkan, entelektüel, bilge ve kurnaz bir devlet adamı haline getirmişti. Nitekim gücü ele geçiren herkes onu yanında görmek isteyecekti. Bu şekilde devletin en üst kademelerine kadar yükselmiş olan Pei Ju, yukarıda sözünü ettiğimiz mevkilerin dışında; *Shinei* (Başbakan), *Neishi Shilang* (Başvekâlet Başkanı), *Shangshu zuo cheng (*Dışişleri Bakan vekili*), Libu Shilang* (Personel Bakan Vekili) ve *Shangshu You Pushe* (Askeri Personel Bakanı) gibi makamlarda da görev almıştı.

Öte yandan ordu komutanı olarak da kritik başarılara imza atan Pei Ju; Chen seferinde (588) ve seferin ardından bölgede çıkan isyanların bastırılmasında; Tardu Kağan'a (576-603) karşı girişilen harekâtta, Tuyuhunların bertaraf edilmesinde ve Kore savaşında (611-612) önemli başarılar elde ederek imparatorun övgüsünü kazanmıştır. Daha sonra Li Shimin'in (599-649) kardeşleriyle olan mücadelesinde de rol oynayacaktır.

Pei Ju tarih kitaplarında sıkça tekrarlanan "Çin entrikası" söyleminin içini tam anlamıyla doldurmuştur. Bu bağlamda Sui Hanedanı aleyhine tehlikeli faaliyetler yürüten ve Sui Hanedanı düşmanlarını etrafına toplayarak örgütlemeyi başaran Dayi Prenses'i eşi Doulan Kağan'a (588-600) öldürtmüştü. Ardından Turfan ve Hami gibi vaha şehirlerinin liderlerini büyük kazançlar vaat ederek Sui Hanedanı'na bağlamıştı (607). Tölesleri Sui Hanedanı'nın yanına çekerek, onlarla birlikte Tuyuhunlara saldırmıştı (608). Devletin batısını yöneten Shegui'i (611-618), Tuyuhunlar üzerine yapılacak harekâta destek vermeyen Batı Göktürk hükümdarı Chuluo Kağan'a (603-611) saldırtmış ve böylece bozguna uğrayan Chuluo Kağan'ın gelip Sui Hanedanı'na itaat etmesini sağlamıştı (612). Yine Chuluo Kağan'ın kendisi gibi Çin'de yaşayan kardeşi Kül Tardu Şad'ı Tuyuhunlar üzerine göndermişti. Saydığımız faaliyetler ve askeri seferler sonucunda Tuyuhunların gücü kırılmış ve Göktürkler iyice zayıflamıştı. Böylece Pei Ju'nün Batı Bölgeleri politikası önünde engel kalmamış oluyordu.

Bununla birlikte, Pei Ju'nün bütün politikalarının beklenen sonucu verdiği söylenemez. 607 yılında Gaoli (Kore) elçileri, Sui Hanedanı'na karşı ittifak kurma arayışı içinde Qimin Kağan'a gelmişlerdi. Gerçekleştiği takdirde Çin'i tüm kuzey sınırı boyunca kuşatacak olan bu ittifak, elbette Sui İmparatoru'nun mutlak vasalı olan Qimin Kağan tarafından kabul edilmemişti. Bununla yetinmeyen Qimin Kağan, elçileri o sırada otağını ziyarete gelen Sui İmparatoru'na teslim etmişti. Ortaya çıkan durumdan yararlanmayı düşünen Pei Ju'nün sunduğu öneri üzerine; Gaoli Kralı'na, Sui İmparatoru'na bağlılık bildirmesi, aksi halde Göktürk ordusunun üzerlerine gönderileceği söylenmişti. Ne var ki istenen sonuç elde edilememiş ve 611 yılında bir yıldan uzun sürüp Sui ordularının hezimetiyle sonuçlanan savaş başlamıştı. Yaşanan bozguna rağmen Pei Ju, savaşta aldığı emirleri başarıyla uygulamıştı. Ancak onun yüzünden çıkan bu savaş, Sui Hanedanı'nın tarihe gömülesinin ilk adımı olmuştu.

Pei Ju'nün bir diğer başarısız politikası da 615 yılında gerçekleşmişti. Shibi Kağan (609-619) önderliğindeki Doğu Göktürklerinin giderek güçlendiğini gören Pei Ju, bu gücü bölmeyi planlamıştı. Eski alışkanlıkların etkisiyle ortaya çıkan bu plana göre; Shibi Kağan'ın kardeşi olan Chiji Şad, Sui Hanedanı'ndan bir prensesle evlendirilerek güney tarafının kağanı ilan edilecekti. Ancak Chiji Şad bu teklifi kabul etmemişti. Bunun üzerine Pei Ju, Göktürkleri Çin politikalarına karşı bilinçlendirdiğini ve planının gerçekleşmesine engel olduğunu ileri sürdüğü Shibi Kağan'ın Soğdlu danışmanı Shishu Huxi'yi tuzağa çekerek öldürmüş (615); bunu "Shibi Kağan'a isyan ettiği için cezalandırıldığı" şeklinde duyurmuştu. Ancak art arda yaşanan olaylar Shibi Kağan'ı sinirlendirmişti. Muhtemelen Sui ordularının birkaç yıl önce Liao bölgesinde yaşadığı hezimetten de haberdardı. Böylesine karışık bir dönemde ülkesinin kuzeyini teftişe çıkan Sui İmparatoru Yang, yine 615 yılının Ekim ayında Shibi Kağan tarafından Yanmen kalesinde kuşatılmıştı. İki ay süren bu kuşatma, İmparator üzerinde derin etkiler bırakmış ve hemen ertesi yıl, devlet adamlarının muhalefetine rağmen, başkenti Jiangdu'ya taşımıştı. Bu şehir daha güneyde bulunuyordu ve Göktürk saldırılarına karşı daha güvenliydi. Ancak bu kaçış, Göktürk saldırılarını önleyemediği gibi, devletin içinde bulunduğu zafiyeti de gün yüzüne çıkarmıştı. Sonuç olarak ülkenin dört bir yanında isyanlar çıkmış ve bu isyanlar Sui Hanedanı'nın sonunu getirmişti.

Pei Ju'nün daha önce büyük bir başarıyla yürüttüğü entrika faaliyeti, bu iki olayda beklenen sonucu vermemişti. Bunun nedeni sahadan gelen bilginin yetersiz kalmasıdır. Eskiden Ötüken'de yaşamış, kağanın otağına girmiş, sürek avlarına katılmış; bu sayede Göktürklerin iç yüzünü son ayrıntısına kadar öğrenmiş olan bir Zhangsun Sheng vardı. Hanedan ve hükümet üyelerinin tüm meyil ve zaaflarını biliyordu. Bununla birlikte, Pei Ju de çevre ülkelerden gelen tüccarlardan istihbarat topluyordu. Böylece bu sağlam istihbarata dayanan politikalar başarıya ulaşmıştı. Ancak 610'lu yıllara gelindiğinde Pei Ju, babasının kağanlığı döneminde ülkesinin tüm sorunları çözülmüş olan Shibi Kağan'ın güçlendiğini bilse de; Chiji Şad'ın ağabeyine isyan etme niyetinde olup olmadığından, öyle olsa bile bunu yapabilecek cesareti olup olmadığından emin değildi. Yalnızca eski alışkanlıklarından yola çıkarak, tahmin üzerine bir politika kurmuş ve bunda da başarısız olmuştu. Yine Korelileri küçümsemiş ve aynı şekilde eski alışkanlıklarına dayanarak yaptığı plan

başarısız olmuştu. Yaşanan bu başarısızlıklara rağmen, Pei Ju herhangi bir ceza almamış ve imparator nazarında saygınlığını korumuştur.

Sui Hanedanı'nın otoritesinin ortadan kalkmasıyla, ülkenin her yerinde isyan çıkmıştı. Pei Ju bu dönemde ortaya çıkan isyancılardan Yuwen Huaji ve Dou Jiande tarafından himaye edilerek yüksek makamlara getirilmiş; hatta Dou Jiande'nın devlet protokolünü öğrenmesine yardımcı olmuştu. Dou Jiande'nın öldürülmesi üzerine Tang Hanedanı'na bağlanmış ve 627 yılında ölene kadar bu hanedan'a hizmet etmişti. Söz konusu kişilerden hiçbiri ona kötü davranmamış, aksine bilgi ve tecrübelerinden yararlanmaya çalışmıştı.

Pei Ju her şeyden önce bir tarihçiydi. Nitekim devlet işlerine ilk adımını attığında orduya değil, arşiv odasına katılmayı tercih etmişti. Biyografilerde onun Çin, Batı Bölgeleri ve Kore tarihiyle ilgili klasik kaynakları okuduğu belirtilmektedir. Yine *Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)* adlı eserini İmparator'a sunarken yaptığı konuşmadan, eski tarihlerde yazılmış tarih ve coğrafya eserleri üzerinde araştırma yaptığı, bunları okuduğu ve hangi konularda ne tür kayıtlar bulunurken, hangi alanların bakir kaldığını bildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, eserini İmparator'a sunarken anlattığı Çin tarihi özeti, *Han Shu (Han Hanedanı Tarihi)*'nun Xiyu (Batı Bölgeleri) bölümünden alınmışa benzemektedir. Bununla birlikte Hou (Sonraki) Han dönemine (M.S. 25-220) de değinmiştir. Dolayısıyla *Shi Ji (Tarihçinin Kayıtları), HS* ve *Hou Han Shu (Sonraki Han Hanedanı Tarihi)* gibi eserleri okuduğu söylenebilir. Yine bu sunumda eski eserlerden söz ederken, bu eserlerde aile sayılarının yazıldığını; ancak dağ ve nehir adlarına, aile adlarına, iklimlerine, giyim kuşamlarına, yasalarına ve ürettikleri mallara değinilmediğini belirtmiştir. Yine bu bölgelerde Çin kültürünü yayma çabalarına dair bilgilerin yetersizliğinden bahsetmiştir. Gerçekten de *HS*'nun Xiyu bölümünde, Fergana ve Wusun gibi büyük ve önemli ülkeler hakkında daha ayrıntılı bilgiler varken, daha küçük ülkeler birkaç satırlık konum ve nüfus bilgisiyle geçiştirilmiştir.[358] Bunun dışında Kore tarihinden de bahseden Pei Ju, bölgenin eski adını belirtmiş; ardından İlk Zhou (M.Ö. 1046-256), Han (M.Ö. 206-M.S. 220) ve Jin Hanedanı (317-419) dönemlerini kapsayan yaklaşık bin yıllık tarihî süreci kısaca anlatmıştır.

[358] Bkz. Onat, *a.g.e.*, ss. 20-76; Ögel, a.g.e., ss. 5-30, 52-65.

Klasik tarih kitaplarının dışında, başka araştırmalar da yaptığını belirten Pei Ju; eski rivayetleri incelediğini, kuzeyli yabancılardan bilgi topladığını, Batı Bölgeleri'ndeki toplumların her kesiminden insanların kültürel öğelerini resmettiğini ve Batı Bölgeleri'nin stratejik yerlerini gösteren haritalar yaptığını anlatmıştır. Bununla birlikte Pei Ju, İpek Yolu şehirlerine gelen tüccarlara bazen kendi makamıyla bazen de zengin tüccar kılığına girerek ziyafet vermiş ve bu ziyafetler sırasında bazı insanları gelen yabancı tüccarları izleyip incelemekle görevlendirmiştir. Bu iyi bir saha araştırması örneği sayılabilir. Biyografilerde Pei Ju'nün resmî elçilik heyetlerinde bulunduğundan bahsedilmemektedir. Ancak onun eserini sunarken verdiği İpek Yolu tasvirinden, tüccarlar sayesinde öğrendiği coğrafya bilgisinin ne denli geniş olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunlar modern zaman için bile, kaynak eserleri okuyup anlayabilen, tarihî coğrafyaya hâkim, saha araştırması yapabilen iyi bir tarihçinin yapacağı işlerdir. Bununla birlikte, biyografilerde Pei Ju'nün Batı Bölgeleri'ne bizzat gittiğine dair tek kayıt, eserini İmparator'a sunarken söylediği cümlelerde yer almaktadır. [359] Ancak burası dışında başka hiçbir yerde böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Nitekim yazdığı esere kaynak olarak daha çok batılı elçilerden edindiği bilgiler gösterilmektedir. Dolayısıyla tek bir yerde geçen bu olay doğru olabileceği gibi; kendisini ve eserini İmparator'un nezdinde yüceltmek için yaptığı bir mübalağadan ibaret de olabilir.

Pei Ju daha arşiv görevlisiyken askerî seferlerde ve isyanların bastırılmasında görev almıştı. Bu seferlerde bir yandan kendi birliğine komuta ediyor, bir yandan ele geçirilen bölgelerde tutulmuş raporları topluyor, bir yandan da seferde yaşanan olayların kaydını tutuyordu. Güneyde Chen, kuzeyde Göktürk, batıda Tuyuhun ve doğuda Kore'yle yapılan bütün seferlere katılmıştı. Bu yüzden bizzat gördüğü yer ve olayların hayli fazla olduğu açıktır. Yazdığı eserlerin sayısı ve niteliği, Pei Ju'nün yaşamına ve bilgi birikimine ışık tutmaktadır.

Bu eserlerden biri, *Kaiye Ping Chen Ji* (*Chen Ovalarının Ticarete Açılmasına Dair Notlar*) adlı on iki bölümden oluşan kitabıdır. Biyografilerden anlaşıldığı kadarıyla Pei Ju; bu eseri Chen savaşında (589) tuttuğu notlara ve savaşın ardından topladığı harita ve nüfus kayıtlarına dayanarak yazmıştır. Ayrıca Yu Shinan ile

[359] Bkz. s. 20.

birlikte, tören kurallarını anlatan *Ji Xiong Shu Yi (İyi ve Kötü Şans Seremonisi Kitabı)* adlı eseri yazmıştır. Biyografilerde, yazdığı bu eserin uzun yıllar boyunca tören adabını belirlediği anlatılmaktadır.

Bununla birlikte, Pei Ju'nün kuşkusuz en önemli eseri *Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)'*dir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Pei Ju, Batı Bölgeleri'nin zenginliğini görmüş, buralar hakkında araştırmalar yapmış, eski eserlerin verdiği bilgileri yetersiz görmüş ve Dunhuang, Zhangye gibi İpek Yolu şehirlerine gidip, buralara gelen yabancı tüccarlardan bilgi toplayarak eserini yazmıştır. Eserinde İpek Yolu'nun o zamana kadar elle tutulur ilk tasvirini yapan Pei Ju; kuzey yolu, güney yolu, orta yol ve deniz yolu güzergâhlarının hepsinden bahsetmiştir. Böylece bu dört ana yol üzerindeki önemli ülke, şehir, kabile ve coğrafi şekillerin hepsini sıralamış; buralarda yaşayan halkların geleneklerini, kültürlerini, yaşam tarzlarını, krallarının isim ve unvanlarını, ürettikleri malları ve ülkelerinin coğrafi özelliklerini anlatmıştır. Daha sonra bu bölgeleri ele geçirmek için neler yapılması gerektiğini anlatan Pei Ju; Qiang ve Soğd ülkelerinin Çin ile temas kurmak istediğini, ancak Göktürk ve Tuyuhunların buna engel olduğunu; bu yüzden Qianglar ve Soğdlarla ticari ve siyasi faaliyete geçilemediğini anlatmıştır. Ardından adı geçen Qiang ve Soğd ülkelerinin verilen destekle yükselmeleri sağlanırsa, Çin'e tabi olabileceklerini söylemiştir. Bu sayede savaşa girmeden yabancılara egemen olabileceklerini, nihayetinde Tuyuhun ve Göktürk ülkelerini yıkabileceklerini belirtmiştir.

Ne yazık ki, Pei Ju'nün tasvir ettiği güzergâhların bazı kısımlarında boşluk vardır. Kuzey yolundan bahsederken; Batı Göktürklerinin merkezi olan Ektag'dan sonra, Beiliu Nehri'ni, ardından Fulin'i (Bizans) sıralamış; aradaki geniş coğrafyada bulunan şehir, ülke, kabile ve coğrafi şekillerden bahsetmemiştir. Bu sebeple Beiliu Nehri'nin kesin konumu ve burada yolun Aral Gölü'nün kuzeyinden mi, yoksa Bizans elçilerinin takip ettiği şekilde güneyinden mi gittiği anlaşılamamaktadır. Oysa Bizans elçilik raporlarında, güzergâh üzerinde bulunan İdil ve Volga nehirlerini, Ural Dağı'nı; ayrıca Ogur ve As gibi kabilelerin yerlerini görebilmekteyiz. Bu raporlar dikkate alınacak olursa, adı geçen nehrin Ceyhun Nehri olduğu ve kuzey yolunun, Ektag'dan sonra Seyhun Nehri'nin aşağı boylarını takip ederek, Ceyhun Nehri'ni aştığı; ardından

Hazar Gölü'nün kuzeyine kıvrılarak Kırım'daki Bizans kolonilerine ve nihayet deniz yoluyla Konstantinopolis'e (İstanbul) ulaştığı söylenebilir.

Bundan başka deniz güzergâhı da oldukça kısa tarif edilmiştir. Bilindiği gibi; İpek Yolu'nun kara bağlantılarını kullanarak Hindistan'ın doğusunda ve batısında Hint Okyanusu'na ulaşan kervanlar, yola gemilerle devam ediyor ve belli dönemlerde değişmekle birlikte, Kızıldeniz veya Basra Körfezi'nin kuzey limanlarına kadar yol alıyordu. Buna rağmen metinde denize açılan gemilerden söz edilmemiştir. Yapılan bu kısa tasvir, o dönemde Çinlilerin deniz yoluna dair ayrıntılı bilgiye sahip olmamasından ya da deniz yolunun kara yolları kadar önemli ve işlek olmamasından kaynaklanıyor olmalıdır. Nitekim Nuguo üzerinden Hindistan'a giden yol da, Zhang Qian'in Hindistan üzerinden batı ülkelerine ulaşma tavsiyesi üzerine M.Ö. 112 yılında bulunmuş; ancak elverişsiz şartları ve yerel kabilelerin taarruzu yüzünden fazla kullanılamamıştı. [360] Anlaşıldığı üzere bu yolun kullanılmasındaki zorluk, onun devamı niteliğinde olan deniz güzergâhını da etkisiz hale getiriyordu.

Biyografinin bir başka ilginç yönü de "Fulin" sözcüğüdür. Kuzey yolunun son durağı olan Bizans için, Çin kaynakları o güne kadar "Liqian ve Da Qin" isimlerini kullanırken, Pei Ju'nün eseriyle birlikte ilk kez "Fulin" kelimesi kullanılmıştır.[361] Bu isim değişiminin nedeni, Çinlilerin Bizans hakkındaki bilgi kaynaklarının değişmiş olmasıdır. Daha önce Bizans'ı, Zhang Qian ve onun ardından gönderilen Çinli elçilerin[362] elde ettiği bilgilerle ve V. yüzyılın başında Mezopotamya'dan kalkıp Orta Asya ve Çin'e kadar giden Nesturî papazlarla tanımış olan Çinliler, Bizans'a adı geçen isimleri karşılaştıkları bu insanlardan öğrenerek vermişlerdi.[363]

Bu durum VI. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Bizans ile yapılan ipek ticaretinde Sasani engeline takılan Soğdlu tüccarlar, İstemi Yabgu'yu doğrudan Bizans ile ilişki kurmaya ikna etmişti. Nitekim 567 yılında Soğdlu Maniah önderliğindeki Göktürk elçilik heyeti Konstantinopolis'e (İstanbul) kadar gitmişti. Bunu takiben Bizans da 568 yılından itibaren Zemarkos ve Valentinos önderliğindeki elçilik heyetlerini Batı Göktürk merkezine göndermişti. Daha sonra bu elçilik

[360] Ögel, *a.g.e.*, s. 10; Otkan, *a.g.e.*, ss. 99, 104-105; Onat, *a.g.e.*, s. 86.
[361] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ögel, *a.g.m.*, ss. 63-87; Eberhard, *a.g.m.*, ss. 153-154.
[362] Bu elçiler hakkında bkz. Ögel, *a.g.e.*, ss. 55-56.
[363] Ögel, *a.g.m.*, ss. 63-87; Otkan, *a.g.e.*, ss. 107, 115; Onat, *a.g.e.*, ss. 86-88.

faaliyetleri 576 yılına kadar devam etmişti. Yine 598 yılında Tardu Kağan, Papa Maurisios'a bir mektup yollamıştı.[364]

Görüldüğü gibi bu dönemde, Göktürk-Bizans ilişkileri gelişmiş; bu sayede Soğdlu ve Bizanslı elçiler Orta Asya'ya yeni bir bilgi getirmişti. Bu bilginin Çin'e ulaşması uzun sürmemiş ve anlaşıldığı üzere Pei Ju'nün kulağına kadar gelmişti. Bizans'a verilen ismin bu şekilde değişmesi, Pei Ju'nün bu ismi eski Çin metinlerinden değil, Soğdlu elçilerden öğrenmiş olmasıyla açıklanabilir. Nitekim "Fulin" kelimesi de, Soğdların Bizans için kullandığı "From" kelimesinden türemiş olmalıdır.[365] Bu da Pei Ju'nün tüccarlardan aldığı bilgilerin boyutunu gözler önüne sermektedir.

Biyografilerde Akdeniz, Karadeniz, Hazar ve Aral Gölü ile Hint Okyanusu'nun hepsi için *Batı Denizi* ifadesinin kullanılması, o dönemde Çin'in coğrafi bilgisine ışık tutar niteliktedir. Bu, Zhongguo (Merkez Ülke) ifadesinde olduğu şekilde, genel bir kullanım örneği olabileceği gibi; o dönemde Çin'den oldukça uzakta bulunan bu suların henüz ayırt edilemediğinin de işareti olabilir.

Pei Ju'nün *Xiyu Tuji (Batı Bölgeleri'nin Harita ve Kayıtları)* adlı bu önemli eseri ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak çalışmamıza konu olan biyografileri ve Çinli tarihçilerin onun eserinden yaptığı alıntılar, bize yazdığı eserin mahiyeti hakkında bilgiler sunmaktadır. Pei Ju eserini 605 yılında yazmıştır. Daha sonra Batı Bölgeleri'yle ilgili özgün bilgiler veren Xuan Zang ve Xu Qingcun, eserlerini 645 ve 658 yıllarında yazmışlardır. Ancak 605 ve 645 yılları arasında, Çinli yazarlar Türkistan'la ilgili bilgiler vermeye devam etmiştir. Bununla birlikte, adı geçen seyyahlar eserlerini yazdıktan sonra da, Çin kaynakları yine Batı Bölgeleri'yle ilgili bilgiler vermiştir. Verilen bu bilgiler arasında adı geçen eserlerde olmayan kısımlar da vardır. Bu bağlamda; adı geçen seyyahların eserlerinde olmayıp diğer Çinli yazarların eserlerinde olan bilgiler; Chavannes, Eberhard ve Hirt'in de dediği gibi[366], Pei Ju'nün kayıp eserine dayanıyor olmalıdır.

---

[364] Chavannes, *a.g.e.,* s. 326; Ligeti, *a.g.e.,* ss. 59-73; Ahmetbeyoğlu, *a.g.m.,* ss. 15-21; Taşağıl, *a.g.e.,* ss. 62-63.
[365] Ögel, "Fulin" ve "From" sözcüklerinin bağlantılı olduğu görüşünü desteklemektedir. Bkz. Ögel, *a.g.m.,* s. 84.
[366] Bkz. Chavannes, *a.g.e.,* s. 42, dn. 10; Eberhard (1995), *a.g.e.,* ss. 195-196; Hirt *a.g.m.,* ss. 228-229.

Günümüze ulaşabilseydi Türk tarihi için son derece değerli bir kaynak olacak olan bu eser, Çin tarihinde de oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir. Tang İmparatoru Taizong'un kurduğu, Çin sınırlarından Maveraünnehr'e kadar ulaşan idari teşkilatın bu döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Tarih boyunca Çin'in kuzey ve batı yönünde yaptığı atılımlar, büyük seyyahların topladığı bilgilerin ışığında yaşanmıştır. Öyle görünüyor ki; İmparator Taizong dönemindeki başarı da, Pei Ju'nün ticaret şehirlerinde topladığı bilgilerin sonucudur.

Elimizdeki biyografilerde anlatılan olaylar, Pei Ju hakkında dürüst, çalışkan, özenli, entelektüel ve dünyaya açık bir karakter çizmektedir. *Sui Shu*'daki Pei Ju biyografisinin sonuna düşülen notta da, onun bu özellikleri övülmüş; ayrıca altında çalışanlara karşı hoşgörülü, devlet malına göz dikmeyen, herkes ahlaktan saptığında bile rüşvetten uzak duran biri olduğu vurgulanmıştır. Pei Ju'nün ölümünden iki yıl sonra yazımına başlanan bu eserde Pei Ju'nün övülmesi, onun insanların aklında iyi bir hatıra bıraktığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak Pei Ju'nün ölümünden yaklaşık üç yüz yıl sonra yazılmış olan *Jiu Tang Shu*'daki Pei Ju Biyografisi'nde yer alan ve Yangdi'nin (605-617) son zamanları için söylenen şu cümle bu minvalde değildir:

> "O zaman İmparator çoktan karmaşa ve gösterişte sınırı aşmıştı. [Pei] Ju hiçbir hatayı eleştirmedi. Yalızca dalkavukluk etmeyi seviyordu; başka bir şey değil."[367]

Yine Pei Ju'nün ölümünden yaklaşık dört yüz elli yıl sonra yazılmış olan *ZZTJ*'in yazarı Sima Guang da, eserine düştüğü notta Pei Ju hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

> "Chen Guang (*Bakan* Sima Guang) der ki: Eskilerin bir sözü var: 'Hükümdar parlaksa memur doğrudur.' Pei Ju Sui [Hanedanı'na] dalkavukluk etti, Tang [Hanedanı'na] sadık kaldı. Bu onun karakterinin değişmesinden değildir. İmparator onun hatalarını mı dinledi de, sadakat dalkavukluğa dönüştü? İmparator söylediklerini zevkle mi dinledi de, dalkavukluk sadakate dönüştü? Bu imparatorluğun ölçüsünü ve bakanlığın vaziyetini

[367] *JTS PJ*, s. 1921.

gösterir. Ve ölçü yerinden oynadı mı, vaziyet kolayca onu takip eder."[368]

Anlaşılan o ki Pei Ju; Sui Hanedanı'nın yıkılış dönemindeki siyasi havadan etkilenmiştir. Ancak bu durum o dönemle sınırlı kalmış olacak ki, başka kaynaklarda yer almamıştır. Dolayısıyla bu ifadeleri bir kenara bırakacak olursak; biyografilerde Pei Ju'nün aleyhinde bir yoruma rastlanmamıştır.

Pei Ju ömrünün son yıllarında bile devlet politikalarına etki etmiş, zekâsı ve tecrübesiyle son derece saygı görmüştür. Onun, İmparator Taizong'un tahta çıktıktan sonra rüşvetçi memurları ortadan kaldırmak için izlediği politikayı eleştirirken tutunduğu tavır ve sarf ettiği sözler, cesur ve doğru bildiği sözden şaşmayan tabiatını ortaya koymaktadır.

[368] *ZZTJ* 192, s. 23.

KAYNAKÇA

1. Ana Kaynaklar

"*Bei Shi* 38, 26: Pei Ju Kısmı." Şu Kitapta: Haz. Xu Jialu, An Pingqiu, Sun Yongzhang (2004). *Ershisishi Quanyi.* Cilt 13. Shanghai: Hanyu Da Cidian Chuban She, Beijing, ss. 1089-1097.

"*Jiu Tang Shu* 63, 13: Pei Ju Kısmı." Şu Kitapta: Haz. Xu Jialu, An Pingqiu, Sun Yongzhang (2004). *Ershisishi Quanyi.* Cilt 16. Shanghai: Hanyu Da Cidian Chuban She, ss. 1919-1922.

Sima, Guang. *Zi Zhi Tong Jian* [Elektronik Sürüm]. https://ctext.org/wiki.pl?if=en&res=745983/26.02.2020.

"*Sui Shu* 67, 32: Pei Ju Kısmı." Şu Kitapta: Haz. Xu Jialu, An Pingqiu, Sun Yongzhang (2004). *Ershisishi Quanyi.* Cilt 15. Shanghai: Hanyu Da Cidian Chuban She, ss. 1419-1427.

"*Xin Tang Shu* 100, 25, Pei Ju Kısmı." Şu Kitapta: Haz. Xu Jialu, An Pingqiu, Sun Yongzhang (2004). *Ershisishi Quanyi.* Cilt 17. Shanghai: Hanyu Da Cidian Chuban She, ss. 2588-2592.

2. Araştırma Eserleri

Babur. (1987). *Vekayi Babur'un Hatıratı* (Çev. Reşit Rahmeti Arat). 2. b. Cilt 1. Ankara: TTK.

Chavannes, Edouard. (2007). *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri* (Çev. Mustafa Koç). İstanbul: Selenge Yayınları.

Eberhard, Wolfram (1995). *Çin Tarihi*. 3. b. Ankara: TTK.

Eberhard, Wolfram (1996). *Çin'in Şimal Komşuları* (Nimet Ulutuğ). 2. b. Ankara: TTK.

Giles, Herbert Allen. (1898). *A Chinese Biographical Dictionary*. New York: Paragon Book Gallery.

Grousset, Rene (2011). *Stepler İmparatorluğu* (Çev. Halil İnalcık). Ankara: TTK.

Hucker, Charles O. (1995). *A Dictionary Of Official Titles İn İmperial China*. Taipei: Smc Publishing İnc.

Kafesoğlu, İbrahim. (2011). *Türk Millî Kültürü*. 32. b. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ligeti, Louis (2011). *Bilinmeyen İç Asya* (Çev. Sadrettin Karatay). 3. b. Ankara: TDK.

Liu, Mau-Tsai. (2006). *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri* (Çev. Ersel Kayaoğlu, Deniz Banoğlu). İstanbul Selenge Yayınları.

Mathews, R. H. (1975). *Chinese-English Dictionary*. 13. b. Shanghai.

Onat, Ayşe (2012). *Han Hanedanı Tarihinde "Batı Bölgeleri".* Ankara: TTK.

Onat, Ayşe, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun (2004). *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*. Ankara: TTK.

Otkan, Pulat. (2018). *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*. 2. b. Cilt 2. Ankara: TTK.

Taşağıl, Ahmet (2012). *Göktürkler I-II-III*. Ankara: TTK.

Togan, İsenbike, Gülnar Kara, Cahide Baysal (2005). *Eski Tang Tarihi*. Ankara: TTK.

Zang, Lisu. (1982). *Zhongu*o *Gu Jin Di Ming Da Cidian*. Taibei.

3. Makale ve Tezler

Ahmetbeyoğlu, Ali. (2009). "Bizans Tarihçisi Menandros'un Türkler (Gök-Türkler) Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih Dergisi*, 50, ss. 11-25.

Eberhard, Wolfram. (1940). "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti", *Türkiyat Mecmuası*, 7-8, ss. 125-191.

Hirth, Friedrich. (1896). "Uber Die Chinesischen Quellen Zur Kenntniss Central-Asiens Unter Der Herrschaft Der Sassaniden Etwa İn Der Zeit 500 Bis 650". *Wiener Zeitschrift Für Die Künde Des Morgenlandes*, 10, ss. 225-241.

Kara, Gülnar. (2018). "Tang Hanedanı'nın Türk Topraklarını Hakimiyet Altına Alma Çabaları". *Bilig*. 84 (Kış). ss. 45-67.

Orsoy, Sema. (2002). "Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine Ait Monografiler". *Türkler Ansiklopedisi*. Yeni Türkiye Yayınları: Ankara. Cilt 1, ss. 554-572.

Orsoy, Sema. (2003). *Çin Kaynaklarına Göre M.S. V. Yüzyıl Başlarına Kadar Orta Asya'da Ti ve Ch'iang Kavimleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Orsoy, Sema. (2013). "Türkistan Bölgesi'nde Küçük Bir Şehir Devleti: Nü Guo (Kadın Ülkesi)". Şu kitapta: Ed. Münevver Tekcan. *Kadın Kitabı*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 77-92.

Ögel, Bahaeddin. (1945). "Göktürk Yazıtlarının "Apurım"ları ve "Fu-Lin" Problemi", *Belleten*, 33, ss. 63-87.

Ögel, Bahaeddin. (1957). "Doğu Göktürkleri Hakkında Vesikalar ve Notlar", *Belleten*, 21(81), ss. 81-137.

Taşağıl, Ahmet. (1988). *Gök-Türk Ülkesine Gelen Çinli Elçilerin Raporlarına Göre Gök-Türk-Çin İlişkileri (552-630).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

4. Elektronik Kaynaklar

https://cografyaharita.com/10.12.2019.

https://ctext.org/dictionary.pl?if=en/4.1.2019-15.12.2019.

https://google.com.tr/maps/10.12.2019.

https://osgeo.cn/map/10.12.2019-10.1.2020.

https://www.zdic.net/4.1.2019-19.1.2020.

EKLER

1. ORİJİNAL METİNLER

1. 1. *Sui Shu,* 67. Bölüm, 32. Biyografi, Pei Ju Kısmı (ss. 1419-1427)

蘊又欲重己權勢，令虞世基奏罷司隸刺史以下官屬，增置御史百餘人。於是引致奸黠，共爲朋黨，郡縣有不附者，陰中之。于時軍國多務，凡是興師動衆，京都留守，及與諸蕃互市，皆令御史監之。賓客附隸，遍於郡國，侵擾百姓，帝弗之知也。以渡遼之役，進位銀青光祿大夫。

及司馬德戡將爲亂，江陽長張惠紹夜馳告之。蘊共惠紹謀，欲矯詔發郭下兵民，盡取榮公來護兒節度，收在外逆黨宇文化及等，仍發羽林殿脚，遣范富婁等入自西苑，取梁公蕭鉅及燕王處分，扣門援帝。謀議已定，遣報虞世基。世基疑反者不實，抑其計。須臾，難作，蘊嘆曰："謀及播郎，竟誤人事。"遂見害。子愔爲尚輦直長，亦同日死。

裴蘊又想加强自己的權勢，讓虞世基啓奏罷免司隸刺史以下官員的屬吏，增設御史一百多人。然後引薦搜羅奸猾之人，共同結爲朋黨，郡縣中有不依附的官員，就暗地裏中傷他。當時統軍治國事務繁雜，多是爲進行戰争而動員老百姓，皇上出巡親征留大臣督守京城，以及與外族展開貿易等活動，都讓御史主管。裴蘊的賓客和下屬，遍布郡縣，侵犯騷擾老百姓，皇帝都不知道這些事。裴蘊憑藉渡遼一戰，進升官位銀青光禄大夫。

司馬德戡準備犯上作亂，江陽縣長張惠紹連夜馳馬跑來報告了這件事。裴蘊和惠紹商議，打算假傳詔令調派城外的軍隊和老百姓，一并奪取榮公來護兒的指揮權，收取在外的叛逆黨人宇文化及等，仍舊出動羽林軍和殿脚船工，差遣范富婁等從西苑進入，奪取梁公蕭鉅和燕王的調度權，敲開門救援皇帝。計劃商議好，派人告知虞世基。虞世基懷疑反叛是假，阻止了他的計策。不久，事變發生，裴蘊嘆息説："和摇鼓貨郎謀事，最終害人誤事。"於是被害。兒子裴愔擔任尚輦直長，也死在同一天。

裴矩

裴矩字弘大，河東聞喜人也。祖他，魏都官尚書。父訥之，齊太子舍人。矩襁褓而孤，及長好學，頗愛文藻，有智數。世父讓之謂矩曰："觀汝神識，足成才士，欲求官達，當資幹世之務。"矩始留情世事。齊北平王貞爲司州牧，辟爲兵曹從事，轉高平王文學。及齊亡，不得調。高祖爲定州總管，召補記室，甚親敬之。以母憂去職。

高祖作相，遣使者馳召之，參相府記室事。及受禪，遷給事郎，奏舍人事。伐陳之役，領元帥記室。既破

裴矩字弘大，是河東聞喜人。祖父裴他，是魏都官尚書。父親裴訥之，是齊太子舍人。裴矩在襁褓中就喪父，等到年齡稍大非常好學，偏愛文采，有心計。大伯父裴讓之對裴矩説："觀察你的精神和智慧，足以成爲有才之士，想追求官位顯達，應當具備通達世事的資質。"裴矩開始留意人情世故。齊北平王蕭貞擔任司州牧，徵召裴矩爲兵曹從事，改任高平王的文學掾。等到齊滅亡，未能選調。高祖擔任定州總管，徵召補爲記室，很是親近敬重他。後因母親的喪事離職。

高祖擔任丞相，派使者馳馬徵召裴矩，參與相府記室的事務。等到高祖接受皇位，裴矩升任給事郎，負責舍人一職的進言奏事。攻打陳的戰

丹陽，晉王廣令矩與高熲收陳圖籍。明年，奉詔巡撫嶺南，未行而高智慧、汪文進等相聚作亂，吳、越道閉，上難遣矩行。矩請速進，上許之。行至南康，得兵數千人。時俚帥王仲宣逼廣州，遣其所部將周師舉圍東衡州。矩與大將軍鹿愿赴之，賊立九柵，屯大庾嶺，共爲聲援。矩進擊破之，賊懼，釋東衡州，據原長嶺。又擊破之，遂斬師舉，進軍自南海援廣州。仲宣懼而潰散。矩所綏集者二十餘州，又承制署其渠帥爲刺史、縣令。及還報，上大悅，命升殿勞苦之，顧謂高熲、楊素曰："韋洸將二萬兵，不能早度嶺。朕每患其兵少。裴矩以三千敝卒，徑至南康。有臣若此，朕亦何憂！"以功拜開府，賜爵聞喜縣公，賚物二千段。除民部侍郎，尋遷内史侍郎。

時突厥强盛，都藍可汗妻大義公主，即宇文氏之女也，由是數爲邊患。後因公主與從胡私通，長孫晟先發其事，矩請出使説都藍，顯戮宇文氏。上從之。竟如其言，公主見殺。後都藍與突利可汗構難，屢犯亭鄣。詔太平公史萬歲爲行軍總管，出定襄道，以矩爲行軍長史，破達頭可汗於塞外。萬歲被誅，功竟不録。上以啓民可汗初附，令矩撫慰之，還爲尚書左丞。其年，文獻皇后崩，太常舊無儀注，矩與牛弘據《齊禮》參定之。轉吏部侍郎，名爲稱職。

煬帝即位，營建東都，矩職修府省，九旬而就。時西域諸蕃，多至張

役中，兼元帥記室。大破丹陽之後，晉王楊廣命令裴矩和高熲收取了陳的地圖和户籍。第二年，遵奉詔令到嶺南巡察安撫，還未成行，高智慧、汪文進等人相互聚集製造叛亂，吳、越的道路被堵，皇上難以派遣裴矩出行。裴矩請求儘快出發，皇上准許了他。走到南康，求得軍隊幾千人。當時俚的首領王仲宣逼近廣州，派遣他部下的武將周師舉圍攻東衡州。裴矩和大將軍鹿愿奔赴東衡州，叛賊建立了九處營寨，駐兵在大庾嶺，互相遥作支援。裴矩進攻并且打敗了他們，叛賊害怕了，放棄東衡州，占據原長嶺。裴矩又攻破了叛軍，於是斬殺周師舉，從南海進軍支援廣州。王仲宣害怕了，叛軍潰敗逃散。裴矩又在安撫的二十多個州縣中，秉承皇帝旨意方便行事，安排叛軍首領擔任刺史、縣令。等到凱旋報功，皇上非常高興，命令升登殿堂慰勞他們，皇上環顧高熲、楊素説："韋洸率領二萬軍隊，無法早日打過五嶺。我總是擔心他軍隊太少。裴矩率領三千疲憊的兵士，徑直到了南康。擁有他這樣的大臣，我還擔憂什麽呢？"裴矩憑藉軍功受任開府，賜予爵位聞喜縣公，賞賜物品二千件，授任民部侍郎，不久升任内史侍郎。

當時突厥强大興盛，都藍可汗娶大義公主爲妻，即宇文氏的女兒，因此邊境多次受到侵犯，成爲禍患。後來因爲大義公主和歸順的胡人私下勾結，長孫晟首先告發這件事，裴矩請求派使者勸説都藍，殺死宇文氏，明正典刑，陳尸示衆。皇上聽從了他。最終應了裴矩的話，公主被殺。後來都藍和突利可汗結成怨仇，多次侵犯邊境堡壘。詔書命令太平公史萬歲擔任行軍總管，從定襄一路出發，派裴矩做行軍長史，在塞外打敗達頭可汗。史萬歲被殺，戰績最後未被記録。皇上因爲啓民可汗剛剛歸附，命令裴矩安撫存恤他們，回朝後裴矩擔任尚書左丞。那一年，文獻皇后駕崩，太常府過去没有這方面的制度，裴矩和牛弘根據《齊禮》參酌商定了它。裴矩改任吏部侍郎，以稱職聞名。

煬帝就位，興建東都，裴矩統領修府省，九十天就完成了。當時西域各少數民族，多到張掖

掖，與中國交市。帝令矩掌其事。矩知帝方勤遠略，諸商胡至者，矩誘令言其國俗山川險易。撰《西域圖記》三卷，入朝奏之。其序曰：

臣聞禹定九州，導河不逾積石；秦兼六國，設防止及臨洮。故知西胡雜種，僻居遐裔，禮教之所不及，書典之所罕傳。自漢氏興基，開拓河右，始稱名號者，有三十六國，其後分立，乃五十五王。仍置校尉、都護，以存招撫。然叛服不恒，屢經征戰。後漢之世，頻廢此官。雖大宛以來，略知户數，而諸國山川未有名目。至如姓氏風土，服章物産，全無纂録，世所弗聞。復以春秋遞謝，年代久遠，兼并誅討，互有興亡。或地是故邦，改從今號；或人非舊類，因襲昔名。兼復部民交錯，封疆移改，戎狄音殊，事難窮驗。于闐之北，葱嶺以東，考于前史，三十餘國。其後更相屠滅，僅有十存。自餘淪没，掃地俱盡，空有丘墟，不可記識。

皇上膺天育物，無隔華夷，率土黔黎，莫不慕化。風行所及，日入以來，職貢皆通，無遠不至。臣既因撫納，監知關市，尋討書傳，訪采胡人，或有所疑，即詳衆口。依其本國服飾儀形，王及庶人，各顯容止，即丹青模寫，爲《西域圖記》，共成三卷，合四十四國。仍别造地圖，窮其要害。從西

和中原互爲貿易活動。皇帝命令裴矩掌管這方面的事務。裴矩知道皇帝正致力於經略遠方，各少數民族的商人一到中原，裴矩就誘使他們講述自己國家的風俗習慣和山河地理的險阻或平易。撰寫《西域圖記》三卷，上朝進獻了它。書中序文説：

我聽説大禹平定九州，疏導黄河不超過積石山；秦國兼并六國，設置防衛限於臨洮縣。因此知道西胡等少數民族，偏僻地居住在遥遠的邊陲，禮儀教化不曾到達，典籍史書極少記載。自從漢朝創建，到黄河以西擴展疆土，開始稱號的有三十六個小國，他們的後代分别獨立，就有五十五個王。漢代仍舊設置校尉、都護，用來使他們歸順。但是他們背叛或歸順不固定，經歷多次征戰。後漢時多次廢除這些官任。雖然自從大宛以來，大致知道人口的數目，但各國的山河没有名稱。至於姓氏、氣候、土地、衣飾和物産，都没有編撰記載，世人不曾聽説。又因爲春秋更替，年代久遠，兼并討伐，各有興盛衰亡。或者地方屬原來的國家，却改從現在的名號；或者老百姓已不是舊族類，却沿襲過去的稱號。加上統屬的老百姓相互往來，疆界移動改變，北狄西戎方言不同，情況難以窮盡考核。于闐以北，葱嶺以東，從以前的史書考察，有三十多個國家。他們的後代互相屠殺，祇有十個國家保存下來。其餘的淪陷，全被消滅，祇剩下空山丘，無法標記。

皇上承受天命，養育萬物，不分漢族和少數民族，整片國土的老百姓，没有不向慕歸化的。風能吹到的地方，太陽能照到的地方，少數民族對朝廷的進貢都暢通無阻，没有什麽遠地方不來的。我奉命安撫招納他們之後，監督主持邊境通商事務，尋究探討典籍，搜尋采訪胡人，如果有什麽疑點，就詳察衆人的言論。依照他們本國的衣冠服飾、儀容形貌，從國王到老百姓，各自表現出不同的儀容舉止。就用丹砂和青膠照原樣描

頃以去，北海之南，縱橫所亘，將二萬里。諒由富商大賈，周游經涉，故諸國之事罔不遍知。復有幽荒遠地，卒訪難曉，不可憑虛，是以致闕。而二漢相踵 西域爲傳，户民數十，即稱國王，徒有名號，乃乖其實。今者所編，皆餘千户，利盡西海，多産珍異。其山居之屬，非有國名，及部落小者，多亦不載。

發自敦煌，至于西海，凡爲三道，各有襟帶。北道從伊吾，經蒲類海鐵勒部，突厥可汗庭，度北流河水，至拂菻國，達于西海。其中道從高昌，焉耆，龜茲，疏勒，度葱嶺，又經鐵汗、蘇對沙那國、康國、曹國、何國、大小安國、穆國，至波斯，達于西海。其南道從鄯善，于闐，朱俱波、喝槃陀，度葱嶺，又經護密，吐火羅，挹怛，忛延，漕國，至北婆羅門，達于西海。其三道諸國，亦各自有路，南北交通。其東女國、南婆羅門國等，并隨其所往，諸處得達。故知伊吾、高昌、鄯善，并西域之門户也。總湊敦煌，是其咽喉之地。

以國家威德，將士驍雄，泛濛汜而揚旌，越崐崙而躍馬，易如反掌，何往不至！但突厥、吐渾分領羌胡之國，爲其擁遏，故朝貢不通。今并因商人密送誠款，引領翹首，願爲臣妾。聖情含養，澤及普天，服而撫之，務

畫，撰寫成《西域圖記》，共計三卷，包括四十四個國家。又另繪地圖，詳盡地畫出這些國家的軍事要地。從西頃開始，直到北海以南，縱橫所貫通的，將近二萬里。因爲富裕的生意人和大商賈到處游歷，所以各個國家的情況没有不詳細知道的。又有荒遠之地，最終尋訪難以知曉，不能虛構，所以留下空白。而兩漢前後相繼，給西域作的文字記載，老百姓的户數衹有幾十，就號稱國王，空有名號，和實際情況不符。現在我編撰的，都有一千多户，獲利直達西海，大多出産珍貴奇異的東西。那些住在山中，没有國家名號，以及部落較小的，多數都不記載。

從敦煌出發，到達西海，共分三道，各有如襟似帶的險要山川。北道從伊吾開始，經蒲類海鐵勒部，突厥可汗庭，渡過北流河水，到拂菻國，直達西海。中道從高昌，焉耆，龜兹，疏勒，翻過葱嶺，又經鐵汗、蘇對沙那國、康國、曹國、何國、大安國、小安國、穆國，到波斯，直達西海。南道從鄯善，于闐，朱俱波、喝槃陀，越過葱嶺，又經護密，吐火羅，挹怛，忛延，漕國，到北婆羅門，直達西海。那三道各個國家中，也都有道路，南北交相通達。其東女國、南婆羅門國等，都順着道路所向，每處地方都能到達。所以説伊吾、高昌、鄯善，都是西域的門户。匯聚敦煌，成爲西域的咽喉之地。

憑藉國家的刑罰和恩惠，將士們的勇猛雄武，渡過濛汜高舉軍旗，越過崐崙策馬馳騁，易如反掌，哪兒不能到達！衹是突厥、吐谷渾分别控制了羌胡的國土，被他們阻止，所以入朝進貢的物品不能到達。如今羌胡等國通過商人暗中傳達了他們的忠誠，伸長脖子，翹起腦袋，希望成爲隋的附屬國。

存安輯。故皇華遣使，弗勤兵車，諸蕃既從，渾、厥可滅。混一戎夏，其在茲乎！不有所記，無以表威化之遠也。

皇上的恩情包容養育萬物，恩惠遍及全天下，降服安撫他們，一定能求得安定和平。所以派遣皇上的使者，不必動用武力，各少數民族就能歸順，吐谷渾、突厥可以消滅。統一各少數民族和華夏，大概在此一舉吧？不記録以上文字，無以表現皇上聲威德化的深遠。

帝大悦，賜物五百段。每日引矩至御坐，親問西方之事。矩盛言胡中多諸寶物，吐谷渾易可并吞。帝由是甘心，將通西域，四夷經略，咸以委之。

皇帝非常高興，賞賜裴矩五百匹綢緞。每天拉着裴矩到皇座前，親自詢問西疆的事務。裴矩極力誇耀胡人有很多各式各樣的寶物，吐谷渾容易吞并。皇帝因此非常羡慕，準備和西域交往，四方少數民族的經營管理，都交付給裴矩。

轉民部侍郎，未視事，遷黄門侍郎。帝復令矩往張掖，引致西蕃，至者十餘國。大業三年，帝有事於恒岳，咸來助祭。帝將巡河右，復令矩往敦煌。矩遣使説高昌王麴伯雅及伊吾吐屯設等，啖以厚利，導使入朝。及帝西巡，次燕支山，高昌王、伊吾設等，及西蕃胡二十七國，謁於道左。皆令佩金玉，被錦罽，焚香奏樂，歌儛喧噪。復令武威、張掖士女盛飾縱觀，騎乘填咽，周亘數十里，以示中國之盛。帝見而大悦。竟破吐谷渾，拓地數千里，并遣兵戍之。每歲委輸巨億萬計，諸蕃懾懼，朝貢相續。帝謂矩有綏懷之略，進位銀青光禄大夫。其冬，帝至東都，矩以蠻夷朝貢者多，諷帝令都下大戲。徵四方奇技異藝，陳於端門街，衣錦綺、珥金翠者，以十數萬。又勒百官及民士女列坐棚閣而縱觀焉。皆被服鮮麗，終月乃罷。又令三市店肆皆設帷帳，盛列酒食，遣掌蕃率蠻夷與民貿易，所至之處，悉令邀延就坐，醉飽而散。蠻夷嗟嘆，謂中國爲神仙。帝稱其至誠，顧謂宇文述、牛弘曰："裴矩大識朕意，凡所陳奏，皆朕之成算。未發之頃，矩輒以聞。自非奉國

裴矩改任民部侍郎，還没就職治事，升任黄門侍郎。皇帝又命令裴矩前往張掖，拉攏西部少數民族，到的有十多個國家。大業三年，皇帝在恒岳舉行祭祀，這些國家都出資幫助皇帝祭祀。皇帝準備到黄河以西巡行，又命令裴矩前往敦煌。裴矩派使者游説高昌王麴伯雅和伊吾的吐屯設等，用重利引誘他們，帶領他們入朝晋見。等到皇帝到西部巡行，住在燕支山，高昌王、伊吾設等人，以及西部二十七個少數民族國家，在道路左邊拜見皇帝。讓他們都戴上金玉飾物，穿着絲毛織品，點燃檀香，奏響音樂，歌聲舞蹈喧嘩熱鬧。又命武威、張掖的青年男女裝扮華麗隨意觀看，車馬擁擠，横貫數十里，以顯示中原的强大。皇帝見此景非常高興。最後打敗吐谷渾，擴展疆土數千里，并且派遣軍隊駐守。每年轉運的物資多以億萬計，各少數民族害怕了，入朝進貢的接連不斷。皇帝認爲裴矩有安撫懷柔的謀略，進升官位銀青光禄大夫。那年冬天，皇帝到東都，裴矩因爲少數民族入朝進貢的人很多，勸皇帝命東都舉行大型歌舞表演。徵集四方奇異的歌舞雜耍，排列在端門街，穿彩色絲綢服、戴黄金翠玉的人，共有十多萬。又勒令各官員及老百姓、青年男女按次序坐在竹木篷架上恣意觀看。都穿着華麗鮮艷，一個月纔停止。又下令鬧市商店都張設帷幕，豐盛地擺好酒菜，派掌蕃帶領外族人和老百姓做買賣，所到之處，都給邀請入座，喝醉吃飽纔離開。外族人感嘆，説中原人是

用心，孰能若是!”

帝遣將軍薛世雄城伊吾，令矩共往經略。矩諷諭西域諸國曰：“天子爲蕃人交易懸遠，所以城伊吾耳。”咸以爲然，不復來競。及還，賜錢四十萬。矩又白狀，令反間射匱，潜攻處羅，語在《西突厥傳》。後處羅爲射匱所迫，竟隨使者入朝。帝大悦，賜矩以貂裘及西域珍器。

從帝巡于塞北，幸啓民帳。時高麗遣使先通于突厥，啓民不敢隱，引之見帝。矩因奏狀曰：“高麗之地，本孤竹國也。周代以之封于箕子，漢世分爲三郡，晉氏亦統遼東。今乃不臣，別爲外域，故先帝疾焉，欲征之久矣。但以楊諒不肖，師出無功。當陛下之時，安得不事，使此冠帶之境，仍爲蠻貊之鄉乎？今其使者朝於突厥，親見啓民，合國從化，必懼皇靈之遠暢，慮後伏之先亡。脅令入朝，當可致也。”帝曰：“如何?”矩曰：“請面詔其使，放還本國，遣語其王，令速朝覲。不然者，當率突厥，即日誅之。”帝納焉。高元不用命，始建征遼之策。王師臨遼，以本官領武賁郎將。明年，復從至遼東。兵部侍郎斛斯政亡入高麗，帝令矩兼掌兵事。以前後渡遼之役，進位右光禄大夫。于時皇綱不振，人皆僥倖，左翊衛大將軍宇文述、内史侍郎虞世基等用事，文武多以賄聞。唯矩守常，無贓穢之譽，以是爲世所稱。

神仙。皇帝稱贊裴矩的忠誠，看着宇文述、牛弘説：“裴矩很能體察我的心意，凡是他進言上書的，都是我已定的計劃。還没説出來時，裴矩就説給我聽了。如果不是爲國非常用心，哪能像這樣?”

皇帝派遣將軍薛世雄防守伊吾，命裴矩一同前往經營管理。裴矩委婉勸説西域各國説：“天子因爲和你們做買賣相距太遠，所以派軍駐守伊吾。”西域各國都認爲合理，不再來争。回朝後，賞賜裴矩四十萬錢幣。裴矩又啓奏皇上，下令反間射匱，秘密襲擊處羅，事見《西突厥傳》。後來處羅被射匱逼迫，最終跟隨使者入朝晋見。皇帝非常高興，把貂皮大衣以及西域的珍貴器物賞賜給裴矩。

裴矩跟從皇帝到塞北巡行，來到啓民帷幕。當時高麗派使者先和突厥交往，啓民不敢隱瞞，帶着使者來見皇帝。裴矩趁勢上奏説：“高麗這地方，本是孤竹國。周朝把它分封給箕子，漢時劃分爲三個郡，晋代也隸屬於遼東。如今不守臣道，另作了我國以外的一個國家，所以先王對此痛恨，想征伐它已經很久了。祇因爲楊諒無能，出兵没有成效。在陛下這時候，哪能不致力這事，讓禮儀教化之邦，就此成爲蠻貊等落後部族的地方嗎？現在他們的使者向突厥朝覲，親自拜見啓民，整個國家歸順，必定懼怕皇上的高遠豁達，考慮投降前預先逃跑。逼迫命令他們朝見皇上，應當是可以使他們來的。”皇帝問：“怎麽做?”裴矩説：“請允許我當面告訴高麗使者，放他回去本國，派他轉告高麗王，命令高麗速來朝見。不這樣的話，就率領突厥，馬上討伐高麗。”皇帝接受了裴矩的意見。高元不聽從命令，朝廷開始確立征伐遼的計策。朝廷軍隊前往遼，裴矩以原有官職領武賁郎將。第二年，又跟從到了遼東。兵部侍郎斛斯政逃入高麗，皇帝命令裴矩兼管軍事。憑藉征伐遼的前後戰績，裴矩進升爲右光禄大夫。當時朝廷的綱紀缺乏整頓，官員大都失節，左翊衛大將軍宇文述、内史侍郎虞世基等主管國事，文武官員多數因貪污受賄聞名。祇有裴矩固守常法，没有貪贓納賄的醜名聲，因此被

還至涿郡，帝以楊玄感初平，令矩安集隴右。因之會寧，存問曷薩那部落，遣闕達度設寇吐谷渾，頻有虜獲，部落致富。還而奏狀，帝大賞之。後從師至懷遠鎮，詔護北蕃軍事。矩以始畢可汗部衆漸盛，獻策分其勢，將以宗女嫁其弟叱吉設，拜爲南面可汗。叱吉不敢受，始畢聞而漸怨。矩又言於帝曰："突厥本淳易可離間，但由其內多有群胡，盡皆桀黠，教導之耳。臣聞史蜀胡悉尤多奸計，幸於始畢，請誘殺之。"帝曰："善。"矩因遣人告胡悉曰："天子大出珍物，今在馬邑，欲共蕃內多作交關。若前來者，即得好物。"胡悉貪而信之，不告始畢，率其部落，盡驅六畜，星馳爭進，冀先互市。矩伏兵馬邑下，誘而斬之。詔報始畢曰："史蜀胡悉忽領部落走來至此，云背可汗，請我容納。突厥既是我臣，彼有背叛，我當共殺。今已斬之，故令往報。"始畢亦知其狀，由是不朝。十一年，帝北巡狩，始畢率騎數十萬，圍帝於雁門。詔令矩與虞世基每宿朝堂，以待顧問。及圍解，從至東都。屬射匱可汗遣其猶子，率西蕃諸胡朝貢，詔矩宴接之。

尋從幸江都宮。時四方盜賊蜂起，郡縣上奏者不可勝計。矩言之，帝怒，遣矩詣京師接候蕃客，以疾不行。及義兵入關，帝令虞世基就宅問矩方略。矩曰："太原有變，京畿不靜，遥爲處分，恐失事機。唯願鑾輿早還，方可平定。"矩復起視事。俄

世人稱許。

裴矩回到涿郡，皇帝因爲楊玄感剛剛被平息，命令裴矩安定和睦隴西。裴矩趁勢到會寧，慰問曷薩那部落，派闕達度設侵犯吐谷渾，常有繳獲物，部落因此致富。裴矩回朝啓奏，皇帝大大獎賞了他。裴矩後來跟從軍隊到懷遠鎮，皇帝詔令他統轄北方少數民族的軍事。裴矩因爲始畢可汗部族的兵衆逐漸增多，向皇帝獻計削分他們的勢力，準備把皇上同宗之女嫁給可汗的弟弟叱吉設，拜授他爲南面可汗。叱吉不敢接受。始畢聽説這件事逐漸生出怨恨。裴矩又向皇帝進言説："突厥本來淳樸簡單，能被離間，祇因爲他們內部有很多胡人，全都凶悍狡黠，教唆他們罷了。我聽説史蜀胡悉特別多奸計，被始畢寵幸，請允許我引誘他出來將他殺死。"皇帝説："好吧。"裴矩於是派人告訴胡悉説："天子拿出大量珍貴的物品，現放在馬邑，準備和各少數民族廣做交易。如果能提前來的，就可得到好東西。"胡悉貪財就相信了這些話，不報告始畢，率領他的部落，趕出全部牛羊牲畜，如流星飛奔，争着向前，期望先作交易。裴矩在馬邑埋下伏兵，誘殺了胡悉。派人報告始畢説："史蜀胡悉忽然率領部落跑到這裏，説背叛了可汗，希望我收納他們。突厥已經是我們的臣國，他們有背叛行爲，我應當一并處斬。現在已殺死他們，所以派人來報信。"始畢也知道那些情況，從此不再上朝。十一年，皇帝到北方巡獵，始畢率領數十萬騎兵，在雁門圍攻皇帝。皇帝下詔命令裴矩和虞世基每晚住在朝堂，以等待咨詢。等到圍困被解，裴矩跟從皇上到了東都。歸順的射匱可汗派遣他的侄子，率領西方少數民族和各胡人部落上朝進貢，詔書命令裴矩設宴接待他們。

不久裴矩跟從皇帝到江都宮。當時四方叛賊蜂擁而起，郡縣上奏的無法計算。裴矩説了這些事，皇帝發怒，派裴矩到京城接待迎候各少數民族客人，裴矩因爲生病没有成行。等到義軍進入函谷關，皇帝派虞世基到裴矩的宅府詢問對策。裴矩説："太原發生變故，京城所在地區不安寧，遠作調度，恐怕錯失行事的良機。祇希望皇上車

而驍衛大將軍屈突通敗問至，矩以聞，帝失色。矩素勤謹，未嘗忤物，又見天下方亂，恐爲身禍，其待遇人，多過其所望，故雖至厮役，皆得其歡心。時從駕驍果數有逃散，帝憂之，以問矩。矩答曰："方今車駕留此，已經二年。驍果之徒，盡無家口，人無匹合，則不能久安。臣請聽兵士於此納室。"帝大喜曰："公定多智，此奇計也。"因令矩檢校爲將士等娶妻。矩召江都境内寡婦及未嫁女，皆集宫監，又召將帥及兵等恣其所取。因聽自首，先有奸通婦女及尼、女冠等，并即配之。由是驍果等悦，咸相謂曰："裴公之惠也。"

宇文化及之亂，矩晨起將朝，至坊門，遇逆黨數人，控矩馬詣孟景所。賊皆曰："不關裴黄門。"既而化及從百餘騎至，矩迎拜，化及慰諭之。令矩參定儀注，推秦王子浩爲帝，以矩爲侍内，隨化及至河北。及僭帝位，以矩爲尚書右僕射，加光禄大夫，封蔡國公，爲河北道安撫大使。

及宇文氏敗，爲竇建德所獲，以矩隋代舊臣，遇之甚厚。復以爲吏部尚書，尋轉尚書右僕射，專掌選事。建德起自群盜，未有節文，矩爲制定朝儀。旬月之間，憲章頗備，擬於王者。建德大悦，每諮訪焉。及建德渡河討孟海公，矩與曹旦等於洺州留守。建德敗於武牢，群帥未知所屬，曹旦長史李公淹、大唐使人魏徵等説旦及齊善行令歸順。旦等從之，乃令矩與徵、公淹領旦及八璽，舉山

駕早日還歸，纔能太平安定。"裴矩又開始就職治事。不久驍衛大將軍屈突通失敗的消息到了，裴矩把它告訴了皇帝，皇帝變了臉色。裴矩一向勤勉謹慎，不曾觸犯過人，又見到天下混亂，恐怕招致自身的災禍，他對待别人，大都超過這些人所期望的，所以即使是幹雜事的奴僕都能取得他們的歡心。當時跟從的騎兵和勇士多有逃散，皇帝對此感到擔憂，拿這事去問裴矩，裴矩答道："如今車馬羈留在這兒，已經過了兩年。這些勇士們，全都没有家屬，人人都無配偶，這樣就不能長期安心。我請求聽憑將士們在這兒娶妻。"皇帝非常高興説："先生到底智謀多，這真是奇計啊。"於是命令裴矩查核察看，爲將士們娶妻。裴矩召集江都境内的寡婦以及未出嫁的女孩，都集合在宫監中，然後召見將領及士兵等，任憑他們挑選。并趁勢聽取將士們自行報案，先前有和婦女以及尼姑、女道人通奸的，全都馬上許配給他們。因此勇士們非常高興，都競相説："這是裴公的恩惠啊。"

宇文化及叛亂的時候，裴矩早晨起來準備上朝，到街巷門口，碰上幾個叛黨，拉着裴矩的馬到了孟景的住宅。叛賊們都説："和裴黄門無關。"不一會兒，化及帶着一百多騎兵到了，裴矩迎接拜見了他，化及寬慰了裴矩。命令裴矩參酌商定制度，推舉秦王的兒子楊浩爲皇帝，封裴矩做侍内，跟隨化及前往黄河以北。等到僭越皇位，拜授裴矩爲尚書右僕射，加授光禄大夫，封爲蔡國公，擔任河北道安撫大使。

宇文氏失敗後，裴矩被竇建德俘虜，因爲裴矩是隋朝的舊臣，對待他很寬厚。又讓他擔任吏部尚書，不久改任尚書右僕射，專門掌管選考官職的事務。建德出身緑林，没有禮節儀式，裴矩爲他制定了各種朝廷的禮儀。旬月之間，憲章制度非常完備了，和帝王相似。建德很高興，經常到裴矩處訪問咨詢。建德渡過黄河討伐孟海公，裴矩和曹旦等在洺州留守。建德在武牢被打敗，各位將領不知道該歸屬誰，曹旦的長史李公淹、大唐使者魏徵等勸服曹旦以及齊善行使他們歸順大唐。曹旦等聽從了他們，就下令裴矩和魏徵、

東之地歸于大唐。授左庶子，轉詹事、民部尚書。

史臣曰：世基初以雅澹著名，兼以文華見重，亡國羈旅，特蒙任遇。參機衡之職，預帷幄之謀，國危未嘗思安，君昏不能納諫。方更鬻官賣獄，黷貨無厭，顛隕厥身，亦其所也。裴蘊素懷奸險，巧於附會，作威作福，唯利是視，滅亡之禍，其可免乎？裴矩學涉經史，頗有幹局，至於恪勤匪懈，夙夜在公，求諸古人，殆未之有。與聞政事，多歷歲年，雖處危亂之中，未虧廉謹之節，美矣。然承望風旨，與時消息，使高昌入朝，伊吾獻地，聚糧且末，師出玉門。關右騷然，頗亦矩之由也。

李公淹帶着曹旦和八顆玉璽，包舉太行山以東的地方歸服大唐。裴矩任左庶子，改任詹事、民部尚書。

史臣曰：虞世基開始以高尚淡泊聞名，又憑藉文章華美備受器重，亡失了國家，客居他鄉，仍特別受到信任和重用。參與機要部門的任職，參預天子決策謀劃，國家危急不曾想望太平，君主昏昧，不能接納勸諫。反而又出賣官爵，收受賄賂，枉法斷獄，索取財物，貪得無厭，使自己死亡，也是死得其所了。裴蘊一向心懷奸詐陰險，精於附會，作威作福，祇看重財利，殺身之禍，難道能逃過嗎？裴矩治學涉獵經史，很有辦事的才幹度量，説到他的恭敬勤懇毫不鬆懈，日夜都在處理公事，到前人中去尋找，大概從未有過。裴矩參與政務并深知内情，歷經數年，即使處在危亂之中，不曾減損過清廉嚴謹的氣節，太美啦。但迎合皇上的心意，隨着時間而改變，讓高昌入朝，伊吾貢獻土地，在且末積聚糧食，從玉門關出兵，函谷關以西動蕩不安，也是因爲裴矩的緣故啊。

1. 2. *Jiu Tang Shu,* 63. Bölüm, 13. Biyografi, Pei Ju Kısmı (s. 1922)

武德五年，拜太子左庶子。俄遷太子詹事。令與虞世南撰《吉凶書儀》，參按故實，甚合禮度，爲學者所稱，至今行之。八年，兼檢校侍中。及太子建成被誅，其餘黨尚保宮城，欲與秦王決戰，王遣矩曉諭之，宮兵乃散。尋遷民部尚書。矩年且八十，而精爽不衰，以曉習故事，甚見推重。

太宗初即位，務止奸吏，或聞諸曹案典，多有受賂者，乃遣人以財物試之。有司門令史受饋絹一匹，太宗怒，將殺之，矩進諫曰："此人受賂，誠合重誅。但陛下以物試之，即行極法，所謂陷人以罪，恐非導德齊禮之義。"太宗納其言，因召百僚謂曰："裴矩遂能廷折，不肯面從，每事如此，天下何憂不治。"貞觀元年卒，贈絳州刺史，謚曰敬。撰《開業平陳記》十二卷，行於代。

子宣機，高宗時官至銀青光禄大夫、太子左中護。

宇文士及

宇文士及，雍州 長安人。隋右衛大將軍述子，化及弟也。開皇末，以父勛封新城縣公。隋文帝嘗引入卧内，與語，奇之，令尚煬帝女南陽公主。大業中，歷尚輦奉御，從幸江都，以父憂去職，尋起爲鴻臚少卿。化及之潛謀逆亂也，以其主婿，深忌之而不告，既弑煬帝，署爲内史令。

初，高祖爲殿内少監，時士及爲奉御，深自結托。及隨化及至黎陽，高祖手詔召之。士及亦潛遣家僮間道詣長安申赤心，又因使密貢金環。高祖大悦，謂侍臣曰："我與士及素經共事，今貢金環，是其來意也。"及

武德五年，授任太子左庶子。不久升任太子詹事。命他與虞世南撰寫《吉凶書儀》，他參考舊有事例，寫得非常適合禮儀法度，受到學者稱贊，到今天還實行。八年，兼任檢校侍中。太子李建成被殺以後，他的餘黨尚且據守宮城，要與秦王決戰，秦王派裴矩曉諭他們，東宮兵士纔解散。不久升任民部尚書。裴矩將近八十歲，而精神爽朗毫不衰老，因熟習舊制，很受推重。

太宗剛即位，一心防範奸邪官吏，有時聽説各曹案典中，收受賄賂的人很多，於是派人拿財物來加以試探。有個司門令史接受了饋贈的一匹絹，太宗大怒，準備殺掉他．裴矩進諫説："這個人接受賄賂，確實應重重懲罰。但是陛下用財物試探他，就處以死刑，這是引誘别人犯罪，恐怕不符合引導人尊禮重德之義。"太宗采納了他的意見，因而召來百官對他們説："裴矩能當廷諫諍，不肯面從，每件事都這樣，還有什麽可擔憂天下不能治理的。"貞觀元年去世，追贈絳州刺史，謚號爲敬。撰寫《開業平陳記》十二卷，流傳在世。

子裴宣機，高宗時官做到銀青光禄大夫、太子左中護。

宇文士及，雍州 長安人。隋朝右衛大將軍宇文述之子，宇文化及之弟。開皇末年，因父功勛封新城縣公。隋文帝曾帶他到卧室内，與他交談，感到他不尋常，命他娶煬帝的女兒南陽公主爲妻。大業年間，任官到尚輦奉御，跟隨皇帝駕臨江都，因父喪離職，不久起用爲鴻臚少卿。宇文化及暗中圖謀叛亂，因他是公主的丈夫，特别疑忌而不告訴他，弑殺煬帝以後，任用他爲内史令。

當初，高祖任殿内少監，此時宇文士及任奉御，他用心結交攀附高祖。等到隨宇文化及到黎陽，高祖親筆作詔書召他。宇文士及也偷偷派家僮從小道趕到長安表明自己赤誠之心，又通過使者秘密貢獻金環。高祖非常高興，對侍臣説："我與宇文士及過去一向共事，今天貢獻金環，

1. 3. *Xin Tang Shu,* 100. Bölüm, 25. Biyografi, Pei Ju Kısmı (ss. 2591-2592)

問。圍解，從幸江都宮。時盜賊蜂結，郡縣上奏不可計，矩言于帝。帝怒，遣詣京師，以疾解。俄而高祖入關，帝令虞世基問方略，矩曰："唯願陛下亟西，天下定矣。"

矩性勤謹，未嘗忤物，見天下方亂，其待遇士尤厚，雖厮役皆得其歡。是時，衛兵數逃去，帝憂之，以問矩。矩曰："今乘輿淹狩已二年，諸驍果皆無家，人無匹合，則不久安，臣請皆聽納室。"帝笑曰："公定多智。"因詔矩盡召江都女子、孀家，恣將士所欲，即配之，人情翕然相悅，曰："裴公惠也！"宇文化及亂，衆劫矩。賊皆曰："裴黃門無豫也。"既而衆以秦王子浩爲帝，詔矩爲侍內，隨而北。化及僭位，署矩尚書右僕射，爲河北道安撫大使。又爲竇建德所獲，建德以矩隋舊臣，遇之厚。建德起群盜，非有君臣制度，矩爲略制朝儀，不閱月，憲章擬王者，建德尊禮之。

建德敗，來朝，擢殿中侍御史，爵安邑縣公。累遷太子詹事、檢校侍中。時突厥數盜邊，高祖遣使約西突厥連和，突厥因請婚。帝曰："彼勢與我絶，緩急不爲用，奈何？"矩曰："然北虜方熾，歲苦邊，若權順許，以示外援，須我完實更議之。"帝然其計。隱太子敗，餘黨保宮城不解。秦王遣矩諭之，乃聽命。遷民部尚書。

太宗即位，疾貪吏，欲痛懲乂之，乃間遣人遺諸曹，一吏受饋縑，帝怒，詔殺之。矩曰："吏受賕，死固宜。然陛下以計紿之，因即行法，所謂罔人以罪，非道之以德之誼。"帝悅，爲群臣言之，曰："矩遂能廷

在朝堂等待咨詢。圍困解除，跟隨皇上巡幸江都宮。當時盜賊像蜜蜂一樣集結，郡縣上奏賊情的奏章不可勝數，裴矩告知皇帝，皇帝發怒，派他回京城，因病解職。不久高祖入關，皇帝派虞世基向裴矩詢問策略，裴矩說："祇希望陛下趕快向西返回，天下就可以安定了。"

裴矩性情勤勉謹慎，未曾與事物相違背，看到天下將亂，他對待士人更加敦厚，即使是奴僕役人都能取得他們的歡心。這時，衛兵不斷逃跑，皇帝憂慮，詢問裴矩，裴矩說："如今陛下在此已滯留二年，諸勇士都沒有家室，人無匹合，就不能久安，臣請求聽任他們娶妻。"皇帝笑着說："公就是多智。"因此下詔派裴矩盡召江都女子、寡婦，聽任將士所要，就配給他，大家都很喜悅，說："是裴公的恩惠！"宇文化及叛亂，衆人劫持裴矩。賊人都說："裴黃門不要擔心。"隨即衆人以秦王的兒子楊浩爲皇帝，下詔裴矩任侍內，跟隨北上。宇文化及篡位，任裴矩尚書右僕射，爲河北道安撫大使。又被竇建德捕獲，竇建德因裴矩是隋朝的舊臣，待遇豐厚。竇建德出身群盜，沒有君臣制度，裴矩大概爲他制定朝儀，不到一個月，典章像王朝一樣完備，竇建德尊敬禮遇他。

竇建德失敗，歸順朝廷，提拔裴矩爲殿中侍御史，封爵安邑縣公。多次遷任後爲太子詹事、檢校侍中。當時突厥多次侵犯邊境，高祖派遣使者和西突厥聯和，突厥因而請求聯姻。皇帝說："他們和我道路隔絶，情況緊急時用不上，怎麼辦？"裴矩說："然而北虜正處在强盛時期，每年侵擾我邊境，如果暫且順應允許，作爲外援，等我充實再商議對付。"皇帝同意他的計策。隱太子失敗後，餘黨守衛宮城不散去。秦王派裴矩去曉諭他們，於是聽命。升任民部尚書。

太宗即位，痛恨貪官污吏，要重重地懲罰他們，於是暗中派人給各曹司贈送物品，一名下級官吏接受饋贈的絹帛，皇帝發怒，下詔斬殺他。裴矩說："官吏受賄，固然應該處死。然而陛下用計謀哄騙他，又將他繩之以法，這就是所說的欺騙人去犯罪，不是用德義引導人的辦法。"皇

爭，不面從，物物若此，天下有不治哉?”年八十，精明不忘，多識故事，見重于時。貞觀元年卒，贈絳州刺史，謚曰敬。

帝高興，對群臣説起這件事，説：“裴矩竟能在朝堂之上争論，不當面順從，如果事事如此，天下有不能治理的嗎?”裴矩八十歲，精神明朗不忘事，知道許多舊例，在當時很被推重。貞觀元年去世，追贈絳州刺史，謚號敬。

2. TABLOLAR

2. 1. Transkripsiyon Tablosu

PİNYİN	TÜRKÇE	WADE-GALES
a	a	a
-a	-a, -e	e
-ao	-aow	ao
b	b	p
c	ts	tz', ts'
ch	ç (kalın)	ch'
d	d	t
e	ı	o, u
-e-	ı, i	ê
-e	e	eh
er	ağr	er
f	f	f
g	g	k
h	h	h
-i	i	i
j	c (ince)	ch
k	k	k'
l	l	l
m	m	m
n	n	n
-ng	ñ	ng
o	o	o, u, uo
-ou	oğ, ow	u
p	p	p'
q	ç (ince)	ch'
r	r	j
s	s	sz, ss, s
sh	ş (kalın)	sh
t	t	t'
-u	-u, ü	u, ü
w	w	w
wu	u	u
x	ş (ince)	hs
y	y	y
yi	i	i
yu	ü	yü
z	dz	tz, ts
zh	c (kalın)	ch

2. 2. Çin Hanedanlarının Saltanat Devreleri (581-649)

Hanedan	İmparator Adı	Asıl Adı	Saltanat Devresi	Yıllar
Sui	Wendi / Gaozu	Yang Jian	Kaihuang	581-600
			Renshou	601-604
	Yangdi	Yang Guang	Daye	605-617
	Gongdi	Yang Hao	Yining	617-618
Tang	Gaozu	Li Yuan	Wude	618-626
	Taizong	Li Shimin	Zhenguan	627-649

2. 3. Göktürk Kağanları Listesi (542-630)

<table>
<tr><td colspan="2">BUMİN KAĞAN (542-552)</td></tr>
<tr><td>BATI
İSTEMİ YABGU (552-576)</td><td rowspan="2">DOĞU
KARA KAĞAN (552-553)
MUGAN KAĞAN (553 572)
TASPAR KAĞAN (572-581)
İŞBARA KAĞAN (582-587)
BAGA KAĞAN (587-588)
DOULAN KAĞAN (588-600)</td></tr>
<tr><td>TARDU KAĞAN (576-600)</td></tr>
<tr><td colspan="2">TARDU KAĞAN (600-603)</td></tr>
<tr><td>CHULUO KAĞAN (603-611)
SHEGUİ KAĞAN (611-618)
TONG YABGU KAĞAN
(618-630)</td><td>QİMİN KAĞAN (603-609)
SHİBİ KAĞAN (609-619)
CHULUO KAĞAN (619-621)
İL KAĞAN (621-630)</td></tr>
</table>

3. HARİTALAR

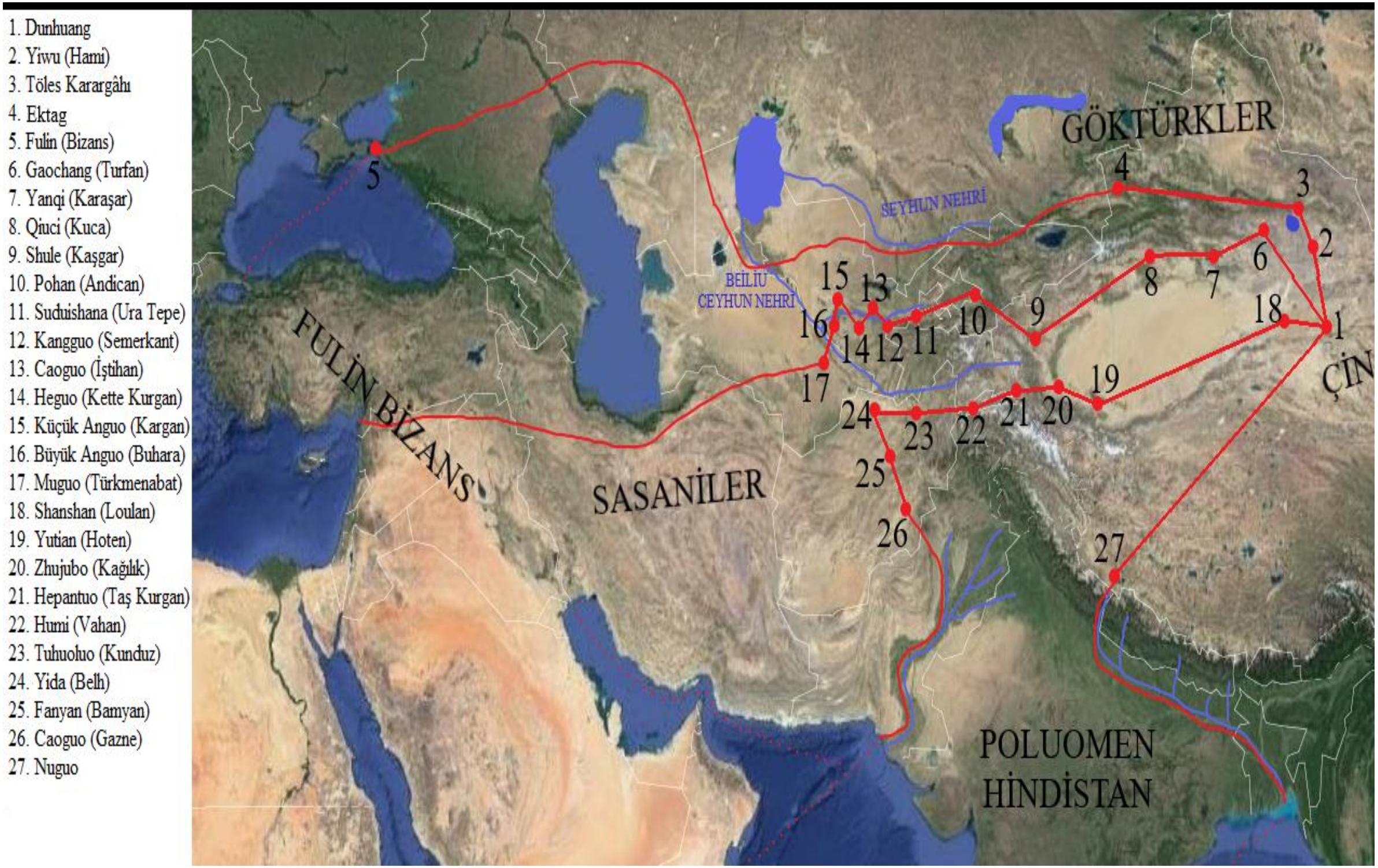
3. 1. Sui Hanedanı Döneminde (581-618) Çin ve Türkistan

1. Wenxi
2. Luoyang
3. Beiping
4. Gaoping
5. Dingzhou
6. Danyang
7. Nankang
8. Guangzhou
9. Donghengzhou
10. Nanhai
11. Taiping
12. Dingxiang
13. Dongdu
14. Zhangye
15. Lintao
16. Dayuan (Fergana)
17. Yutian (Hoten)
18. Dunhuang
19. Yiwu (Hami)
20. Töles karargâhı
21. Akdağ
22. Gaochang (Turfan)
23. Yanqi (Karaşar)
24. Qiuci (Kuca)
25. Shule (Kaşgar)
26. Pohan (Andican)
27. Suduishana (Ura Tepe)
28. Kangguo (Semerkant)
29. Caoguo (İştihan)
30. Heguo (Kette Kurgan)
31. Küçük Anguo (Kargan)
32. Büyük Anguo (Buhara)
33. Muguo (Türkmenabat)
34. Shanshan (Loulan)
35. Zhujubo (Kağılık)
36. Hepantuo (Taş Kurgan)
37. Humi (Vahan)
38. Tuhuoluo (Kunduz)
39. Yida (Belh)
40. Fanyan (Bamyan)
41. Caoguo (Gazne)
42. Dong Nuguo
43. Wuwei
44. Luoyi
45. Liaodong
46. Zhuojun
47. Huining
48. Huaiyuanzhen
49. Mayi
50. Yanmen
51. Jiangdu
52. Hangu Guan
53. Taiyuan
54. Caiguo
55. Hebeidao
56. Qiemo
57. Yumen Guan(Yeşim Kapısı)
58. Gongcheng
59. Anyi
60. Ötüken
61. Chang'an

Çin Seddi

3. 2. Pei Ju'ye Göre VI. Yüzyılda İpek Yolu

3. 3. VI. ve VII. Yüzyılda Çin'deki Bazı Devlet, Hanedan ve Eyaletler

ÖZGEÇMİŞ

FURKAN ACAR

22.09.1992

Frknacr_92@hotmail.com

Göksu Mah. 2. İnönü Cad.

Tulip Life Sit. 4/46, Eryaman,

Etimesgut-Ankara

EĞİTİM BİLGİLERİ

LİSANS:

Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, (2011-2015)

YÜKSEK LİSANS:

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Tarih Anabilim Dalı, (2016-)

KATILDIĞI KURS VE ETKİNLİKLER

İran Kültür Evi

Farsça Öğretim Merkezi (2011-2012)

Altınyay Geleneksel Okçuluk Kulübü

(2011-2015)

Ulusal Tayvan Üniversitesi

Çince Dil Okulu (2015 Kasım-2016 Şubat)

Ulusal Chengchi Üniversitesi

Çince Dil Merkezi (2018 Eylül-2019 Şubat)

YABANCI DİLLER

Çince: Orta Seviye

Farsça: Orta Seviye

Tatarca: Orta Seviye

Başkurtça: Orta Seviye

AKADEMİK ÇALIŞMALAR

"Sui Hanedanı'nın Yıkılış Döneminde Çıkan İsyanlar ve İsyancıların Göktürklerle İlişkileri", *Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (Kousbad)*, 10, Güz 2019, ss. 117-138.

HOBİLER

Geleneksel Türk Okçuluğu